

TIDSSKRIFTET ANTROPOLOGI NR. 87

AKTUELT

INDHOLD

Redaktionen AKTUELT	3
Kristoffer Albris og Samantha Breslin COMPUTERANTROPOLOGI	11
Interviewsamtale MEDICINSK ANTROPOLOGI Fra kanon til blæksprutte	31
Freja Marie Hegelund, Katrine Vintov og Inge-Merete Hougaard NÅR FORANDRINGENS VINDE BLÆSER OVER DET ÅBNE LAND Fortællinger og landmandsfrihed i den grønne omstilling	43
Tale Cecilie Rubow HVORDAN KAN VI LEVE, SOM OM KLODEN BETØD NOGET?	63
Olivia Norma Jørgensen DOBBELTE BINDINGER En antropologisk analyse af rammerne for erhvervs-ph.d.-forskning	67
Interviewsamtale OM AT BEDRIVE FORSKNING I ET POLITISERET FELT	85
Interviewsamtale PÆDAGOGISK ANTROPOLOGI – det er alle de sammenhænge, hvor der er nogen, der vil noget med nogen	93
Interviewsamtale LIVET ER EN PROCES AF AT LÆRE, HVORDAN MAN LEVER – men fremtiden kræver, at vi lytter til andres livslæringsprocesser	105
DOKTORENS BORD	
Andy Lautrup: Generation carbon	113
Line Kryger Aagaard: Det smarte hjem	117
Lise Ulrik Andreasen: Lækkende kroppes (u)muligheder	121
Matti Weisdorf: For the Love of the Living	125

POSITION

Alexandra Brandt Ryborg Jønsson

OVERDIAGNOSTIK SOM ANTROPOLOGISK FORSKNINGSFELT 129

ANMELDELSE

Cecilie Rubow: *Indendørsmenneskets natur*

141

Anmeldes af Hannah Henckel og My Abrahamsen

FORFATTERLISTE

145

DANSKE RESUMEER

147

ENGLISH SUMMARIES

149

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE

151

AKTUELT

REDAKTIONEN

af fr. actuel, af lat. actualis virksom, af actus, af agere handle

Hvor står den antropologiske forskning lige nu? Hvad er oppe i tiden og hvorfor? Dette temanummer af *Tidsskriftet Antropologi* har samlet en håndfuld artikler, som belyser nye felter, tanker og tendenser inden for forskellige grene af den aktuelle antropologiske forskning. Ud over det kendte artikelformat indeholder dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* også en række samtaler mellem forskere om deres aktuelle forskning inden for udvalgte områder samt det nye format „Doktorens bord“, der giver indblik i den nyeste forskning fra nyslåede ph.d.ers hånd. Temanummeret kaster sig ikke blot ud i at levere det sidste nye fra den antropologiske verden, men tager også livtag med spørgsmålet om, hvordan den antropologiske forskning bør spille sammen med større samfundsdefinerede problemstillinger.

I Danmark hed TV-Avisen Aktuelt frem til 1965. Aktuelt var skruet sammen som en såkaldt ugerevy og indeholdt oplæsning af korte nyheder primært fra det store udland. Både form og indhold skulle sikre, at det nye medie ikke blev en konkurrent til den trykte dagspresse, som stod for det aktuelle stof fra de hjemlige himmelstrøg. I perioden 1959 til 1987 eksisterede desuden *Dagbladet Aktuelt* som A-Pressens modsvar til de borgerlige medier. Som en daglig del af nyhedsstrømmen henviste navnet altså ikke kun til det, der burde have offentlighedens interesse her og nu, men afspejlede også en bredere kamp om viden og om, hvad der kunne regnes som objektivt foreliggende og af betydning. Dermed indebar ideen om det aktuelle også en udpegning af, hvad den enkelte eller samfundet burde handle på.

Hvorfor så et temanummer om det aktuelle? Antropologien er stadig studiet af menneskelige samfund i et komparativt lys, og de fleste antropologer bryster sig fortsat af, at man ser bag om det dagsaktuelle stof, blandt andet ved at levere andre perspektiver baseret på det længerevarende feltarbejde. Dette

indebærer stadig en aktiv deltagelse i menneskers dagligliv rundtom i verden – i organisationer, konsultationer og chatrum, hvilket giver en unik mulighed for at identificere de historiske og sociale forbindelseslinjer i de aktuelle begivenheder. Antropologien er med andre ord stadig rundet af en interesse for, hvordan aktuelle begivenheder formes af bredere kulturelle, økonomiske og sociale sammenhænge.

I andre tilfælde befinder antropologer sig – mere eller mindre tilfældigt – netop de steder, hvor de har adgang til både store og små begivenheder, mens de udfolder sig. Hvem har under deres studier ikke læst om for eksempel balesiske hanekampe og lært at forstå dem som en simulation af den sociale orden (Geertz 1973) eller om industriulykken i Bhopal, der skulle forstås som en kritisk begivenhed, der indebar en omkalfatring af både de lokale og globale relationer i Indien (Das 1995)? I antropologiens opgør med de mere strukturorienterede tilgange, der dominerede forskningen mellem 1940'erne og 1960'erne skiftede formålet med forskningen retning fra afdækning af samfunds stabile sociale organisation hen imod en interesse for aktuelle begivenheder og brud (Gluckman 1940; Meinert & Kapferer 2015; Holbraad, Kapferer & Sauma 2019). Manchesterskolen og senere tilgange til begivenheder syntes i særlig grad at kunne kaste lys over samfunds kompleksitet, sociale stratifikation og iboende foranderlighed.

Denne stigende interesse for aktuelle begivenheder, brud og kriser kan i sig selv ses som en del af den moderne forfatning (Beck 1992; Latour 1993; Rosa 2014), hvor tiden er blevet en anden. Både forskere og mennesker i almindelighed blev i højere grad optaget af fremskridt, hverdagslivets acceleration og de seneste nye tendenser. Selvom antropologer naturligvis er klar over, at begivenheder ikke er isolerede hændelser, men altid formes af bredere kulturelle, økonomiske og sociale sammenhænge, tiltrækker de sig ikke desto mindre større opmærksomhed, i forventning om at de også vil fortælle os noget afgørende nyt om de samfund, de er rundet af. Netop derfor er det værd at bemærke, at det antropologiske feltarbejde stadig foregår over tid, og at antropologer typisk analyserer både de sociale forhold, som bidrager til begivenhedernes gang, og ikke mindst deres mere langvarige eftervirkninger. Antropologer kan derfor ofte bidrage med værdifuld viden om, hvordan aktuelle begivenheder tager sig ud i komparativt perspektiv, og hvordan de fortolkes og repræsenteres af forskellige grupper i samfundet.

Siden Berlinmurens fald (Borneman 1992) er studier af aktuelle begivenheder såsom den såkaldte krig mod terrorisme, konflikter og migrationskriser (Vigh 2008; Olwig et al. 2020), naturkatastrofer og ekstreme vejrbegebenheder (Albris 2022), det arabiske forår, valget af Trump i USA og stormen på kongres-

sen i stigende grad blevet eksempler på den type af aktuelle dramatiske begivenheder, som antropologer beskæftiger sig med (Boyer 2016; Gusterson 2021). Med inspiration fra studier af sociale bevægelser, protester og klassiske performancestudier har den politiske antropologi bevæget sig i nye retninger, der også involverer en interesse for og engagement i den offentlige debat (Eriksen 2016; Hagerud 2016; Krøijer 2015). På trods af dramatikken består det antropologiske spørgsmål om, hvorvidt sådanne begivenheder bestyrker den bestående samfundsorden, eller om den iboende kulturelle kreativitet indeholder kimen til varige forandringer.

Spørgsmålet om det aktuelle potentiale for forandring er således spændt ud mellem det foreliggende og det forestillede. Den franske filosof Gilles Deleuze skelnede mellem det aktuelle og det virtuelle, og hvor det første betegnedet det foreliggende, antager det andet ikke samme konkrete eksistens, men er ikke desto mindre lige så virkeligt (Deleuze 2014). Denne indsigt er blevet central i studiet af både forestillede og virtuelle verdener, der i begge betydninger er et stadigt voksende felt inden for antropologien. I dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* giver Kristoffer Albris og Samantha Breslin deres bud på udviklingen inden for digital og computerbaseret antropologi med særligt fokus på, hvordan nye dataformer og computerbaserede teknikker kan flettes sammen med etnografisk feltarbejde og analyse. Forfatterne viser gennem forskellige eksempler, hvordan datavidenskabelige og digitale metoder kan udvide, komplementere og styrke klassiske måder at udføre antropologisk dataindsamling og analyse på.

I dag er interessen for aktuelle spørgsmål og debatter endvidere rundet af et forstærket ønske og politisk krav om at styrke forskningens umiddelbare samfundsmæssige relevans. I den forbindelse er både tværvideenskabelige samarbejder og anvendelsesorienterede perspektiver blevet langt mere centrale. Dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi* er derfor ikke blot et forum for at anvende den antropologiske analyse på aktuelle emner, men forsøger også at afspejle noget af bredden af interesser inden for den antropologiske fagdisciplin i skæringsfelterne for den anvendte viden om klima og grøn omstilling, uddannelse, migration og teknologi.

I deres artikel om den grønne omstilling af landbruget i Danmark beskriver Hegelund, Vintov og Hougaard, hvordan danske landmænd positionerer sig i forhold til nye nationale målsætninger og visioner for det åbne land. Spændt ud mellem det aktuelle og det virtuelle indebærer naturforvaltningen et forsøg på at samtænke interesser på tværs af landbrug, natur, vandmiljø, friluftsliv og landdistriktsudvikling. Artiklen viser, hvordan fortællinger er helt centrale for at forstå, hvordan landmænd forhandler deres plads i fremtidens landskab. De etablerer et ønsket fremtidsscenario, hvor landbruget bevarer en central position i

forvaltningen af landskabet, ved at sætte lighedstegn mellem natur og landbrug, anfægte myndigheders viden og iscenesætte sig selv som en del af løsningen på klima- og biodiversitetskrisen. Dette forudsætter en frihed *fra* statskontrol og regulering samt frihed *til* at organisere sit eget arbejde.

Interessen for, hvad naturen er, og hvad menneskets forhold til naturen kan blive, kommer også til udtryk i Cecilie Rubows tale til Folkets Klimamarch i 2022, hvor tilhørerne blev opfordret til „at gå, som om det betød noget“ og være mere opmærksomme på de andre arter omkring sig.

I artiklen „Dobbelte bindinger“ tager Jørgensen livtag med et andet element af den grønne anvendte forskning, når hun analyserer sin egen rolle som del af Innovationsfondens erhvervsforskerprogram og ansat ved henholdsvis Institut for Antropologi og PricewaterhouseCoopers, hvor hun arbejder med bæredygtige regnskaber. Hun peger på, at man som erhvervs-ph.d. – ikke ulig de private virksomheder – skal arbejde med flere bundlinjer og derfor let bliver genstand for både dobbelte bindinger (Bateson 1987), multiple og samtidige krav, der kan resultere i skizofrene roller og resultater. Ligesom det gør sig gældende i forhold til kravet om at samtænke landskabets multifunktionelle funktioner, som er belyst i artiklen af Hegelund, Vintov og Hougaard, opfordrer Jørgensen til, at nogle samtidige krav prioriteres højere end andre i erhvervs-ph.d.ernes læringsproces, så der kommer et mere klart udbytte i form af både viden og innovative løsninger.

Det voksende ønske om, at den samfundsvidenskabelige og humanistiske forskning skal levere klare løsninger, er også genstand for debat i flere af de samtaler, der tager fat på den aktuelle forsknings forhold til verdens samtidige udfordringer. Samtalen mellem Laura Gilliam, Gritt B. Nielsen, Eva Gulløv og Cathrine Hasse samt My Abrahamsen og Lærke Cecilie Anbert fra tidsskriftets redaktion giver et indblik i forskningen om socialisering, opdragelse og læring, som helt aktuelt har fokus på blandt andet teknologi og nye følelsesprogrammer, minoritetsborgeres vej gennem uddannelsessystemet, køn og krænkelse. Ifølge deltagerne er de med det stigende fokus på løsninger en del af en tværdisciplinær samtale, som også skærper det særegne ved det antropologiske bidrag til det uddannelsespolitiske felt. Aktuelle strømninger sætter sig i forskningen, men ønsket om, at den er løsningsorienteret, usynliggør samtidig relevant forskning fra andre internationale sammenhænge.

Både inden for uddannelsesforskningen og migrationsforskningen indebærer kravet om at engagere sig mere i samfundsdebatten også, at forskere i stigende grad oplever beskyldninger om, at de politiserer, altså gør forskningen unødigt politisk i sin karakter. Ninna Nyberg Sørensen, Mikkel Rytter og Tina Gudrun Jensen deler i samtalen om mobilitet og migrationsforskning forventningen om, at sammenhængen mellem klimaforandringer og migration vil dominere det

fremtidige felt, herunder ufrivillig immobilitet i forbindelse med sult og fødevarerknaphed, voldelig konflikt, sikkerhedsliggørelse, farlige migrationsruter og ventetider i migrationscentre.

I forhold til spørgsmålet om politisering og selvrensning, der af mange forskere opleves som en højaktuel problemstilling i den nye anvendelsesorienterede forskning, fremhæver Mikkel Rytter Kirsten Hastrups grundidé om, at antropologer er forpligtede på virkeligheden. Det indebærer ikke blot en oprigtig interesse for at forstå folks livssituation, og hvordan den ser ud fra deres eget perspektiv, men også en forpligtelse til at videreformidle denne erfaring, selvom den taler imod den gældende politiske konsensus. På den måde kan man måske sige, at forskningen også skal tilbyde de perspektiver og løsninger, som samfundet ikke umiddelbart efterspørger.

Også den medicinske antropologi tager kraftige livtag med samfundsaktuelle problemer og har udviklet sig til en grundlæggende tværdisciplinær praksis, hvor antropologien er blevet en mere aktuel diskussionspartner end nogensinde før, fremgår det af samtalen om den medicinske antropologis aktuelle udvikling mellem Mette Nordahl Svendsen og Klaus Høyer samt Henriette List, Perle Møhl og Dorthe Brogård Kristensen. Her bliver det tydeligt, at logikker om sygdom og sundhed i stigende grad præger vores væren i verden, ligesom teknologier og data i stigende grad former både aktører, viden og vores grundlæggende livsbetingelser. Samtidig peger også denne samtale på forholdet mellem det individuelle menneske og det globale klima – et fælles „bios“, som spænder fra den enkelte celle til hele planetens ve og vel.

Der er intet bedre sted at tage temperaturen på tanker og tendenser i forskningen end i de ph.d.-studerendes arbejde. „Doktorens bord“ giver et kig ind i afsluttede ph.d.-projekter, der i sagens natur afspejler den mest aktuelle og grundige forskning. I „Doktorens bord“ beskriver doktorerne deres afhandling i korte træk og vedlægger et billede, som på forbilledlig vis illustrerer afhandlingens tema. I dette nummer bringer vi fire sådanne indslag fra fire forskellige danske universiteter, som hver især tager aktuelle temaer op: kønsidentitet og kropsvæsker i unge kvinders liv med menstruation i Danmark (Lise Andreasen), energiproduktion i krydsfeltet mellem klimaaktivisme og øget velstand i Norge (Andy Lautrup), køn og forandrede hverdagsliv, når „smarte“ teknologier kommer ind i hjemmet i Danmark (Line Aagaard), samt genforvildning af naturen, videnskab, aktivisme og biodiversitet i Danmark (Matti Weisdorf).

Formatet bliver nu fast inventar i tidsskriftet, og vi opfordrer derfor fremtidige nye doktorer til at indsende forslag.

Et godt sted at slutte samtalen om det aktuelle er i samtalen mellem Annika Isfeldt fra tidsskriftets redaktion og Tim Ingold om hans nye bog *The Rise and*

Fall of Generation Now? Inspireret af interessen for den antropocæne klimabekymring opfordrer Ingold til, at vi skal forstå generationer som sideløbende fremfor som lagdelte historiske erfaringer. At følge i sine forfædres fodspor indebærer et løfte om fremtiden. Fremfor at se tidligere generationer som nogen, der sidder fast i fortiden, opfordrer Ingold til et forsigtigt opgør med vores optagethed af det nye, det aktuelle, fremskridtet og dermed kravet om, at den nye generation skal bryde med fortiden. Ingold peger på, at forfædrene *er* fremtiden og dermed repræsenterer både nye generationer og antropologiens mulighed for at tage ved lære af det levede liv og aktualisere potentialer for at vokse og gro.

Litteratur

- Albris, Kristoffer
2022 Where Floods Are Allowed. Climate Adaptation as Defiant Acceptance in the Elbe River Valley. In: S. Hoffman, T. Hylland Eriksen & P. Mendes (eds): *Cooling Down. Local Responses to Global Climate Change*. Pp. 249-68. London: Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/9781800731899>.
- Bateson, Gregory
1987 Steps to an Ecology of Mind. Northvale, NJ, & London: Jason Aronson Inc.
- Beck, Ulrich
1997 Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet. København: Hans Reitzels Forlag.
- Borneman, John
1992 State, Territory, and Identity Formation in the Postwar Berlins, 1945-1989. *Cultural Anthropology* 7:45-62. <https://doi.org/10.1525/can.1992.7.1.02a00040>.
- Boyer, Dominic (ed.)
2016 Crisis of Liberalism. Hot Spots Series, Fieldsights, October 27. <https://culanth.org/fieldsights/series/crisis-of-liberalism>.
- Das, Veena
1995 Critical Events. An Anthropological Perspective on Contemporary India. Oxford: Oxford University Press.
- Deleuze, Gilles
2014 Difference and Repetition. London: Bloomsbury Publishing.
- Eriksen, Thomas Hylland
2016 Public Anthropology in the 21st Century, with Some Examples from Norway. *Český Lid* 103(1):23-50. DOI. 10.21.104/CL.2016.1.01.
- Geertz, Clifford
1973 The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books.
- Gluckman, Max
1940 Analysis of a Social Situation in Modern Zululand. *Bantu Studies* 14(1):1-30.
- Gusterson, Hugh
2021 American Fascism and the Storming of the Capitol. Hot Spots, Fieldsights, April 15. <https://culanth.org/fieldsights/american-fascism-and-the-storming-of-the-capitol>.

- Hagerud, Angelique
2016 Public Anthropology in 2015. Charlie Hebdo, Black Lives Matter, Migrants, and More. *American Anthropologist* 118:585-601. <https://doi.org/10.1111/aman.12606>.
- Holbraad, Martin, Bruce Kapferer & Julie Sauma
2019 Ruptures. Anthropologies of Discontinuity in Times of Turmoil. London: UCL Press.
- Krøijer, Stine
2015 Figurations of the Future. Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe. London: Berghahn Books.
- Latour, Bruno
1993 We Have Never Been Modern. Cambridge: Harvard University Press.
- Meinert, Lotte & Bruce Kapferer (eds)
2015 In the Event. Towards an Anthropology of Generic Moments. London: Berghahn Books.
- Olwig, Karen Fog, Kristina Grønenberg, Perle Møhl & Anja Simonsen
2020 The Biometric Border World. Technologies, Bodies and Identity on the Move. London: Routledge.
- Rosa, Hartmut
2014 Fremmedgørelse og acceleration. København: Hans Reitzels Forlag.
- Vigh, Henrik
2008 Crisis and Chronicity. Anthropological Perspectives on Continuous Conflict and Decline, *Ethnos* 73(1):5-24. <https://doi.org/10.1080/00141840801927509>.

COMPUTERANTROPOLOGI

KRISTOFFER ALBRIS OG SAMANTHA BRESLIN

I de seneste år har en række antropologer (Fortun et al. 2017; Seaver 2014) genoplivet den slumrende antropologiske interesse for brugen af computere, der først blev taget op i Dell Hymes' (1965) antologi med titlen *The Use of Computers in Anthropology*. I denne antologi blev det for første gang diskuteret, hvordan digitale databaser kunne skabe oversigt i „kulturelle data“, samt hvordan man kunne lave automatiserede analyser af etnografiske tekster. Med få undtagelser (fx Cunningham 1996; Pedersen 2023) har de fleste nyere diskussioner om anvendelsen af computerteknologi i antropologien ikke reflekteret over de fordele, som nye metoder, software og computerkraft kan medføre for disciplinen. Antropologers overordnede faglige interesse i den digitale revolution, i udviklingen af computerteknologi samt i udbredelsen af nye dataformer i samfundet har fokuseret på disse som nye fænomener, der skulle undersøges og afdækkes (se fx Douglas-Jones et al. 2021; Nafus & Knox 2018).

I denne artikel vil vi diskutere anvendelsen af nye computerbaserede teknikker og digitale metoder i antropologien ved at fremhæve en række overordnede betragtninger om, hvad en gryende *computerantropologi* kan indebære, suppleret med casestudier, der konkretiserer denne diskussion.¹ Med termen computerantropologi menes der ikke antropologiske studier af computere, men derimod anvendelsen af computere i enhver antropologisk videnskabsproduktion. I denne digitaliserede tidsalder er det ganske normalt for antropologer at arbejde med computere. Ligesom alle andre skriver vi på computere, og vi kommunikerer med dem. Med computerantropologi menes der derfor ikke blot anvendelsen af computere i al almindelighed, men anvendelsen af teknikker og metoder fra datavidenskaben, der komplementerer traditionelle antropologiske og etnografiske metoder, analyse og teori. Den engelske term, *computational anthropology*, understreger, at det ikke er computeren som sådan, der er i fokus, men snarere den praktiske og analytiske brug af værktøjer, software og kodning, som programmeres via computeren.

I hvert fald siden Bronislaw Malinowski i begyndelsen af 1900-tallet har antropologer set deres forskningspraksis som tæt knyttet til den etnografiske metode. Dette indebærer feltarbejde med in situ-deltagerobservation i et socialt og kulturelt miljø, hvor forskeren observerer og interagerer med en gruppe mennesker over en længere periode. Mens flertallet af professionelle antropologer således vil sige, at feltarbejde og etnografi er en del af fagets kerne, er der ikke desto mindre løbende debatter om, hvorvidt antropologi ikke også er meget mere end etnografi (Ingold 2014).

Selvom dette argument ikke er kontroversielt set i et faghistorisk perspektiv, vil vi med dette in mente gerne fremhæve en vigtig sondring mellem to tilgange i computerantropologien: På den ene side kan computerantropologi henvise til en tilgang, hvor forskerne ønsker at integrere og blande nye former for digitale data (fx fra sociale medier eller andre onlinedata) og metoder lånt fra datavidenskab (fx netværksvisualiseringer eller (semi)automatiseret indholdsanalyse) med etnografiske data (fx feltnoter) og metoder (fx deltagerobservation, interviews, arkivforskning) (Abramson et al. 2018; Albris et al. 2021). På den anden side kan computerantropologi indebære en tilgang, hvor datavidenskabelige og digitale metoder anvendes til at udføre for eksempel kvantitative analyser af store mængder tekstdata. Disse tekstdata kan omhandle fænomener af central antropologisk interesse (Pedersen 2023) såsom sociale myter (Doja et al. 2021) – for blot at nævne ét eksempel – uden at have for øje at skulle kombinere datavidenskabelige metoder og data med etnografiske ditto. Førstnævnte tilgang fokuserer altså på den etnografiske metodes centrale betydning for at differentiere computerantropologi fra lignende tilgange i beslægtede discipliner (fx sociologi eller politologi). Den anden tilgang fokuserer derimod på karakteren af de fænomener, der undersøges (fx myter), eller på bestemte begreber som det væsentlige aspekt af, hvad der gør en sådan forskningspraksis *antropologisk*, forstået som videnskaben om menneskets kulturelle forskellighed.

Om end vi beskæftiger os med begge tilgange, er vores interesse i denne artikel primært rettet mod førstnævnte tilgang, nemlig spørgsmålet om, hvordan antropologiske metoder kan gentænkes i mødet med nye digitale metoder, alternative datatyper og computerassisterede teknikker. For at forstå dette møde anlægger vi en pragmatisk og rummelig tilgang til antropologi (og etnografi), der er åben for forskellige typer af data ud over de klassiske etnografiske feltnoter, og som tager udgangspunkt i det faktum, at digitale teknologier er en allestedsnærværende del af de fleste menneskers liv verden over. Vores argument er, at udvidelsen af traditionelle antropologiske metoder til at omfatte computerassisterede teknikker såsom algoritmer, der automatisk kan indekser og kategorisere store etnografiske og tekstdatasæt, er særligt relevante og nyttige, hvis man ønsker at bedrive empirisk forskning på og om digitale verdener og platforme.

I denne bestræbelse opridses vi først det metodiske overlap mellem computerantropologi og digital antropologi med henblik på at beskrive, hvordan interessen for datavidenskab er tæt knyttet sammen med opblomstringen af digital antropologi. Dernæst skitserer vi forskellige eksempler på, hvad det praktisk og teknisk set indebærer at udføre analyser inden for computerantropologi. Vi fokuserer på to metodiske hovedområder, nemlig netværksvisualiseringer og automatiseret indholdsanalyse. I den forbindelse præsenterer vi to casestudier, som vi har været med til at gennemføre sammen med andre forskere, og som har til formål at illustrere sondringen mellem de to tilgange til computerantropologi. Som afslutning diskuterer vi nogle udvalgte epistemologiske, metodiske og etiske udfordringer ved computerantropologi, herunder spørgsmålet om, hvorvidt datavidenskabelige metoder og teknikker overhovedet har en plads i antropologien. I den forbindelse diskuterer vi, hvorvidt det er metodisk og etisk forsvarligt at kombinere digitale *trace-data* (de data, vi efterlader på nettet, når vi kommenterer opslag eller deler links) og metadata (fx tidskoder eller geografiske lokationer) med etnografisk empirisk materiale, og i hvilket omfang det giver analytisk mening at sammenligne traditionelle „tykke“ etnografiske data (Geertz 1973) med „big data“ (Blok & Pedersen 2014; Blok et al. 2017; Madsen et al. 2018).

Fra digital antropologi til computerantropologi

I de seneste år har datavidenskabelige metoder og teknikker ledt til ændringer i socialvidenskaberne (Lazer et al. 2009) samt åbnet op for nye typer undersøgelsesfelter (Fitzpatrick 2012). Denne fremkomst af en datadrevet og „computational“ socialvidenskab er i vores optik en direkte konsekvens af digitaliseringen af videnskabelig praksis mere generelt. Med denne pointe in mente fokuserer vi i dette afsnit på forbindelsen mellem computerantropologi og digital antropologi, hvor „det digitale“ både repræsenterer en kontekst og en række værktøjer for udførelsen af etnografisk feltarbejde, hvilket indebærer, at man som forsker blander og sammenfletter datavidenskabelige og digitale metoder med etnografisk og antropologisk arbejde (Munk & Winthereik 2022).

I de seneste årtier har fremkomsten af digital antropologi og digital etnografi udviklet det metodiske grundlag for, at antropologien kan udfolde sig i online og digitale miljøer. Det har affødt en række debatter, for eksempel om det digitale overhovedet kan anerkendes som en arena for antropologiske studier, fordi de ikke er „virkelige“ (Boellstorff 2008). Som svar på kritikken af, at virtuelle verdener ikke er tilstrækkeligt „virkelige“, påpeger Boellstorff (ibid.), at sociale praksisser altid er blevet medieret af kultur, om end virtuelle verdener indebæ-

rer nye former for mediering. I sit banebrydende studie af den virtuelle verden, *Second Life*, indtager Boellstorff (2010) den position, at selvom man agerer med en avatar på onlineplatforme, er kulturen på platformen ikke mindre virkelig og derfor et fuldstændigt legitimt objekt for antropologisk undersøgelse. Med tiden er digital antropologi blevet anerkendt både som et felt i sig selv og som en dimension af feltarbejde mere generelt (Hine 2015).

Computerantropologi behøver ikke udelukkende være orienteret mod digitale felter, fænomener eller kontekster. Data, der kan analyseres ved hjælp af for eksempel netværksvisualisering eller automatiseret klassifikation af tekst, kan komme fra alle tænkelige kilder. Alligevel er forbindelsen mellem computerantropologi og digital antropologi relevant at fremhæve, fordi distancen mellem brugen af forskellige former for netværksanalyse og automatiseret indholdsanalyse har vist sig at være mere oplagt for de forskere, der i forvejen laver dataindsamling og analyser online, uafhængigt af om man anvender nogle få eller mange digitale metodeværktøjer.

Ved at fremhæve de netværksmekanismer, der former interaktioner på internettet, har digitale antropologer for eksempel analyseret, hvordan digitale miljøer er konfigureret i samspil med algoritmer og digitale designs på platforme og sociale medier (Boyd 2010; Bonilla & Rosa 2015). I deres analyse af, hvordan individuelle tweets og en række hashtags mobiliserer aktivister i Black Lives Matter-bevægelsen under protestaktioner, stiller Yarimar Bonilla og Jonathan Rosa (2015) spørgsmålet: „Kan et hashtag blive et feltwebsted?“ De fremhæver blandt andet, hvordan hashtags fungerer som et indekseringssystem, der skaber et samtalerum mellem aktivisterne på Twitter, samtidig med at disse hashtags tillader forskerne at indsamle en række forskellige perspektiver og emner, der hjælper dem til at belyse protesterne på systematisk vis (Bonilla & Rosa 2015). De fremhæver også begrænsningerne ved analyser af enkelte samples af tweets, idet fuld forståelse kun kan opnås ved at kende den sociale kontekst for de millioner af tweets, der indgår i et sample som for eksempel hashtagget #Ferguson, hvor den konkrete sociale kontekst i dette tilfælde handler om spændinger mellem politi og afroamerikanere (op.cit.6). Det er her, at teknikker og metoder i computerantropologien kan tilbyde metodiske værktøjer, der kan understøtte den etnografiske analyse af data fra sociale medier, ved at kontekstualisere enkelte tweets, for eksempel ved en automatiseret klassifikation af teksten i millioner af tweets, der kan sige, hvor mange og hvilke typer tweets fra aktivister der var kritiske over for politiet.

Som med alle antropologiske og etnografiske metoder bør man naturligvis være reflektiv omkring underliggende antagelser i brugen af datavidenskabelige metoder (Breslin 2019). Onlinedatapunkter såsom hashtags eller likes tilbyder

et begrænset, delvist og filtreret syn på en social verden, hvor mennesker er hyperbevidste om repræsentationen af deres identitet. Dette behøver dog ikke være ensbetydende med, at sociale medier opgives som kontekster for feltarbejde (Bonilla & Rosa 2015:7), eller at man kan se dem som kilder til data, der kan være genstand for antropologisk analyse. Det indebærer dog, at man er sig bevidst om en række epistemologiske, metodologiske og etiske udfordringer ved computerantropologi, som vi vil vende tilbage til sidst i artiklen.

Som nævnt kan tilgange og værktøjer fra computerantropologien naturligvis have relevans i ikke-digitalt feltarbejde, og det empiriske materiale kan komme i mange andre former end det, der kan høstes fra sociale medier, herunder for eksempel GPS- og andre sensordata, digitaliserede bøger, digitaliserede feltnoter osv. Fordi digitale teknologier og platforme ofte er integrerede dele af menneskers daglige liv, er grænserne og relationerne mellem det digitale og det ikke-digitale ofte fleksible og skiftende (se fx Horst 2012; Waltorp 2020), hvilket netop er grunden til, at computerantropologiske tilgange kan være nyttige i alle former for feltarbejde. Computerantropologi giver også adgang til at indsamle og analysere data, der kan give en bred kontekstualiserende og kvantitativ indsigt til etnografiske undersøgelser. På denne måde skal et argument for computerantropologien ikke ses som et opgør med eksisterende etnografiske metoder, men snarere som et supplement til dem. Denne pointe illustrerer vi i de følgende afsnit ved at beskrive en række casestudier.

Antropologi med algoritmer

I artiklen „Anthropology with Algorithms“ undersøger Krieg et al. (2017), hvordan deling af viden om stoffer og rusoplevelser finder sted online. Det gjorde de ved at analysere et onlineforum dedikeret til deling af viden om brug af euforiserende stoffer – platformen EROWID – og dens affilerede gruppe på Facebook. Deres tilgang var i lighed med mange digitale metodeprojekter systematisk at kategorisere og indeksere opslag både på Facebook og EROWID-forummet samt bruge en såkaldt automatiseret *scraper* til at downloade så meget metadata (tidspunkter, likes, delinger osv.) og tekstdata, de kunne. En scraper er basalt set en kode, man skriver i, for eksempel programmeringssproget Python, som henter specifikke stykker tekst ned fra en hjemmeside. Ved at automatisere koden, så den gør det for alle opslag i et onlineforum, kan man derved „skrabbe“ – eller downloade – samtlige relevante opslag, som brugere på et forum har skrevet om et givent emne.

Det, der gør Krieg et al.s studie relevant at nævne her, er, at forskernes eksisterende viden om stofforbrugskulturer, som er baseret på deres langsigtede

etnografiske feltarbejde og fordybelse i dette emne, gav dem en dyb forståelse af eksisterende diskurser, slang, lingo og netværkspraksis omkring narkotika. Dette har derved givet dem en emnemæssig, etnografisk „grounding“, hvilket gjorde deres digitale værktøjer for dataindsamling mere valide.

I deres netværksanalyse producerede de to typer netværk ud fra de data, de downloadede fra EROWID-forummet og Facebook-gruppen. Først var de i stand til at visualisere netværk, der viste forbindelser mellem de brugere, der fulgte og bidrog til EROWID-fællesskabet. Dette gav et overblik over, hvilke typer aktører – organisationer såvel som enkeltpersoner – der havde størst indflydelse på at bidrage med viden, med synspunkter eller endda med polemik om stofbrug. For det andet producerede de forskellige såkaldte semantiske netværk, der viser, hvilke ord der bruges i forhold til hvilke typer rusmidler og stoffer. Dette netværk gjorde dem i stand til at analysere, hvilke typer stoffer der var relateret til forskellige diskurser. På baggrund af disse netværk reflekterer forskerne over, hvordan deres resultater ved hjælp af digitale metoder kan sætte dem i stand til at udføre yderligere (offline)etnografisk feltarbejde. Således viser dette casestudie, hvordan anvendelsen af forskellige digitale og datavidenskabelige metoder fungerer bedst, når de bringes i dialog med offlinefeltarbejde, der giver den dybe, kontekstuelle viden, som er karakteristisk for antropologien og etnografisk praksis.

Eksemplet viser samtidig, at grænsen mellem, hvad der kan siges at være computerantropologi sammenlignet med for eksempel digital sociologi (Mares 2017), digitale metoder (Rogers 2013) eller endda versioner af digital antropologi (Horst & Miller 2012), ikke altid er klar. Ikke desto mindre peger nyere værker af antropologer og andre forskere, der arbejder i skæringspunktet mellem etnografi og digitale metoder, på nogle overordnede tendenser. Krieg et al. (2017) illustrerer i studiet af EROWID dette på flere måder og er derfor en kompakt version af nogle af de aspekter af computerantropologi, som vi ønsker at fremhæve i denne artikel, nemlig at computerassisterede tilgange i antropologien godt kan flettes sammen med etnografisk feltarbejde og analyse.

I det følgende skitserer vi to overordnede grupper af metoder, værktøjer og teknikker, som forskere har anvendt i deres forskellige tilgange til computerantropologi, nemlig netværksvisualisering og automatiseret indholdsanalyse. Vi gør dette ved at beskrive, hvordan disse to metoder både er baseret på og informerer traditionelle etnografiske og antropologiske metoder og analytiske tilgange, illustreret med cases fra vores egen forskning udført i løbet af den første del af COVID-19-pandemien i foråret 2020.

Netværksvisualisering

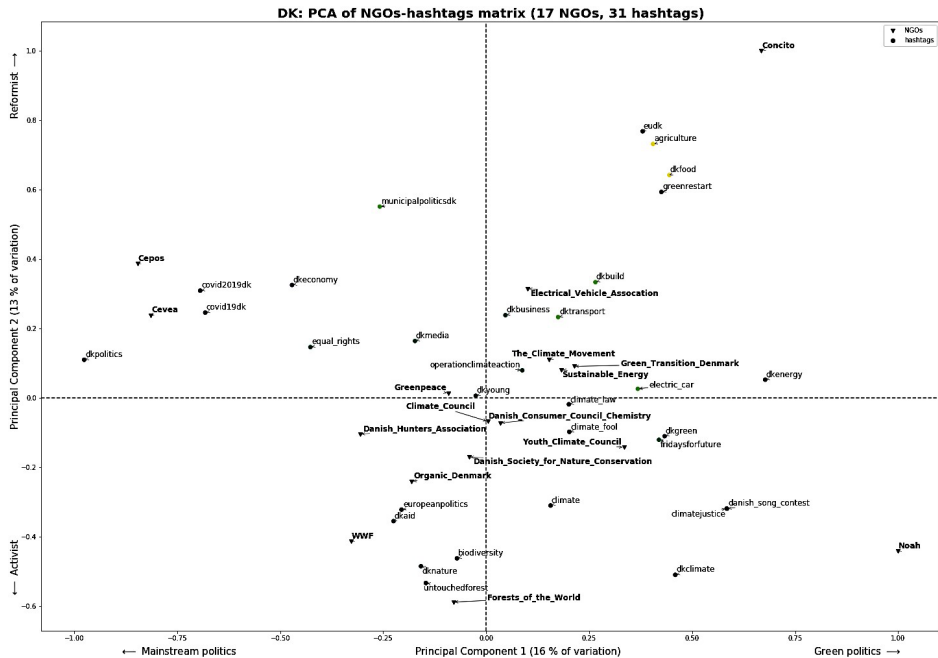
Netværksanalyse er et relativt bredt felt, især inden for digital samfundsforskning (Venturini et al. 2021). Visualiseringer af netværk har til formål at kortlægge relationer mellem individer og grupper, det vil sige *sociale netværk*, eller mellem ord og symboler, hvilket kaldes *semantiske netværk*. For antropologer og etnografer ligger værdien af netværksanalyse særligt i, at forskeren kan tilegne sig et overblik over et felt af relationer og positioner omkring en given problemstilling eller inden for en given social kontekst. Dette er der ikke noget nyt i som sådan, da antropologer gennem fagets udvikling har lavet netværksanalyser af alle tænkelige sociale relationer: fra slægtskabsrelationer til relationer på arbejdspladser (Mitchell 1974). Netværksanalyse er derfor heller ikke noget, som er fremkommet med introduktionen af digitale og datavidenskabelige metoder. Men computerassisterede netværksvisualiseringer kan være relevante at anvende i et større etnografisk projekt med mange datapunkter, hvor der kan være behov for at have en såkaldt *teleskopisk* (Kozinets 2019) tilgang, der kan zoome ud og ind mellem forskellige relationelle skalaer: fra relationer mellem individer inden for en gruppe til relationer mellem grupper. Og her kan computerassisterede tilgange gøre netværksanalyserne og visualiseringerne større og mere forgrenede end det, som en manuel tilgang til netværk kan.

Sociale netværk kan kortlægges ved brug af mange forskellige typer data. En af de mest gængse måder er at anvende data fra Twitter, Facebook eller andre sociale medier. For et medie som Twitter er typerne af netværk afhængige af de platformspecifikke datapunkter såsom „follows“, „mentions“ eller „retweets“, hvilket bestemmer måderne, hvorpå aktørerne i praksis er relateret til hinanden. Ved for eksempel at tilgå data om, hvilke Twitter-konti der retweeter hinanden, kan der tegnes netværk, der viser, hvilke aktører der er de mest centrale i netværket (altså, hvem der bliver retweetet mest ud af de brugere, der analyseres), og hvilke der er perifere (hvem der retweetes mindst). Et sådan netværk kan være et brugbart værktøj til at analysere relationer i netværk med mange deltagere, hvilket etnografiske metoder ikke egner sig lige så godt til. Men samtidig er fordelene ved at have lavet etnografisk forskning i, hvad man kortlægger via netværk, at man har den nødvendige kontekstuelle indsigt til at analysere sig frem til en mere detaljeret forståelse af, hvad det vil sige, at nogle aktører er relateret til hinanden. Ofte kan blot nogle få semistrukturerede interviews være afgørende for, at forskeren har en kontekstuel indsigt, hvilket følgende casestudie illustrerer.

I løbet af den første fase af COVID-19-pandemien i foråret 2020 undersøgte en af denne artikels forfattere (Albris) sammen med et hold af kollegaer, hvordan grønne NGO'er i Danmark, Norge og Sverige forsøgte at fastholde den

offentlige debat om den grønne omstilling og klimakrisen, på trods af at pandemien var det altdominerende emne i de måneder (Blok et al. 2022; Enggaard et al. 2023). Forskerne startede med at deltage i nogle få offentlige demonstrationer, som dog var begrænsede på grund af krav om social distancering. Desuden blev der iværksat en grundig online etnografisk (Hine 2015; Kozinets 2019) undersøgelse, der dokumenterede variationer og mønstre på tværs af de grønne NGO'ers profiler på Facebook, Twitter og Instagram. Denne online etnografi fulgte Kozinets' (2019) metodologiske principper for, hvad han kalder *netnografi*. Undersøgelsen startede ved at søge med en række relevante, indledende søgeord på de tre platforme såsom klima, bæredygtighed, biodiversitet, corona og COVID med flere. På baggrund af disse indledende søgninger blev en række aktører udvalgt. For hver aktør blev deres relevante opslag noteret i et Excel-ark forsynet med analytiske noter skrevet af forskerne samt relevante billeder, videoer, hashtags og links. Nye relevante aktører blev tilføjet listen, hvis de for eksempel delte eller kommenterede opslag fra det indledende sæt aktører. Dette Excel-ark udgjorde, hvad Kozinets (2019) kalder en *immersion journal*, som i en online etnografisk kontekst er en slags erstatning for feltnoter. Ud fra denne liste aktører udvalgte forskerne en håndfuld, som blev kontaktet med henblik på et klassisk interview, der blev udført enten online eller fysisk. Disse interviews blev tilrettelagt med spørgsmål, som relaterede sig til, hvad de forskellige NGO'er havde skrevet på sociale medier.

Både interviews og de online etnografiske undersøgelser lagde fundamentet for det næste skridt i projektet, hvilket var en storskalascraping af Twitter, Facebook og Instagram på tværs af NGO'er fra alle tre skandinaviske lande. Aktører, som blev inkluderet i denne dataindsamling, blev defineret som NGO'er, der deltog i parlamentariske høringer i hvert af disse lande. Alle opslag fra NGO'erne på sociale medier siden pandemiens begyndelse og cirka tre måneder frem blev efterfølgende analyseret med en såkaldt ordindlejningsmodel (*word embedding model*), der identificerer ord med en prædefineret semantisk affiliation (fx ordene klima og global opvarmning) på tværs af opslag på de sociale medier. Denne analyse muliggjorde, at der kunne skabes et kvantitativt overblik over variationen i anvendelsen af specifikke ord og formuleringer i et stort tekstkorpus for mange aktører på én gang. En slags kvantitativ diskursanalyse, om man vil, som gav et overblik over de mest brugte ord relateret til klima, bæredygtighed og COVID-19. Interaktionelle data såsom *likes*, *mentions* og *retweets* blev også indsamlet sammen med standardmetadata såsom tidsstempler og geolokation. For at visualisere relationerne mellem aktører og ord i et netværk anvendte forskerne en såkaldt *principal component analysis* (PCA), som visualiserer relative positioner mellem ord og aktører på en X-akse og en Y-akse, mens en Y-akse in-

Figur 1. Principal component analyse (PCA) af brugen af hashtags blandt danske NGO'er under den første nedlukning i forbindelse med COVID-19-pandemien i foråret 2020. PCA-analysen angiver den relative tæthed og distance mellem NGO-aktører (med fed skrift), i forhold til hvor ens deres brug af hashtags er, samt for selve hashtags (almindelig skrift), i forhold til hvor ofte de bliver brugt i sammenhæng med hinanden. Kilde: Enggaard et al. (2023).

dikerer tæthed og distance mellem dem. Disse PCA-analyser blev derefter brugt til at kortlægge og visualisere netværk af aktørers og ords forskellige positioner i det offentlige debatrum om bæredygtighed, klima og COVID-19 (se figur 1).

Analysen viste forskelle mellem de tematikker, som grønne NGO'er lagde vægt på under COVID-19-krisen. Hvor nogle NGO'er understregede naturbeskyttelse og biodiversitet som fokuspunkter, nu hvor mange mennesker gik flere ture i skoven grundet påbud om social distancering, havde andre NGO'er et stærkt fokus på, at pandemien gav os en mulighed for at gentænke bæredygtighedsstrategier. Analysen af sådanne visualiseringer førte derefter til, at forskerne interviewede informanter igen og foretog yderligere online etnografiske undersøgelser af specifikke tematikker om klimadebatten under coronakrisen. Et eksempel herpå var casestudier, der fokuserede på bestemte ord, for eksempel hashtagget og sloganet „Grøn genstart“, som havde til hensigt at rejse en debat om nye grønne politiske tiltag, når samfundet skulle åbnes igen. Via dybdegående analyser af opslag om netop dette hashtag og opfølgende interviews med

udvalgte aktører blev der lavet et helt studie af „Grøn genstart“ under pandemien (Isfeldt et al. 2022). Dette er blot ét eksempel på, hvordan computerassisteret forskning og etnografisk forskning kan påvirke hinanden gensidigt.

Automatiseret indholdsanalyse

Indholdsanalyse af tekst er central i enhver form for kvalitativ analyse. Dette gælder også for antropologisk og etnografisk forskning, særligt i forhold til analyse af feltnoter og andre dokumenter indhentet via feltarbejde. Computerassisterede værktøjer kan udvide måderne, hvorpå kvalitativ tekstanalyse udføres. Det kan især være relevant, når forskeren skal overskue et stort datasæt, der er for tidskrævende at behandle ved hjælp af enten en manuel tilgang til at sortere i tekst eller med hjælp fra traditionelle kvalitative analyseprogrammer såsom NVivo (eller ATLAS.ti, MAXQDA, Tamz-analyzer, Dedoose med flere). Den mest simple form for indholdsanalyse af et større tekstdatasæt er såkaldte „ordskyer“ („word clouds“), programmeret i for eksempel Python eller via onlineværktøjer som Wordle. Dette er en lettilgængelig måde at se mønstre i et tekstkorpus på, men samtidig er det begrænset, hvad man kan udlede af sådanne visualiseringer, da ordskyer blot illustrerer en frekvensforskel uden at specificere, præcis hvad denne forskel består af.

En anden måde at analysere tekstdata på er ved simple ordfrekvens- eller ordfordelingsgrafer, som kan give et diakront eller synkront overblik over brugen af ord om en given problemstilling, for eksempel visualiseret som tidsserier eller med semantiske netværk (relationer mellem ord), som vi så i forrige casestudie.

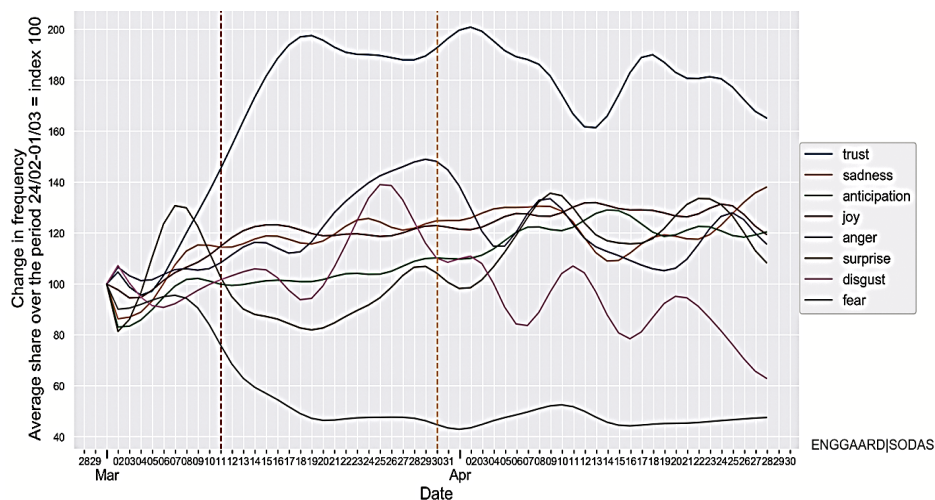
I de senere år har brugen af såkaldte *text mining*-værktøjer og -metoder hentet fra *Natural Language Processing* (NLP) vundet indpas på tværs af samfundsvidenskaberne. Disse datalogiske tilgange tilbyder langt mere sofistikerede og komplekse typer tekstanalyse og visualiseringer. Ved hjælp af programmeringspakker i Python kan man bruge forskellige former for automatiserede tekstklassifikationer, der kan trænes til at kategorisere og indeksere millioner af tweets eller andre tekstobjekter (fx feltnoter). Herfra kan man så – hvis man mestrer det rent kodningsmæssigt – bruge såkaldte *topic models* til at analysere emner på tværs af store mængder tekstdata på måder, der afdækker mønstre, som ikke ville kunne afdækkes af nogen menneskelig observatør. Det er her, computerantropologi for første gang kommer tæt på anvendelse af egentlige maskinlærings-tilgange, som er en undergren af kunstig intelligens, da de er baseret på, at en algoritme lærer at se mønstre på baggrund af et træningsdatasæt (et sample), som den derved anvender til at klassificere og indeksere et større datasæt.

Som vi diskuterede i indledningen, kan sådanne datavidenskabelige og computerassisterede metoder udgøre en kilde til, at man kan lave antropologiske analyser, uden at der derved er et mål om at integrere sådanne metoder med etnografiske metoder. Brugen af automatiseret indholdsanalyse giver dermed mulighed for at lave en antropologisk analyse af selve teksten og intet andet. For at illustrere, hvad vi mener med dette, kan vi nævne en anden case (Breslin et al. 2020, 2022), hvor et team af kollegaer, inklusive en af denne artikels forfattere (Breslin), undersøgte, hvordan den danske befolkning udtrykte tillid til myndighedernes udmeldinger af nedlukninger og social afstand under den første del af coronapandemien i foråret 2020. Denne case trækker udelukkende på Twitter-data indsamlet ved scraping af Twitters *application programming interface* (API), som er den softwaregrænseflade, der gør, at man kan tilgå informationer på Twitter. Datasættet består af tweets på dansk fra før, under og efter den indledende COVID-19-lockdown i Danmark, der blev annonceret den 11. marts 2020.

Analysen af disse data trækker på en relativt standard-NLP-metode – en såkaldt ordbogsbaseret sentimentanalyse, der klassificerer tweets i forhold til, om de indeholder „positive“ eller „negative“ konnotationer. Hvorvidt et ord klassificeres som positivt eller negativt ladet, er baseret på en eksisterende, international standard liste for sentimenter eller konnotationer, som et givent ord har. Sentimentanalyse rejser adskillige metodologiske og epistemologiske spørgsmål med hensyn til analysen af tekst i forhold til konteksten, for eksempel hvilke affektive og emotionelle aspekter der kan udledes af et tweet (se nedenfor). Forskernes analyse af tweets i forbindelse med nedlukningen fokuserede på, hvordan opslag fra danske Twitter-konti kunne grupperes inden for otte forskellige kategorier af affektive, semantiske kategorier, som kunne kortlægges på en tidslinje (se figur 2). Det centrale i resultaterne er, at Twitter-opslag, der udviser versioner af tillid, stiger voldsomt i forbindelse med den danske regerings udmelding om nedlukningen af samfundet den 11. marts. Frekvensen af tweets, der indeholder tillid, faldt først, en uge efter at genåbningen blev annonceret. Samtidig viste resultatet også, at ord, der er relateret til „tillid“ (fx „tillid“, „tro på“, „tiltro til“, „stole på“ osv.), steg i frekvens op til og efter annonceringen af den første lockdown til et punkt, hvor de på tværs af danske Twitter-brugere blev brugt dobbelt så ofte som før nedlukningen.

Analysen viser altså, at tilliden til den danske regerings beslutning – eller i hvert fald diskussionen om tillid – steg, på trods af den drastiske beslutning om at lukke samfundet ned. Dette er i sig selv ikke en opsigtsvækkende indsigt, men snarere et eksempel på det velkendte fænomen, der på engelsk kendes som *rallying behind the flag*, hvor befolkningen for en kort periode støtter op om

deres ledere i krisetider. Analysen er alligevel interessant, fordi den er baseret på et stort tekstdatasæt, om end Twitter i sig selv ikke kan siges at repræsentere hele den danske befolkning.

Figur 2. Udvikling over tid i frekvensen af bestemte ord og termer, der knytter sig til otte affektive kategorier under den første fase af COVID-19-pandemien i Danmark: tillid (trust), nedtrykthed (sadness), forventning (anticipation), glæde (joy), vrede (anger), overraskelse (surprise), afsky (disgust) og frygt (fear). Indeks baseret på data fra danske Twitter-konti i perioden den 28. februar til den 30. april 2020. Kilde: Breslin et al. (2022).

Casen illustrerer samtidig, hvordan kvalitative og antropologiske indsigter kan præge anvendelsen af datavidenskabelige metoder. Opbygningen af lister af ord, der indgår i de affektive kategorier i denne case, var baseret på kvalitative analyser foretaget af forskerne for at validere, at de tweets, der blev kategoriseret som for eksempel udtryk for „tillid“, faktisk handlede om tillid. I det konkrete tilfælde førte dette til en yderligere analyse, der trak på antropologiske teorier om tillid og mistillid (Carey 2017; Maguire & Albris n.d.), hvor et sample af tweets forbundet med tillid blev klassificeret af medlemmer af teamet, alt efter om disse tweets repræsenterede tillid eller mistillid. I fortolkningen af resultaterne fra undersøgelsen fremhæver forskerne således deres teoretisk informerede tilgang til betydningen af disse tweets i relation til Twitters specifikke muligheder som platform (jf. Bonilla & Rosa 2015; Yardi & Boyd 2010; Sharma 2013). Forskerne foreslår desuden, at COVID-19-relaterede diskussioner på dansk på Twitter udgjorde en „affektiv offentlighed“ (Papacharissi 2016), hvor brug af affektive termer relateret til for eksempel tillid eller vrede sker performativt, fremkaldt af de netværksforbindelser, som skabes via Twitters specifikke platformsmekanismer (Taussig 1993; Mazzarella 2017).

Begge cases, vi har diskuteret i de to seneste afsnit, indikerer, at datavidenskabelige, computerassisterede og digitale metoder på forskellige måder kan være informeret og komplementeret af antropologiske metodologiske og teoretiske overvejelser. Samtidig tydeliggør begge cases også, at forskere bør have skærpet opmærksomhed på, hvordan data indsamles og analyseres i relation til den kontekst, de opstår i, særligt når for eksempel data fra sociale medier skal kombineres med etnografiske undersøgelser.

For at vende tilbage til spørgsmålet om sammenvævningen af computerantropologiske og etnografiske metoder fremhæver casene også, hvordan computerassisterede analyser kan understøttes gennem antropologiske teorier og begreber, og derved, hvordan antropologien kan bidrage til andre discipliners analyse af data fra for eksempel sociale medier. Forskellen i forskningsdesignet mellem de to cases illustrerer dog også sondringen mellem de to tilgange til computerantropologi, som vi fremhævede i begyndelsen af artiklen. Den første case var baseret på *både* online og offline etnografiske metoder, hvilket kvalificerede indsamling af kvantitative data fra sociale medier. Dette førte igen til yderligere dybdegående etnografiske undersøgelser. Den anden case var udelukkende baseret på en antropologisk, teoretisk analyse af kvantitative data fra sociale medier uden opfølgende feltarbejde eller anden etnografisk dataindsamling bortset fra validering af samples (Breslin et al. 2020, 2022). Analysen i den anden case kunne dog potentielt set også udgøre et startpunkt for opfølgende etnografiske undersøgelser, for eksempel ved at undersøge bestemte grupperes emiske forståelse af tillid til myndighederne.

Computerantropologiens udfordringer

I det ovenstående har vi forsøgt at vise, hvordan inkorporering af datavidenskabelige og digitale metoder kan bruges til at udvide, komplementere og styrke klassiske måder at udføre antropologisk analyse og etnografisk dataindsamling på. Vi er optimister: Fremfor at se fremkomsten af disse nye metoder og teknikker som en trussel mod de traditionelle måder at bedrive antropologi på ser vi computerantropologien som en mulighed for at udvide omfanget af, hvad det vil sige at praktisere antropologi. I denne forstand opgiver computerantropologi ikke nødvendigvis en form for „thick description“ (Geertz 1973), men tilføjer derimod flere lag og dimensioner til både dataindsamling og dataanalyse, hvor målet er både bredde og dybde på én og samme tid (Astrupgaard et al. 2022). Vi er imidlertid også nødt til at erkende, at uanset hvor optimistisk man ønsker at være, vil brugen af datavidenskabelige tilgange nødvendigvis stille forskere over for visse udfordringer og dilemmaer. Som afslutning på artiklen fokuserer

vi på to sådanne udfordringer: Den ene er epistemologisk og metodisk, den anden er etisk og moralsk.

Den epistemologiske og metodologiske udfordring for anvendelsen af datavidenskabelige tilgange i antropologien drejer sig både om „tyndheden“ i alternative former for (digitale) data og karakteren af de forskningsspørgsmål, der kan stilles og besvares med computerassisterede og digitale tilgange. Flere antropologer har i de seneste år mere eller mindre eksplicit hævdet, at etnografi og etnografisk materiale bliver positioneret som „den Anden“ over for digitale og store datasæts „tyndhed“ (Boellstorff 2013; Douglas-Jones et al. 2021; Seaver 2015). Med andre ord: Fordi etnografisk forskning ses som forbundet med dyb indsigt i små kontekster med relativt få mennesker, vil en videnskabelig praksis, som er forbundet med datavidenskabelige tilgange, der anvender datasæt med mange N , blive udsat for den samme skepsis, som mange antropologer historisk set har haft over for kvantitative metoder og statistik mere generelt (Chibnik 1985; Merry 2016). Denne skepsis er ikke ubegrundet: Antropologiske analyser har bidraget med nødvendige og relevante kritikker af kvantificeringen af samfundet og sociale relationer (fx Ferguson 1994) – kritikker, der er kommet flere af i takt med digitaliseringen og „dataficeringen“ af samfundet (Nafus & Knox 2018; Zuboff 2019).

Vi mener dog, at udviklingen af en egentlig computerantropologi, hvor metoder og tilgange fra datavidenskaben møder de kritiske og reflektive perspektiver og ideer, som den antropologiske videnskab har fostret igennem især de seneste 50 år (Fassin 2017), kan styrke sådanne kritikker snarere end at svække dem. Dette er dog betinget af en kritisk stillingtagen til, hvordan metoder som netværksvisualisering og automatiseret indholdsanalyse kan skabes i versioner, der er mere reflektive, mere eksplorative og i sammenhænge, hvor der ikke er mange N – altså i forskningssammenhænge, der ligger tættere på, hvad antropologer traditionelt set har beskæftiget sig med. Netop fordi de digitale datatypers karakter åbner for nye antropologiske undersøgelser, hvad angår felter, teori, analyse, metodik og samarbejde (Albris et al. 2021; Munk & Winthereik 2022; Seaver 2015), mener vi, at antropologer kan lære datavidenskabelige metoder og derefter tilpasse dem på måder, der passer med præmisserne og vilkårene for antropologisk praksis, og herved berige og nuancere udviklingen af datavidenskabens indtog i de sociale og humanistiske videnskaber (jf. Lazer 2009).

Det er vores overbevisning, at de to casestudier, vi har præsenteret i denne artikel, viser, hvordan datavidenskabelige tilgange kan suppleres med enten klassiske antropologiske metoder, som casen om grønne NGO'er viste, eller via antropologisk teori, som casen om tillid under nedlukningerne af det danske samfund viste (fx vedrørende begrebet affektive offentligheder). Det er i den forstand, at vi ikke ser computerantropologi som en erstatning for antropologi-

en, som vi kender den, men derimod som en komplementær tilgang hertil (se også Blok & Pedersen 2014).

Dette leder os til det andet sæt udfordringer, som en gryende computerantropologi må forholde sig til, nemlig de moralske og etiske. De etiske problemer forbundet med brugen af datavidenskabelige tilgange er mange. I det følgende vælger vi dog kun at nævne to forhold.

Det første forhold omhandler adgangen til data, som opnås via sociale medieplatforme og andre private (online)virksomheder. Digitale og virtuelle værktøjer og onlineplatforme, hvor data høstes fra, ejes af store overvågningskapitalistiske teknologivirksomheder, som i stigende grad bliver impliceret og involveret i sikkerhedspolitiske problemstillinger om misinformation og cyberangreb, for ikke at tale om de negative psykologiske og sociale konsekvenser, som disse virksomheders forretningsmodeller afføder (se fx Boyd & Crawford 2012; Mullaney et al. 2021; Zuboff 2019). Når for eksempel Twitter eller Facebook anvendes som kilder til data om individer og grupper, må der nødvendigvis opstå en forskningsetisk diskussion om, hvorvidt forskere derved er med til at legitimere disse platforme.

Det andet forhold omhandler sikkerheden omkring sociale medier og repræsentation af data om individers færden og eksistens online. I sidste ende vil data, som tages fra Twitter eller fra for eksempel AirBnB, Yelp, Tripadvisor eller andre servicebaserede platforme, altid være modereret, censureret eller ejet af disse platforme. Kuratering af indhold på sociale medier („content moderation“) er blot ét eksempel på, hvordan reguleringen af, hvem der må tale, og hvad der må tales om, i sidste ende bestemmes af nogle magtfulde aktører, som ikke nødvendigvis har demokratiske principper og grundlæggende frihedsrettigheder i sigte, og som samtidig udnytter en global, underbetalt arbejdsstyrke til at redigere i indhold på deres hjemmesider (Roberts 2019).

For nogle antropologer vil begge disse etiske udfordringer måske være grund til at forkaste ideen om at anvende digitale data og datavidenskabelige metoder i antropologien. Computerassisterede tilgange bestemmer dog ikke nødvendigvis, hvilket moralsk kompas antropologer skal eller bør følge. Computerantropologien er ligesom alle andre grene af antropologien præget af de samme etiske dilemmaer vedrørende ejerskab af data og samtykke fra forskningsdeltagere samt balancen mellem forskerens intentioner, interesser og positionering og udformningen af projektdesign og indsamling af data. Disse dilemmaer vil uundgåeligt komme til at præge, hvordan computerantropologien udvikler sig i de kommende år. Dette gælder også, i forhold til hvem vi samarbejder med, og hvilke magtfulde aktører der er på spil i et forskningsfelt, om dette så er en NGO eller Elon Musk.

Ligesom der kan være et moralsk argument for, at man som antropolog *ikke* bør give sig i kast med datavidenskabelige metoder (fx fordi det ville indebære at bruge data fra virksomheder, vi ikke moralsk bør legitimere, som diskuteret ovenfor), kan der også være et moralsk argument *for*, at antropologer bør udvikle, lære, undervise og forske i computerantropologi. Adgang til de nødvendige tekniske kompetencer og færdigheder har i en lang række videnskabelige felter været begrænset til netop dem med en teknisk og datalogisk akademisk baggrund, hvor køns- og racemæssige uligheder er udbredte (Boyd & Crawford 2012; se også fx Hicks 2017; Mcpherson 2012). Disse uligheder er yderligere forbundet med udfordringer, i forhold til hvem der har defineret de spørgsmål, der kan og bør stilles i anvendelsen af sådanne metoder (Boyd & Crawford 2012). I denne forstand kan der være en moralsk værdi i, at antropologer og beslægtede kvalitative forskere bruger datavidenskabelige metoder med henblik på at udvide deres anvendelse.

Som konklusion vil vi med ovenstående betragtninger in mente argumentere for, at selvom computerantropologi stadig er en gryende subdisciplin, rummer den et stort potentiale. Mens man kunne have fokuseret på flere forskellige aspekter af, hvad det vil sige at bruge datavidenskabelige og computerassisterende tilgange, har vi i denne artikel fokuseret på, hvad de nye tendenser inden for denne forskning tilbyder antropologer i forhold til at lave dataindsamling, netværksvisualisering og indholdsanalyse. I den forbindelse er der en lang række overvejelser, også af etisk karakter, som man som antropolog bør gøre sig, hvis man ønsker at udvide spektret for antropologiske metoder med anvendelsen af computere og datavidenskabelige tilgange. I al fald er computerantropologien et aktuelt område, der peger på, hvor faget kan finde ny inspiration og potentielt gentænke sine metoder og teoretiske standpunkter.

Note

1. Albris' arbejde i forbindelse med denne artikel har været finansieret af EU Horizon-projektet DISTRACT (projektnummer 834540).

Litteratur

- Abramson, Corey, Jacqueline Joslyn, Katharine Rendle, Darah Garrett & Daniel Dohan
2018 The Promises of Computational Ethnography. Improving Transparency, Replicability, and Validity for Realist Approaches to Ethnographic Analysis. *Ethnography* 19(2):254-84. DOI: 10.1177/1466138117725340.
- Albris, Kristoffer, Eva Otto, Sofie Astrupgaard, Emilie Gregersen, Laura Jørgensen, Olivia Jørgensen, Clara Sandbye & Signe Schønning
2021 A View from Anthropology. Should Anthropologists Fear the Data Machines? *Big Data & Society* 8(2):1-7. DOI: 10.1177/20539517211043655.

- Astrupgaard, Sofie, Clara Sandbye & Emilie Gregersen
2022 See You Later Thick Data. *Anthrodendum* (blog post serie). <https://anthrodendum.org/2022/09/07/preface-see-you-later-thick-data/>. Tilgået 25.03.2023.
- Blok, Anders & Morten Axel Pedersen
2014 Complementary Social Science? Quali-Quantitative Experiments in a Big Data World. *Big Data & Society* 1(2):1-6. DOI: 10.1177/2053951714543908.
- Blok, Anders, Hjalmar Carlsen, Tobias Jørgensen & Morten Axel Pedersen
2017 Stitching together the Heterogeneous Party. A Complementary Social Data Science Experiment. *Big Data & Society* 4(2):1-15. DOI: 10.1177/2053951717736337.
- Blok, Anders, Hjalmar Carlsen & Kristoffer Albris
2022 How to Conduct Quali-Quantitative Digital Methods Research. In: *SAGE Research Methods: Doing Research Online*. DOI: 10.4135/9781529611205.
- Boellstorff, Tom
2008 *Coming of Age in Second Life. An Anthropologist Explores the Virtually Human*. Princeton: Princeton University Press.
2013 Making Big Data, in Theory. *First Monday* 13(12):1-10. DOI: 10.5210/fm.v18i10.4869.
- Bonilla, Yarimar & Jonathan Rosa
2015 #Ferguson. Digital Protest, Hashtag Ethnography, and the Racial Politics of Social Media in the United States. *#Ferguson. American Ethnologist* 42(1):4-17. DOI: 10.1111/amet.12112.
- Boyd, Danah
2010 *Social Network Sites as Networked Publics. Affordances, Dynamics, and Implications*. In: Z. Papacharissi (ed.): *Networked Self. Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. Pp. 39-58. New York, NY: Routledge.
- Boyd, Danah & Kate Crawford
2012 Critical Questions for Big Data. *Provocations for a Cultural, Technological, and Scholarly Phenomenon. Information Communication and Society* 15(5):662-79. DOI: 10.1080/1369118X.2012.678878.
- Breslin, Samantha
2019 Bell Curve-guden. *Tidsskriftet Antropologi* 79:59-64. DOI: 10.7146/ta.v0i79.122275.
- Breslin, Samantha, Anders Blok, Thyge Enggaard, Tobias Gårdhus & Morten Axel Pedersen
2020 How We Tweet About Coronavirus, and Why. A Computational Anthropological Mapping of Political Attention on Danish Twitter during the COVID-19 Pandemic. *Somatosphere* (blog). <http://somatosphere.net/forumpost/covid19-danish-twitter-computational-map/>. Tilgået 12.05.2020.
2022 "Affective Publics". Performing Trust on Danish Twitter during the COVID-19 Lockdown. *Current Anthropology* 63(2):211-18. DOI: 10.1086/719645.
- Carey, Matthew
2017 *Mistrust. An Ethnographic Theory*. Chicago, IL: Hau Books.
- Chibnik, Michael
1985 The Use of Statistics in Sociocultural Anthropology. *Annual Review of Anthropology* 14(1):135-57. DOI: 10.1146/annurev.an.14.100185.001031.

- Cunningham, Sally Jo
1996 Machine Learning Applications in Anthropology. Automated Discovery over Kinship Structures. *Computers and the Humanities* 30(6):401-06. DOI: 10.1007/BF00057936.
- Doja, Albert, Laurent Capocchi & Jean-Francois Santucci
2021 Computational Challenges to Test and Revitalize Claude Lévi-Strauss Transformational Methodology. *Big Data & Society* 8(2):1-19. DOI: 10.1177/205395172111037862.
- Douglas-Jones, Rachel, Antonia Walford & Nick Seaver
2021 Introduction. Towards an Anthropology of Data. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 27(S1):9-25. DOI: 10.1111/1467-9655.13477.
- Enggaard, Thyge, Kristoffer Albris, Annika Isfeldt, Hjalmar Carlsen, Anna Helene Møller & Anders Blok
2023 Inter-Risk Framing Contests. The Politics of Issue Attention among Scandinavian Climate NGOs during the Coronavirus Pandemic. *Sociology*, Online first:1-24. DOI: 10.1177/00380385221150379.
- Fassin, Didier
2017 The Endurance of Critique. *Anthropological Theory* 17(1):4-29. DOI: 10.1177/1463499616688157.
- Ferguson, James
1994 The Anti-Politics Machine. "Development", Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Fitzpatrick, Kathleen
2012 The Humanities, Done Digitally. In: M.K. Gold (ed.): *Debates in the Digital Humanities*. Pp. 12-15. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Fortun, Mike, Kim Fortun & George Marcus
2017 Computers in/and Anthropology. In: L. Hjorth & H. Horst et al. (eds): *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. Pp. 11-20. Oxon: Routledge.
- Geertz, Clifford
1973 *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Hicks, Mar
2017 *Programmed Inequality. How Britain Discarded Women Technologists and Lost Its Edge in Computing*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hine, Christine
2015 *Ethnography for the Internet. Embedded, Embodied, and Everyday*. London: Routledge.
- Horst, Heather
2012 New Media Technologies in Everyday Life. In: H.A. Horst & D. Miller (eds): *Digital Anthropology*. Pp. 61-79. London & New York: Berg.
- Horst, Heather & Daniel Miller (eds)
2012 *Digital Anthropology*. London & New York: Berg.
- Hymes, Dell (ed.)
1965 *The Use of Computers in Anthropology*. The Hague: Mouton.

- Ingold, Tim
2014 That's Enough about Ethnography! *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 4(1):383-95. DOI: 10.14318/hau4.1.021.
- Isfeldt, Annika, Thyge Enggaard, Anders Blok & Morten Axel Pedersen
2022 Grøn genstart. A Quali-Quantitative Micro-History of a Political Idea in Real-Time. *Big Data & Society* 9(1):1-14. DOI: 10.1177/205395172111070300.
- Kozinets, Robert
2019 *Netnography. The Essential Guide to Qualitative Social Media Research*. London: Sage.
- Krieg, Lisa, Moritz Berning & Anita Hardon
2017 Anthropology with Algorithms? An Exploration of Online Drug Knowledge Using Digital Methods. *Medicine Anthropology Theory* 4(3):21-52. DOI: 10.17157/mat.4.3.458.
- Lazer, David, Alex "Sandy" Pentland, Lada Adamic, Sinan Aral, Albert-Laszlo Barabasi, Devon Brewer, Nicholas A. Christakis, Noshir Contractor, James Fowler, Myron Gutmann, Tony Jebara, Gary King, Michael Macy, Deb Roy & Marshall Van Alstyne
2009 Computational Social Science. *Science* 323(5915):721-23. DOI: 10.1126/science.1167742.
- Madsen, Mette My, Anders Blok & Morten Axel Pedersen
2018 Transversal Collaboration. An Ethnography in/of Computational Social Science. In: D. Nafus & H. Knox (eds): *Ethnography for a Data-Saturated World*. Pp. 183-211. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Maguire, James & Kristoffer Albris
N.d. Digital (Mis)trust. Rethinking Trust in Digitalizing Societies. Special Issue in *Journal of Cultural Economy*. (accepteret)
- Marres, Nortje
2017 *Digital Sociology. The Reinvention of Social Research*. Cambridge, UK: Polity.
- Mazzarella, William
2017 *The Mana of Mass Society*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Mcfherson, Tara
2012 Why Are the Digital Humanities so White? Or Thinking the Histories of Race and Computation. In: M.T. Gold (ed.): *Debates in the Digital Humanities*. Pp. 139-60. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Merry, Sally Engel
2016 *The Seductions of Quantification*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mitchell, Clyde
1974 Social Networks. *Annual Review of Anthropology* 3(1):279-99. DOI: 10.1146/annurev.an.03.100174.001431.
- Mullaney, Thomas S, Benjamin Peters, Mar Hicks & Kavita Philip (eds)
2021 *Your Computer Is on Fire*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Munk, Anders & Britt Winthereik
2022 Computational Ethnography. A Case of COVID-19's Methodological Consequences. In: M.H. Bruun, A. Wahlberg, R. Douglas-Jones, C. Hasse, K. Hoyer, D.B. Kristensen & B.R. Winthereik (eds): *The Palgrave Handbook of the Anthropology of Technology*. Pp. 201-14. Singapore: Palgrave Macmillan.

- Munk, Anders Kristian
2019 Four Styles of Quali-Quantitative Analysis. Making Sense of the New Nordic Food Movement on the Web. *Nordicom Review* 40(1):159-76. DOI: 10.2478/nor-2019-0020.
- Nafus, Dawn & Hannah Knox (EDS)
2018 *Ethnography for a Data-Saturated World*. Manchester: Manchester University Press.
- Papacharissi, Zizi
2016 Affective Publics and Structures of Storytelling. *Sentiment, Events and Mediality. Information, Communication & Society* 19(3):307-24. DOI: 10.1080/1369118X.2015.1109697.
- Pedersen, Morten Axel
2023 Editorial Introduction. Towards a Machinic Anthropology. *Big Data & Society* 8(2):1-9. DOI: 10.1177/20539517231153803.
- Roberts, Sarah
2019 *Behind the Screen. Content Moderation in the Shadows of Social Media*. New Haven: Yale University Press.
- Rogers, Richard
2013 *Digital Methods*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Seaver, Nick
2014 *Computers and Sociocultural Anthropology*. Savageminds (blog post). <https://savageminds.org/2014/05/19/computers-and-sociocultural-anthropology/>. Tilgæet 25.04.2023.
2015 *Bastard Algebra*. In: T. Boellstorff & B. Maurer (eds): *Data, Now Bigger and Better!* Pp. 27-45. Chicago, IL: Prickly Paradigm Press.
- Sharma, Sanjay
2013 *Black Twitter? Racial Hashtags, Networks and Contagion*. *New Formations* 78:46-64. DOI: 10.3898/NewF.78.02.2013.
- Taussig, Michael
1993 *Mimesis and Alterity. A Particular History of the Senses*. New York: Routledge.
- Venturini, Tommaso, Mathieu Jacomy & Pablo Jensen
2021 What do We See when We Look at Networks. *Visual Network Analysis, Relational Ambiguity, and Force-Directed Layouts*. *Big Data & Society* 8(1):1-16. DOI: 10.1177/205395172111018488.
- Waltorp, Karen
2020 *Why Muslim Women and Smartphones*. *Mirror Images*. London: Routledge.
- Yardi, Sarita & Danah Boyd
2010 *Dynamic Debates. An Analysis of Group Polarization Over Time on Twitter*. *Bulletin of Science, Technology & Society* 30(5):316-27. DOI: 10.1177/0270467610380011.
- Zuboff, Shoshana
2019 *The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. First edition. New York: PublicAffairs.

INTERVIEWSAMTALE

MEDICINSK ANTROPOLOGI

Fra kanon til blæksprutte

En samtale om den medicinske antropologis udvikling og aktualitet med Mette Nordahl Svendsen og Klaus Høyer, faciliteret og redigeret af Henriette List, Perle Møhl og Dorthe Brogård Kristensen

På Institut for Folkesundhed på Københavns Universitet møder vi to medicinske antropologer til en samtale om det medicinske antropologiske felts udvikling og aktualitet. Ifølge Mette Nordahl Svendsen og Klaus Høyer har feltet undergået store forandringer siden dets etablering for et halvt hundrede år siden. Fra at være et felt med en kanonlitteratur orienterer medicinske antropologer sig i dag mod mange forskellige felter som „en blæksprutte med mange arme“. Grundpræmissen for medicinsk antropologi er dog fortsat det interdisciplinære samarbejde, og medicinske antropologer er fortsat optaget af at udforske og udfordre grænser mellem liv og død, mellem mennesker og dyr, kroppe og teknologier og, ikke mindst, mellem individ og samfund. Ifølge Mette og Klaus er medicinsk antropologi en mere aktuell diskussionspartner for samfundet end nogensinde før, hvor logikker om sygdom og sundhed præger vores eksistens mere og mere, og hvor sundhedsteknologier bliver mere og mere betydningsfulde og formende aktører.

Perle: Allererst, kan I beskrive det generelle felt, medicinsk antropologi, og hvilken retninger det bevæger sig i aktuelt?

Mette: Jeg synes, det er sådan et fantastisk spændende felt at være i. Hvis man tænker på dengang, da det startede med Mary Douglas, der var kroppen en spejling af samfundet. Samfundet foregik et andet sted, og så kunne det spejles i kroppen. Og nu føler man jo, at når det handler om krop og medicin, så er det faktisk der, nogle af de drivende kræfter i samfundet udspiller sig og bliver formende for rigtig mange domæner. Så det spændende ved den medicinske antro-

pologi er, at den har alle de forbindelser ud til økonomi, transnationale, globale bevægelser, selve menneskets eksistens, følelser, emotioner, affekter. Og også forbindelser til alle de liminale eksistenser, jeg har arbejdet rigtig meget med, i form af det semimenneskelige, det, som er på kanten af det menneskelige, om det er embryoner eller stamceller eller fostre, grise, for tidligt fødte børn – forskellige former for liv, der er kommet til kraft af teknologi og videnskab. Så teknologierne har også i de empiriske felter været formende for, hvordan vi overhovedet kan forstå det menneskelige. Analytisk har medicinsk antropologi været med til at sætte spørgsmålstejn ved alle de grænser, som vi troede var nogle ontologiske størrelser, vi bare tog for givet, mellem liv og død, mellem dyr og menneske, mellem teknologi og krop, ja, og mellem individ og samfund – mange af de der grænser, som antropologien egentlig er bygget op omkring. Dialogerne med andre felter gør det også til et spændende sted at være. Vi har jo været meget involveret i Science and Technology-studies, og jeg tror, at hvis man arbejdede i det globale syd, var man måske i forbindelse med nogle andre felter. Det er, som om den medicinske antropologi altid har haft de der åbne døre ud til andre dele af antropologien og også andre fagfelter og stået i samtaler, som jo har været formende for den måde, vi kan tænke krop og medicin på. Noget andet, jeg synes er spændende lige nu, er hele forbindelsen til „environmental humanities“ (miljøhumaniora).

Perle: Kan du komme med nogle eksempler?

Mette: I min seneste forskning har „bio“, altså den biologiske organisme, været udgangspunktet for det, jeg kiggede på. Jeg har haft en interesse for alle de eksistentielle og politiske spørgsmål i forbindelse med at skabe og forlænge liv med medicinsk teknologi. Jeg har udforsket grænsen mellem det biologiske og det teknologiske. Når jeg nu tænker på alt det, jeg har beskæftiget mig med, synes jeg måske, at jeg har været bred i min tilgang til liv, med embryoner og fostre og grise og demente og for tidligt fødte børn og genomer og data. Men på den anden side tager alle de eksistenser udgangspunkt i en celle, der kan fødes, vokse, reproducere sig selv og dø. Og der begynder man nu at se, at biologien hele tiden hænger sammen med noget, der ikke er biologi. Altså for eksempel økosystemer og klipper og bjerge og have og ...

Klaus: Og brændselsmotorer.

Mette: Og brændselsmotorer og alt muligt. Så når jeg har arbejdet med alt fra grise til for tidligt fødte børn til demente – så er de alle eksistenser, der kan fødes, vokse, reproducere sig selv og dø. Og hvordan skal vi begynde at tænke på dét i et større planetært perspektiv? Med udgangspunkt i environmental humani-

ties skal vi så ikke begynde at tænke, at enhver interaktion, enhver intervention på liv, også er en intervention på planet og jord?

Klaus: Post-antropos antropologi.

Mette: Ja, det er sådan et lidt nyt felt, og det er spændende at være der, i grænsefeltet mellem det, man kunne kalde medicinsk antropologi, og så sådan et felt som environmental humanities. Men det er jo en ny måde at tænke på liv på – det er rimelig svært. Også bare at finde tekster til undervisning.

Klaus: Det, du beskriver, er jo også en antropologi, der er gået fra at have medicinsk antropologi som et ret veldefineret felt, som havde en kernelitteratur, hvor man var enige om sin „kanon“ og sin genstand, ikke? At menneskets oplevelse af sygdom og sundhed var et kernefelt. Så vi ser et felt, der er begyndt at komme til syne mellem en masse andre. Lige pludselig går nogle mod digital sundhed, nogle går til dyrestudier, og nogle går til environmental humanities, og på den måde får den medicinske antropologi en masse felter, der ikke længere orienterer sig mod den samme kerne, men mod en masse forskellige andre felter. Og det er i substansen, altså genstandsfeltet. Men samtidig sker der også nogle ændringer i måderne, som vi arbejder med det på. For eksempel at nogle arbejder meget sammen med aktivister, altså, at nogle er blevet meget mere politiske, mens andre dele af medicinsk antropologi er gået sammen med designantropologi og går tættere på at udvikle konkrete teknologier i samspil med kommercielle interesser. Så vi ser også nogle splittelser i måderne at arbejde på, hvor vi ikke længere nødvendigvis orienterer os mod den samme kerne. Altså, både genstandsfelterne og i måderne at arbejde på, og hvor vi også er mere politisk orienteret.

Mette: Det er også noget, der faktisk gør det så spændende, fordi man hele tiden er i eller kan stille sig i forskellige skæringspunkter.

Klaus: Og vi kan jo selv godt lide at rykke os mellem dem. Jeg synes heller ikke, at jeg føler mig låst til et sted. Altså, jeg føler godt, at jeg kan lave noget, der er både aktivistisk-politisk og noget, som er tættere på teknologiudviklerne, uden at jeg skal være den ene eller den anden hele vejen igennem.

Henriette: Er det noget, der er særligt karakteristisk for den medicinske antropologi, eller er det måske hele det antropologiske felt?

Mette: Man kan i hvert fald sige, at helt fra start har den medicinske antropologi skullet indgå i tværdisciplinære samarbejder. Hvis man tænker på Arthur Kleinman, der var læge og antropolog og arbejdede for at få patientens perspektiv

ind i klinikken eller psykiatrien, så er det i hvert fald en del af den medicinske antropologis DNA.

Klaus: Og ofte er det simpelthen også en betingelse, fordi der er gatekeepere og sådan nogle ting. Så vi er født igennem samarbejder i vores akademiske projekter.

Mette: Og har så mange forskellige modtagere for det, vi laver, og dem, vi skriver til.

Henriette: Nu siger I, at det er tæt integreret, det her med samarbejde. Hvem samarbejder I med, når I laver medicinsk antropologi?

Klaus: Først og fremmest er det ofte klinikere, som man arbejder sammen med. Og så er der mange, der arbejder tættere sammen med teknologiudviklere, der laver teknologi, der på en eller anden måde skal ud og arbejde for folk. Så er der rigtig mange, der arbejder sammen med forskellige former for aktivister. Patientaktivister og altså hele det felt af folk, der mobiliserer sig online og på andre måder.

Mette: Og så administratorer, altså forvaltere. Ikke mindst når man bliver inviteret til at deltage i etiske komiteer, som vi er blevet forskellige steder. Så det er et virkelig bredt udsnit af samfundet.

Klaus: Jeg vil sige, at det er stort set alle dele af samfundsvidenskaberne, som jeg har haft samarbejdsfelter med. Jeg tror ikke, at der er noget institut på KU, som jeg ikke på et eller andet tidspunkt har haft noget med at gøre. Så på den måde er medicinsk antropologi jo sådan en, hvad skal man sige, en blæksprutte med mange arme.

Mette: Ja, og virkelig mange fagligheder – medicinere, veterinærer, ingeniører, sygeplejersker, pædagoger, jurister. Det er mange fagligheder, så det bliver også en del af feltarbejdet at kunne være i de der samarbejdsrelationer. Og når vi undersøger videnskabelige praksisser, betyder det også, at vores informanter jo samtidig er vores kolleger. Så der er mange samtidige identiteter i rummet.

Perle: Man zoomer lidt ud fra det underforståede empiriske objekt.

Klaus: For eksempel da Dorte Brogård Kristensen og jeg sad med den der editoropgave på *The Anthropology of Technology*, så sad vi jo hele tiden med den der oplevelse af, at det var sindssygt svært for os at huske, hvem der var antropologer. Når vi skulle tænke over, hvem vi skulle invitere til forskellige ting, kom vi til at tænke på nogen. Og så tænkte vi, nårh nej, måske er de ikke an-

tropologer. Det siger på en eller anden måde noget om, hvor lidt vi er vant til at tænke i en antropologisk identitet.

Mette: Men det er jo også enormt befriende, at man ikke skal tænke på kun at orientere sig i forhold til antropologer. Altså også analytisk, at man kan trække på så mange ressourcer, så mange måder at tænke på og idéer, som ikke er født i antropologien.

Dorthe: Det kunne også være spændende at høre, om I oplever, at jeres professionelle identitet som antropolog, når I kommer ud i feltet, har forandret sig. Altså, den måde, som I bliver opfattet på af for eksempel klinikere og læger, og de typer samarbejder. Er der sket en udvikling eller forandring i det?

Klaus: Jeg tror, der er noget unikt også ved, at Mette og jeg, vi sidder på Institut for Folkesundhedsvidenskab. Det vil sige, at folk ser allerede flere kasketter, når vi kommer. Og hvilken en af dem der så bliver den relevante i samtalen, kan nogle gange være lidt tilfældigt. Jeg oplever absolut ikke, at det er en hindring at have en antropologisk baggrund, men det er heller ikke altid, at den bliver italesat. Altså, fordi nogle gange er vi lige så meget sundhedstjenesteforskere.

Mette: Men det er rigtigt nok. Antropologi siger folk noget, så det er en rar identitet at placere sig i. Der er sådan en klar fornemmelse af at, O.K., så ved du noget om samfund og kultur. Men derfor kan det stadig være eksotisk for folk. Jeg begyndte lige at samarbejde med nogle quinoaplantegenetikere, og jeg tror, at de synes, det virkelig er eksotisk. I det mere klassiske kliniske miljø er det derimod ret etableret.

Perle: I har allerede snakket en hel del om, at den medicinske antropologi er funderet i det tværdisciplinære. Er det noget, der adskiller den fra andre antropologiske felter, der måske definerer sig mere ud fra deres objekter, det, de studerer, for eksempel migration eller teknologi?

Mette: Dengang antropologerne kom ind i klinikken, der handlede det meget om at forstå, hvad der foregik i den her sammenhæng: Hvad er lægens perspektiv, hvad er patientens perspektiv, og hvilke livsverdener hænger det sammen med? Det virkelig spændende studie nu i medicinsk antropologi er den politiske og moralske økonomi, som de verdener er en del af. Det, tænker jeg, er en bevægelse, der også er sket i hele antropologien. Så hvis det handler om udviklingen af et lægemiddel eller en teknologi, er det jo også hele fødekæden tilbage til de sjældne jordarter i minerne i Congo eller DNA fra en plante i Sydafrika, eller hvor det nu er.

Klaus: Det kunne være en hypotese, at det også gælder for andre dele af antropologien, at der er flere, der arbejder mere aktivistisk og sammen med folk, der har en politisk agenda. Så er der nok en større grad af den medicinske antropologi, som også er gået den anden vej ved at arbejde tættere sammen med teknologiudviklere. Og det split, det giver i, at man måske nogle gange ikke læser hinandens tekster mere, fordi man er blevet forskellig i den måde, man positionerer sig på. Måske er jeg ikke opmærksom nok på, hvor meget designantropologien præger folk, der arbejder med alle mulige andre felter. I hvert fald tænker jeg, at måden, man arbejder med aktivisme på, nok præger rigtig mange felter inden for antropologien. Men jeg er lidt i tvivl om, hvorvidt det andet træk over imod at være teknologiudviklende er mere karakteristisk for medicinsk antropologi.

Mette: Når man kigger på for eksempel amerikansk antropologi, som er aktivistisk og også identitetspolitisk, er det et nyt område. Klaus og jeg arbejder jo meget inden for en europæisk sammenhæng. Men hvis vi lavede feltarbejde forskellige andre steder i verden, så skal man gøre det på nogle nye måder nu i forhold til adgang, og hvem man samarbejder med, og hvem der kommer med på publikationen.

Henriette: *Jeg får også lyst til at spørge, når du taler om amerikansk antropologi og europæisk antropologi, om der stadig er forskellige tendenser inden for medicinsk antropologi, eller hvordan fungerer det?*

Klaus: Jo, det er der.

Mette: Det er sådan, at man kan læse en artikel og genkende den position, den bliver skrevet fra. Da jeg begyndte at skrive mine første artikler som adjunkt, beskrev jeg den danske kontekst uden at skrive noget om etnicitet og race. Det blev påpeget af reviewere, som sandsynligvis var amerikanske reviewere. Der var en opmærksomhed på de vilkår, som skulle installeres i vores artikler. Det blev også peget på som en blindhed, vi havde, når vi ikke lagde vægt på det. Det siger jo noget om, hvordan viden er positioneret, og hvordan man kan have forskellige dagsordener forskellige steder.

Perle: *Skal vi se lidt på det samfundsaktuelle? Hvis man sådan over en bred kam kunne tale om den medicinske antropologis samfundsaktuelle værdi, hvor kan den gå ind og være en løftestang?*

Klaus: Jeg synes, det er svært spørgsmål. På den ene side synes jeg, at det er så åbenlyst vigtigt, at vi er der og er med til at løfte stemmer frem, som er blevet tavse. I forhold til områder, hvor der er så enorm diversitet i, hvilke typer behov folk har. Og hvor vi lige nu ser alle mulige forsøg på at standardisere og

harmonisere med digitale teknologier. Og vi bliver ved med at minde om den menneskelige diversitet. Og vi bliver ved med at vise, at der er stemmer, der ikke er blevet hørt. At der er skæbner, der ikke bliver set. Og vi bliver ved med at være opmærksomme på alle de måder, mennesker er i verden på som mennesker. På tidspunkter, hvor patienterne i større og større grad bliver repræsenteret med data eller set som nogen, der skal kunne favnes med data. Der har vi nogle grundredskaber, som er vigtigere end nogensinde før. Fordi vores sundhedssystemer i den grad arbejder mod en automatisering, som kun kan fungere, hvis vi hele tiden husker den menneskelige diversitet.

Mette: Også de nye måder at blive menneske på, som opstår med nye vidensformer og nye teknologier. Og grænsefladen mellem det biologiske og teknologiske, som udvikler sig. At vi er i stand til, i kraft af at vi har grundredskaber fra antropologien, at udforske og sætte spørgsmålstejn ved det selvfølgelig. Det er også vanvittigt vigtigt i en sundhedsfelt, hvor forlængelse af menneskeliv er så stærk en værdi og en motor, der driver store forskningsfelter og økonomier. At kunne træde ind og huske det, man nærmest lærte på første, andet, tredje semester: at have en opmærksomhed på at stille sig et andet sted, så man kan se på det, der sker, på nye måder. At kunne artikulere det eller sætte spørgsmålstejn ved det og forstå, hvordan dominerende logikker bliver formende for menneskers liv. Min egen interesse for det med planeten begyndte med en interesse for det usynlige. Jeg har de seneste år undersøgt højteknologiske felter med genetik og personlig medicin, der rejser ind i forskellige dele af sundhedsvæsenet og ikke længere er en niche, men kommer ind i kardiologien, onkologien, diabetesfeltet, psykiatrien. Personlig medicin bliver en ny måde at forstå sygdom på og bliver formende for måder, man ser krop og behandling og liv på. Det er dyre behandlinger, og det handler om at forlænge menneskelivet. Og samtidig er der klimakrise og en offentlig diskussion om jordens begrænsede ressourcer, men det er fuldstændig usynligt i det her felt. Selvom det er illegitimt at stille det spørgsmål til ambitionen om at forlænge menneskeliv, så er der jo brug for antropologer, der tør det: Skal vi overhovedet investere i disse teknologier? Hvad er konsekvenserne af det både ressourcemæssigt og i forhold til global ulighed? Men det er et svært projekt at kigge på, at se, hvordan tavsheden produceres. Men det er noget af det, vi kan, apropos de tavse stemmer.

Klaus: Jeg sidder med et tilsvarende eksempel for tiden: Jeg har lige holdt oplæg for stamcelleforskere, som udvikler sindssygt dyre nye behandlinger. Jeg prøver at sige, at hvis vi ser på, hvordan penge i vores samfund bliver brugt, at flere og flere af dem bliver brugt på sundhed, og en mindre del af dem bliver brugt på uddannelser og social service, så vil det sige, at vi på mange måder betaler for

sundhed med uddannelse og velfærd, som egentlig er det, der bedst reducerer ulighed i sundhed. Og det gør vi for at kunne betale for stadig dyrere behandlinger. Kan vi tænke over, om der er en øvre grænse for, hvad det må koste? Og kan vi gøre noget andet, når vi udvikler vores teknologier? Med stamceller står du nogle gange et sted, hvor du kan tænke: Skal jeg lave lægemiddelscreeningsmodeller, eller skal jeg lave behandlinger? Og lægemiddelscreening kan reducere udgiften til ny medicin, og behandlinger kan blive sindssygt dyre. Altså, kan bevidstheden om det samfund, vores teknologier skal operere i, være med til meget tidligere i processen at forme, hvad vi vil med vores nye teknologier? I forbindelse med pandemien så vi jo også meget tydeligt, at der er nogle mennesker, der orienterer sig mod nogle helt andre former for autoritet. Nogle andre måder at forstå på, hvilke værdier der er væsentlige i forhold til sundhed. Og den der form for tvedeling eller mangleformede deling i vores samfund skaber nogle enorme udfordringer for vores sundhedsvæsen fremover, men også for vores samfund som noget, der hænger sammen. Og der tror jeg, at nogle af de der tidlige-semester-antropologiske indsigter, der handler om at være den bro, der gør det fremmede kendt og det kendte fremmed, kan være nyttige. At få os til at se, at nogle af dem, som vi tænker på som rationelle, jo i virkeligheden ikke er specielt meget mere rationelle end dem, vi siger er irrationelle. At vise paralleliteterne i de måder, vi tænker på, er med til at skabe en god bund for at bringe mennesker i respektfuld dialog med hinanden. Og der tror jeg også, at helt klassiske tilgange i antropologien er højaktuelle, fordi de adresserer nogle af de største udfordringer, vi står over for som samfund, med mennesker, der føler, de simpelthen lever på hver deres planet.

Henriette: Hvad er det for nogle klassiske problemstillinger?

Klaus: Altså i forhold til det med umiddelbart at tænke, at du er en anden og fremmed og sådan nogle ting. At vise paralleliteten i de måder, vi når til vores beslutninger på, hvad enten vi støtter regeringens restriktioner, eller vi ikke gør. At prøve at vise, at det egentlig ikke er så fremmed, det, de gør.

Perle: Altså rationaliteterne i anti-vax, for eksempel?

Klaus: Ja, sådan nogle ting. Og det, tror jeg også, er med til at gøre, at der er nogle mennesker, som ellers føler sig mere og mere marginale, der igen kan føle, at de er med i en dialog. Det er jo ikke nyt for antropologien at prøve at forstå mennesker, der er blevet marginaliserede. Men det er mere vigtigt måske, end det har været i lang tid, når vi ser sådan en stigende tvedeling i vores samfund. Og en politisering, at de er irrationelle og forkerte.

Mette: Ja, det er jo det, som antropologer kan, følge de logikker og forstå dem indefra – hvordan de lever i forskellige sammenhænge og også sameksisterer med andre forståelser af verden.

Perle: Her tænker jeg også på *personaliseret medicin, som sameksisterer med logikken om standardiserede behandlingsformer.*

Mette: Ja, de er jo fuldstændig spundet ind i hinanden. Man har kun det personlige i kraft af viden om og data fra store befolkninger. Og det er det, jeg synes har været spændende ved den personlige medicin. At se på, hvordan personen konfigureres, og hvad det er for nogle fællesskaber, der opstår i den praksis. Fordi individ og kollektiv konstitueres samtidig.

Henriette: *Det kan være, at vi her som det sidste bare lige skal høre lidt om, hvad I selv arbejder med aktuelt.*

Mette: Jeg undersøger personlig medicin og den måde, den nye teknologi introduceres på i forskellige medicinske felter og bliver formende for diagnostik og behandling og professionelle og patienters liv. Og den forståelse af både person og kollektiv, der opstår i den proces. Og så håber jeg, at det der med forbindelsen til planeten ligger et sted derude i fremtiden. Det projekt er stadig under udvikling.

Klaus: Og jeg er fortsat optaget af de måder, som vi lever på med især digitale teknologier og dataintensitet som konsekvens af, at vi har digitaliseret vores omgang med sundhed i en sådan grad. Jeg er optaget af, hvordan vi opfatter digitale teknologier som menneskekroppe og ikke som tænkende, analytiske, semicomputerhjerners, men som mennesker. Det er ét spor i min forskning. Og så er jeg selv ved at opbygge et nyt spor, som jeg nævnte før, med at arbejde sammen med stamcelleforskere. Og tænke i, hvordan vi kan indarbejde social bevidsthed og bevidsthed om social bæredygtighed meget tidligere i forskningen. Hvordan kan vi bringe patientstemmer helt ind i laboratoriet? Og snakke med folk om det. Snakke med forskerne: Hvad tænker I, der er brug for, for at skabe evidens for jeres teknologi? Og så snakke med patienterne: Hvilke krav stiller det til jer? Er det overhovedet realistisk? Det vil sige prøve at lave en meget tidligere indarbejdning af de værdier, som præger de mennesker, for hvem vi siger, at vi vil lave teknologier. I stedet for at tænke, at nu laver vi lige teknologien færdig og så prøve at skyde den ud i befolkningen bagefter.

Perle: *Så har I jo også cellen til fælles. Og stamcellen er i sig selv et utroligt interessant begreb, fordi den kan blive til alt.*

Klaus: Ja, vi bliver jo ved med også at interessere os for det der grundlæggende. Der tror jeg, vi begge to er grundforskere, på den måde. Vi har masser af anvendte outputs og mennesker, der booker møder med os for at få feedback på deres ny strategi og alt sådan noget. Det er ikke sådan, at det er esoterisk. Men jeg tror, at vi bliver relevante diskussionspartnere for dem, fordi vi også insisterer på at være grundforskere. Og netop prøver at snakke om, om det ændrer måderne, vi tænker om vores krop på, når vi bruger stamceller. Altså vores ontologi som mennesker. Jeg tror, vi bliver mere interessante samtalepartnere i det anvendte perspektiv, fordi vi ikke kun prøver at være nyttige. Fordi vi insisterer på at være nysgerrige.

Mette: Og netop ikke nødvendigvis bliver inden for en gængs forståelse af problemet, der peger på en bestemt løsning, men er parate til at gå til problemet på helt andre måder.

Klaus: Og bliver ved med at spørge, løsning for hvem? I forhold til hvilke kriterier? Er I sikre på, at det er det, I vil?

Mette: Og hele tiden insistere på at stille sig et andet sted med nogle andre logikker end dem, der eksisterer i feltet selv. Det er det, der er det fede ved at være på universitet, og derfor er vi ikke ude i en konsulentvirksomhed eller noget andet. Det er den der form for forskningshøjde, der skal være.

Klaus: Og som jeg synes, at vi hele tiden mærker, at folk ser behovet for. Det ses som nyttigt, når du er i konkrete samarbejdsrelationer med mennesker og dem, der skriver til os, og hospitalsledelser. Folk, der sidder med stort ansvar for at implementere ting, kan godt lide at have samarbejdsaftaler, hvor de får et lille fortroligt rum, hvor de kan vende ting.

Mette: Og selv bliver udfordret lidt på deres måder at forstå verden på.

Perle: Fantastisk. Så kom vi jo faktisk tilbage til både det samfundsaktuelle og det særlige, vi har snakket om her i jeres egne felter.

Henriette: Jeg tænker, at vi er nået til vejs ende.

Deltagerne

Mette Nordahl Svendsen er professor i medicinsk antropologi ved Institut for Folkesundhed på Københavns Universitet. Mette forsker i de etiske, sociale og eksistentielle aspekter af ny medicinsk teknologi og videnskab. Hun er blandt

andet leder af forskningsprojektet „Personalized Medicine in the Welfare State“ om, hvordan personaliseret medicin udfordrer eksisterende etiske, organisatoriske og juridiske rammer i sundhed.

Klaus Høyer er antropolog og professor i medicinske videnskabs- og teknologistudier ved Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet. Klaus forsker blandt andet i datapolitik og sociale implikationer af stamcelleforskning. Han er aktuelt leder af forskningsprojektet „Data spaces“ og er aktuell med bogen *Data Paradoxes. The Politics of Intensified Data Sourcing in Healthcare* (MIT Press 2023).

Henriette List er uddannet antropolog fra Københavns Universitet og ph.d.-studerende ved Syddansk Universitet, hvor hun forsker i sundhedsprofessionel-les tværfaglige samarbejde om behandlingsbeslutninger til kræftpatienter på de danske hospitaler.

Perle Møhl er antropolog og lektor ved Syddansk Universitet. Hun forsker aktuelt i samspillet mellem kunstig intelligens og radiologers sensoriske ekspertise i brystkræftscreening samt i værdier og forestillinger forbundet med brugen af kunstig intelligens i radiologi, grænsekontrol og brugerovervågning.

Dorthe Brogård Kristensen er antropolog og professor ved Syddansk Universitet.

NÅR FORANDRINGENS VINDE BLÆSER OVER DET ÅBNE LAND

Fortællinger og landmandsfrihed i den grønne omstilling

FREJA MARIE HEGELUND, KATRINE VINTOV OG
INGE-MERETE HOUGAARD

„Man mener jo ikke selv, at man er ond ved dyrene eller ond ved naturen. Man føler, at det er én selv, der går og passer på naturen og kender den,“ siger Mads, der er landmand i Himmerland. Han står sammen med sine to søskende Emil og Ida et godt stykke ude ad en grusvej, der har ført os ud på familiens slægtsjord. Sammen har de omkring 50 hektar lavtliggende engareal langs åen. Mads, der er uddannet landmand og agronom, arbejder som landbrugsrådgiver og forvalter derudover slægtsjorden sammen med Emil, der går passioneret op i jagt. Ida er ved at uddanne sig til biolog, og søskendeflokken udgør dermed en oplagt trio at tale med, hvis man vil forstå uenighederne om det åbne lands fremtid og landbrugets rolle deri. Ida fortæller:

Vi har tit diskussioner hen over aftensmaden, netop fordi Mads har læst til landmand, mens jeg har læst til biolog. Man kan godt mærke, at vi lærer om det samme, men med to forskellige sprog. [...] Vi har måske samme ønsker [til landskaberne], men med forskellige vinkler.

Søskendetriens forskellige forståelser af landskabet kommer særligt til udtryk, da samtalen slår ind på landbrugets påvirkning på landskabet, hvor de to søskende udfordrer Mads: „Jeg tror, det store problem i det her område er næringsstofftilførsel; de der høje græsser trives for eksempel helt vildt godt her,“ konstaterer Ida og peger rundt på de lange strå, der lystigt breder sig i englandskabet. Mads virker overrasket: „Det er nok 25 år siden, der er blevet dyrket herude, så der er jo ikke noget, der kan give det gødning.“ Han undrer sig over, at der, som Ida påstår, kan være „for meget gødning“, når engene har ligget brak uden tilsat næring i så mange år. Men Ida fastholder, at „der er masser af arter, der indikerer høj næringsbelastning netop her“. Mads virker ærgerlig og udtrykker frustration over Idas skepsis over for den næringsstofftilførsel, som han som landmand bliver draget til ansvar for. Han fortæller, at han i sit arbejde ofte møder en lig-

nende kritisk opfattelse af landbruget, hvor der bliver sat spørgsmålstegn ved landbrugets forvaltning og indvirkning på natur og biodiversitet. Ifølge Mads portrætteres landbruget som et „problem“, der står i modsætning til dominerende samfundsmål for natur, biodiversitet og klima. Mads mener i stedet, at „rigtig mange bliver landmænd, fordi de godt kan lide naturen og gerne vil være i naturen“. Snarere end at ødelægge eller udnytte naturen mener danske landmænd ifølge Mads, at de passer på den og er gode til at læse og værne om dens behov.

Den presserende klima- og biodiversitetskrise stiller nye krav til landbrugets rolle i det åbne land. Landmænd i Danmark ejer og forvalter 61 procent af Danmarks samlede areal (Danmarks Statistik 2020), og landbruget står samlet set for 22 procent af de danske drivhusgasudledninger (DCE 2019). Derfor er landbruget udset til at skulle reducere sine drivhusgasudledninger markant, hvilket gør landmanden¹ til en nøglefigur i den grønne omstilling. Med den politiske ambition om at tage 100.000 hektar lavbundsjord ud af drift inden 2030 (Finansministeriet 2021) er debatten om landbrugets plads i landskabet således højaktuel. Samtidig oplever landmændene at skulle leve op til en række krav og regler for fortsat at kunne modtage tilskud og indgå i de støtteordninger, der er centrale for at få bedriftsøkonomien til at hænge sammen (Danmarks Statistik 2018; Mack et al. 2021).

Dette udefrakommende pres og landbrugserhvervets økonomiske afhængighed står i modsætning til værdier om autonomi og selvstændighed, der ofte fremhæves i litteraturen som karakteriserende bonden (Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018; Wolf 1966). Ifølge Paul Stock et al. kommer autonomien særligt i spil, når landbrugspraksisser står over for store forandringer såsom stigende globalisering, neoliberalisering og konkurrence på verdensmarkedet (Stock et al. 2014:413; se også van der Ploeg 2018). Bernard Slicher van Bath peger med begrebet *landmandsfrihed* på landmændenes konstante higen efter selvbestemmelse og frihed (i van der Ploeg 2018:38).² Dette indebærer både en frihed *fra* udefrakommende krav, kontrol og afhængighed og en frihed *til* at producere, som man selv finder bedst (Stock et al. 2014:413; van der Ploeg 2018:17). Inger Anneberg og Nils Bubandt (2016) beskriver landmandsfrihed som en særlig frihedstrang, der udspringer af en grundlæggende skepsis over for statens juridiske ret og videnskabelige indsigt samt en afhængighed af bankers finansieringsvillighed, højteknologisk udstyr og rådgiveres ekspertindsigt. Landmændene navigerer således i et spændingsfelt mellem en afhængighed af offentlige tilskud og støtteordninger på den ene side og en søgen efter autonomi fra det offentlige system på den anden side (op.cit.117). I dette lys er de aktuelle behov for grøn omstilling og øget biodiversitet endnu et lag af udefrakommende krav og vilkår, der fremstiller landbruget som et problem for natur og klima og samtidig be-

grænser landmændenes autonomi og frihedstrang. Situationen mellem Mads og Ida eksemplificerer denne dynamik mellem udefrakommende indblanding og hævdelser af den landbrugsfaglige viden om natur på et mikroplan, hvor Mads' landbrugsfaglige viden udfordres og betvivles af en biologfaglig vurdering af områdets næringsstofforsyning.

Denne artikel undersøger, hvordan danske landmænd positionerer sig i forhold til nye nationale mål for grøn omstilling og visioner for det *åbne* land. Dette sker i konteksten af et konkret naturforvaltningsprojekt, der blandt andet indebærer en multifunktionel jordfordeling, hvor interesser på tværs af landbrug, natur og landdistriktsudvikling samtænkes. På baggrund af etnografisk feltarbejde i Himmerland undersøger vi gennem begrebet *fortællinger*, hvordan landmænd navigerer i forandrede omstændigheder og forhandler deres plads i fremtidens landskab. Samtidig belyser vi, hvordan landmandsfrihed kommer til udtryk under de nye udefrakommende krav til klima og biodiversitet i bedriften.

I det følgende udlægges vores forståelse af fortællinger som teoretisk begreb samt vores anvendelse af fortællinger som metodisk greb. Herefter skitseres landbrugets historiske udvikling, inden den empiriske analyse udfoldes. Artiklen argumenterer for, at landmændene gennem (hverdags)fortællinger forhandler deres plads i landskabet på tre måder: ved at fremstille landbruget som en del af dansk natur, ved at anfægte myndighedernes vidensgrundlag og ved at iscenesætte landbruget som løsning på samfundets klima- og biodiversitetsudfordringer. Afslutningsvis placeres artiklens pointer i den aktuelle debat om den grønne omstilling af landbruget med indsigten, at landmændene har en væsentlig anden forståelse af natur end myndighederne, hvilket udfordrer samarbejdsdrevne naturforvaltningsprojekter i det åbne land.

Fortællinger som forhandling

Historiefortælling er en grundlæggende menneskelig aktivitet (Barthes 1977). Ved at fortælle former vi selv og taler os ind i et bredere fællesskab med en fælles identitet (Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993; Steffen 1997). I denne artikel benyttes fortællinger i forståelsen hverdagsfortællinger (Gubrium & Holstein 2009), eller hvad Elinor Ochs & Lisa Capps (2002) kalder *personlige hverdagsnarrativer*. Artiklen igennem benyttes begreberne fortællinger og hverdagsfortællinger om samme fænomen. Hverdagsfortællinger adskiller sig fra abstrakte narrativer, idet de er konkrete sproglige handlinger, der opstår i hverdagssituationer (op.cit.1-2) som for eksempel mellem naboer eller i mødet mellem landmand og myndighed. Hvor fortællinger i den strukturelle tilgang har en start, en midte, en slutning og ofte en morale (Ochs & Capps

1996, 2002; Riessman 2005), er fortællingerne, der præsenteres i denne artikel, et udpluk af længere samtaler og en del af en større social kontekst (jf. Bruner 1986; Gubrium & Holstein 2009; Ochs & Capps 2002). Som Ochs og Capps fremhæver, kan hverdagsfortællinger være ufærdige, selvmodsigende og uden en klar pointe (Ochs & Capps 2002:56). Fortælleren kan være forvirret, overrasket eller frustreret over en situation, som når Mads i den indledende vignette knytter sin ærgrelse over den udpegede næringsstofbelastning på den braklagte mark til et større narrativ om udpegningen af landbruget som „et problem“. At fortælle er dermed en måde at bearbejde oplevelser på og skabe mening med ellers fragmenterede begivenheder (Bruner 1986; Ochs & Capps 1996, 2002). Fortællinger medierer således oplevelser og former fremtidig handling; de sætter situationer og begivenheder ind i et større plot, der skaber forbindelse mellem fortid, nutid og potentiel fremtid og peger i en specifik retning eller et ønsket fremtidsscenario (Bruner 1986; Mattingly 1994; Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993). Fortællinger er dermed en måde at navigere i forandrede omstændigheder på – ved at fortælle bevæger individet sig fra at „blive handlet på“ til at være „den handlende“, hvilket giver en følelse af agens og handlekraft (Jackson 2013:35-36, 52-53).

Samtidig kan hverdagsfortællinger indgå i eller reflektere større og bredere narrativer (Ochs & Capps 2002; Steffen 1997). Dette ses eksempelvis i den indledende vignette, hvor Mads' fortælling om, at „mange landmænd godt kan lide at være i naturen“, afspejler og reproducerer landbrugets interesseorganisationers narrativ om, at „landbruget er en del af dansk natur“ (se fx Bæredygtigt Landbrug 2017) som et modsvar til en dominerende fortælling om landbruget som et „problem“ for natur, miljø og klima (Kramer 2022). På denne måde tager nogle fortællinger form som *modfortællinger* til et dominerende narrativ (Andrews 2002; Ochs & Capps 1996). Mens disse – ligesom andre fortællinger – udtrykkes individuelt, taler de ofte ind i en bredere meningssammenhæng og hører til et specifikt fællesskab (Andrews 2002:1-2).

I konteksten af den aktuelle klima- og biodiversitetskrise, hvor landbruget møder nye krav til grøn omstilling, undersøger vi, hvordan landmænd gennem hverdagsfortællinger skaber mening i forandrede omstændigheder (jf. Jackson 2013; Steffen 1997). Vi viser, hvordan de forhandler deres plads i både de fysiske og sociale landskaber – altså pladsen til at dyrke og forvalte de konkrete landskaber i konkurrence med andre former for arealanvendelse såsom naturprojekter, men også deres legitimitet som erhverv i det danske samfund. Ligesom fortællinger forstår vi her *forhandlinger* både på det konkrete plan og på det abstrakte plan. Vi undersøger, hvordan landmændene skaber og reproducerer modfortællinger (jf. Andrews 2002; Ochs & Capps 2002), der udfordrer domi-

nerende viden og dermed taler ind i en grundlæggende skepsis mod myndigheder (jf. Anneberg & Bubandt 2016). Således reflekterer modfortællingerne en landmandsfrihed i form af en higen efter selvbestemmelse (jf. Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018), hvor fortællinger om en ønsket fremtid er en måde, hvorpå landmændene kan navigere i de forestående forandringer og forhandle deres plads i landskabet.

Fortællinger som metodisk greb

Artiklen er baseret på etnografisk feltarbejde foretaget i perioden 2021-2022 blandt landmænd, borgere og myndighedspersoner i Himmerland. Feltarbejdet har fundet sted i tilknytning til forskningsprojektet Lokale landvindinger, der er et samarbejde mellem forskere, tre kommuner og Naturstyrelsen. Her undersøges implementeringen af et større naturforvaltningsprojekt, hvor fortællinger bruges som metodisk greb i samskabelsen af fremtidens landskaber. Fortællinger som metodisk greb er tidligere blevet benyttet i studier af udviklingsprojekter og landskabsplanlægning (Sandercock 2003; Little & Froggett 2010; van Hulst 2012). Leonie Sandercock (2003) viser blandt andet, at planlægning i sig selv er en form for fortælling, hvor fortællingens overbevisende kraft – i form af eksempler, anekdoter eller forestillinger om fremtiden – bliver brugt til at forme samtalen og skabe en fælles mening for udviklingen af et område (se også van der Hulst 2012). Denne artikel fokuserer hovedsageligt på landmændenes perspektiv og fortællinger, hvilket også fremgår af det empiriske materiale. Artiklen er baseret på kvalitativ dataindsamling foretaget gennem markvandring, køkkenbordssamtaler, deltagerobservation på lokale landbrugsbedrifter og *aktive interviews* (jf. Anderson 2004; Evans & Jones 2011; Ingold & Vergunst 2016), hvor vi med landmændene har bevæget os rundt i landskaberne. Ifølge Jon Anderson er bevægelse gennem landskaber med til at aktivere minder, viden og praksisser, som ellers ikke er tydelige (Anderson 2004:255, 257-58). Ligeledes beskriver Keith H. Basso, hvordan landskabet – samt den måde, hvorpå folk bevæger sig i det og fortæller om det – er en indgang til at forstå det sociale liv i konkrete områder (Basso 1988:100-01). Sophie Pascoe et al. (2021) viser hvordan fortællinger som metodisk greb kan afsløre forskellige forståelser af klimaforandringer. Ved at bevæge os med landmændene gennem landskabet har vi kombineret disse metoder og udforsket konkrete fortællinger om steder, landmændenes forståelser af natur og deres forestillinger om og forhandlinger af deres plads i landskabet.

Vores tilknytning til det større naturforvaltningsprojekt har givet os en særlig positionering i felten: Fremfor blot at være en samtale mellem landmand og

antropolog har vi gennem vores samarbejde med de offentlige myndigheder fået en mellemposition, hvor landmændene til en vis grad forventer, at deres fortællinger formidles videre til myndighederne (selvom vi løbende har gjort opmærksom på, at de ikke bør forvente dette). Eksempelvis udtrykker en landmand, at han opfatter os som brobyggere, der er tættere knyttet til beslutningstagerne, og at han er kommet tættere på myndighederne gennem kontakten til os. Fortællingerne giver således indsigt i, hvordan landmændene positionerer sig over for myndighederne, og hvordan de forhandler deres rolle og plads i samfundet. I det følgende skitseres baggrunden for landbrugets udvikling og de forandrede omstændigheder, som erhvervet står over for.

Fra bonde til naturforvalter

De seneste århundreder har budt på mange store udfordringer både økonomisk og kulturelt for det danske landbrugserhverv. Mens erhvervet ofte tildeles en central betydning for opbygningen af det danske samfund i form af velfærdsstatens velstand og solidaritet (Anneberg & Bubandt 2016; Larsen 2017), er landbruget i dag afhængigt af en lang række statslige og overstatslige tilskudsordninger (såsom arealstøtte, tilskud til bestemte afgrøder og omlægningsbidrag), der får økonomien i bedrifterne til at løbe rundt (Danmarks Statistik 2018; Landbrugsstyrelsen 2023a, 2023b). Denne støtte kan ses som en del af en samfundskontrakt, hvor landmanden understøttes økonomisk til gengæld for at sikre en stabil fødevarerproduktion (Europa-Kommissionen 2023). Alligevel udgør den danske landbokultur et bagtæppe for nutidige beskrivelser af særegne træk i dansk kultur (Hastrup 1992:200; Jenkins 2014:43; Kærgård & Dalgaard 2014; Larsen 2017:103). Fortællingen om „Danmark som landbrugsland“ – en fortælling, der stadig flourer i det politiske landskab (se fx Socialdemokratiet 2023) – kan spores tilbage til de politiske argumenter for stavnsbåndets ophævelse i 1788, hvor det blev muligt for bønder at eje og drive jord (Fritzbøger 2009:105; Mordhorst 2014:127-28). Landbruget har siden været organiseret omkring individuelt selveje og drift af hele produktionsapparatet – herunder jord, maskiner og arbejdskraft (Fritzbøger 2009:105; Larsen 2016:16, 35). Op igennem det 20. århundrede bestod landbruget primært af mindre og alsidige bedrifter, hvor mange forskellige afgrøder og husdyrhold sikrede en høj risikospredning (Kærgård & Dalgaard 2014:19; Møller et. al. 2002:150). Siden 1960'erne har den teknologiske udvikling i form af øget maskinkraft, kemiske hjælpemidler og en tiltagende konkurrence på det globale marked dog resulteret i et stadigt større incitament for specialisering og udvidelse. Øget mekanisering, urbanisering og sammenlægning af mindre landbrug har medført, at antallet af bedrifter er fal-

det drastisk, og de øgede investeringer i nye anlæg og større og mere effektive maskiner har resulteret i et gældsæt landbrug (FVM 2021; Kærgård & Dalgaard 2014; Larsen 2016).

På trods af store forandringer i landbruget knyttes landbobefolkningen til staidighed til et romantisk billede af „sande danske værdier“ såsom lighed, opfindsomhed, hårdt arbejde og uafhængighed (Jenkins 2014:43). Frihed og selvstændighed beskrives ofte som fundamentet for et særegent skandinavisk ideal om det „at kunne klare sig selv“ (Hastrup 1992:200; Kærgård & Dalgaard 2014:13). Sammen med en indgroet mistro til højere autoriteter (Jenkins 2014:43) resonnerer dette med begrebet landmandsfrihed (Slicher van Bath i van der Ploeg 2018:38). Dette ideal om selvstændighed, der karakteriserer den frie bondestand (Bruun et al. 2015; Krøijer 2020:81), er dog under pres i en tid, hvor erhvervet er økonomisk udfordret og afhængigt af et omfattende net af støtteordninger (Anneberg & Bubandt 2016:117-18). Herudover har samtidens krav til øget dyrevelfærd, miljøsyn og CO₂-reduktioner medført, at landbruget i den offentlige debat tiltagende bliver tilskrevet en skurkeposition (Kramer 2022:45, 47). Klima- og biodiversitetskrisen stiller med andre ord nye krav til forvaltningen af det åbne land, der presser landmændene i deres søgen efter landmandsfrihed.

Over 50 procent af landbrugssektorens samlede udledninger fra jordbearbejdning kommer fra lavtliggende marker med humusrige jorde,³ på trods af at disse såkaldte lavbundsjordene kun udgør 7 procent af det samlede landbrugsareal (Klimarådet 2020). Derfor anses udtagning af lavbundsjordene som en af de vigtigste komponenter i reduktionen af landbrugets udledninger (Finansministeriet 2021) og landbrugets bidrag til den grønne omstilling af samfundet. Et af værktøjerne til at imødekomme dette er multifunktionel jordfordeling, der skal samtænke en bred vifte af ønsker til de danske landskaber, herunder drivhusgasreduktion, biodiversitet, klimatilpasning, grundvandsbeskyttelse, friluftsliv, landdistriktsudvikling og landbrug (Naturstyrelsen 2022).

I området for vores undersøgelse udspringer den multifunktionelle jordfordeling af det EU-finansierede projekt LIFE IP Natureman, der har til formål at beskytte og bevare udsatte biotoper og naturtyper (Naturstyrelsen 2023). Et af værktøjerne til dette er at gøre naturpleje til en rentabel og udbredt driftsgren gennem tilskudsordninger til landmænd, der står for afgræsning af udvalgte arealer. LIFE IP Natureman-projektet indebærer herudover en række delprojekter og ordninger, som vi i artiklen samlet refererer til som naturforvaltningsprojektet“ i området.

Med naturforvaltningsprojektet lander samtidens ønsker og krav til det åbne lands forvaltning på de lokale landmænds dørrin med et ønske om, at de samarbejder med myndighederne om den grønne omstilling af landbruget. Dette

samarbejde søges blandt andet gennem lodsejermøder, individuelle samtaler om fremtidsplaner og interesse i afgræsning samt forhandlinger om deltagelse i jordfordeling, der alt sammen bygger på frivillige aftaler. De nye visioner for det åbne land står dog ofte i kontrast til, hvad mange konventionelle landmænd forstår ved „godt landmandskab“, hvilket indebærer ukrudtsfrie marker, snorlige rækker og en maksimering af jordens udbytte (se også Kramer 2022:45). Kontrakten mellem landmand og samfund er således blevet betydeligt ændret. Hvor landmanden tidligere fik tilskud til at sikre en stabil fødevarerproduktion, udgør tilskud til naturbevarelse og grønne tiltag i bedrifterne nu en stadigt større andel af den samlede tilskudspulje (Landbrugsstyrelsen 2023c). Størstedelen af arealerne er altså stadig udpeget til intensiv landbrugsproduktion, hvorfor der ikke er tale om en decideret afmontering af landmandsrollen, men nærmere en diversificering af måden at drive sin bedrift på. I det følgende udfoldes, hvordan landmændene gennem hverdagsfortællinger forholder sig til disse nye naturprojekter.

„En del af den danske natur“

Der er jo nogen, der mener, at sådan en rapsmark, vi har her uden for vinduet, det er én stor ørken, men det var der, der var allermest vildt, da vi var på jagt for 14 dage siden. Der var to rådyr, og så sad der 20 bekkasiner. De elsker at sidde i det der. Det var ét stort mylder. Så det er blevet meget sort-hvidt, men det er det bare overhovedet ikke; der er ikke kun natur i noget urørt skov, hvor nogen sætter et højt hegn op omkring.

I spisestuen sidder landmanden Dan og undrer sig over, at de kommunalt ansatte biologer ikke kan se den natur, der ifølge ham udfolder sig på hans bedrift. Både i samfundet generelt og i mødet med myndighederne oplever han, at ikke al slags natur bliver værdsat. Han fortsætter:

Hvorfor skal jeg lave noget om? Vi har masser af natur. Vi har ikke andet. Nogle gange skal vi næsten sparke os frem for fasaner og harer om foråret. Det er ikke til at komme til. Så hvad er det, der skal laves om? Hvad er det, der skal være bedre? Og hvem er det, der skal bestemme, hvornår noget er bedre?

Ifølge Dan er dialogen med myndighederne præget af et ensidigt blik på, hvad natur er. De har ifølge ham kun øje for specifikke biotoper og naturtyper i henhold til visionerne for det åbne land, mens naturen for Dan udfolder sig på flere og andre måder:

Det, jeg hører mange steder, det er, at 'vi vil godt have noget åbent land med noget kortklippet græs, og der skal være nogle steder, fuglene kan sandbade, og der skal være nogle søer og noget krat, og der skal være noget høj bevoksning og noget lav

bevoksning', og det er også fint. Men det er en golfbane, du lige har beskrevet. [...] Både her i landbruget og på golfbanen, det er da noget fantastisk natur.

En rapsmark, et stykke urørt skov eller en golfbane kan ifølge Dan have lige stor kvalitet som natur – og for Dan viser dette sig særligt i kraft af det dyreliv, han ser udfolde sig i landskabet. Samme opfattelse går igen hos landmanden Peter, som vi træffer, mens han betragter sin majsmark:

Hvad er der galt med den mark for at kalde den natur? Du kan se langt. Der står tit rådyr ude i kanten. Du kan næsten altid se et eller andet dyr. Man kan så diskutere, om vi skal dyrke den. Men nu er vi blevet enige om, at det skal vi. Så hvad er der galt med det?

Dan og Peter har ikke svært ved at få øje på naturen på de dyrkede marker. Kriterierne, som de to landmænd stiller op for, at naturen kan eksistere, er tilstedeværelsen af dyreliv og store åbne vidder – uanset om der er landbrugsdrift eller ej. Bearbejdning og opdyrkning af en mark forhindrer således ikke ifølge de to landmænd, at marken er en del af naturen på lige fod med urørt skov eller uopdyrkede arealer. På den måde giver Peter og Dan udtryk for en forståelse af natur, hvor landbrug og natur er integrerede entiteter. I landmændenes øjne udspiller naturen sig således både gennem, på og med landbruget, der, som Peter fortæller, „er en del af den danske natur“.

Denne opfattelse af natur står i modsætning til myndighedernes forståelse af, hvad natur er. I naturforvaltningsprojektet fremstår natur som sårbare biotoper, der kan fremmes gennem høslæt og afgræsning (Naturstyrelsen 2023), hvilket divergerer fra landmændenes kategorisering af rapsmarker og golfbaner som en del af naturen. Landmændenes hverdagsfortællinger afslører dermed en væsensforskel i udgangspunktet for samarbejdet i naturforvaltningsprojektet.

Med formuleringen om „landbruget som en del af den danske natur“ taler Dan og Peter – ligesom Mads i den indledende vignet – sig ind i et bredere narrativ, som ofte fremføres af nogle af landbrugets interesseorganisationer (se Bæredygtigt Landbrug 2017; Landbrugsavisen 2014; se også Larsen 2017:109-12). Eksempelvis skriver *Landbrugsavisen*, at „landbrug er også natur“ (Landbrugsavisen 2014), samt at „i landbruget har vi både naturarealerne og de værktøjer, der skal til for at pleje dem“ (Landbrugsavisen 2010). De enkelte hverdagsfortællinger fra samtalerne med landmændene i Himmerland er således del af en bredere social kontekst og en større samfundsmæssig samtale (jf. Ochs & Capps 2002). I landmændenes udsagn spores landbrugssektorens fælles fortællinger, som landmændene bringer i spil, dels som en måde at forme deres egen identitet på, dels til at tale sig ind i en fælles identitet for landbruget (jf. Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993; Steffen 1997). På den måde

positionerer de sig som en del af et større fællesskab; deres hverdagsfortællinger er enkeltstående udsagn, men trækker på narrativer fra et større værdifællesskab (jf. Andrews 2002). Dette er både et værdifællesskab, de kan læne sig op ad, og som de er med til at reproducere via lokale fortolkninger og tilpasninger af fortællingerne (jf. Pottier 2003).

Landmændenes spørgsmål om, hvad der skal være bedre, hvad der skal laves om, og hvad der er galt med at kalde en opdyrket mark natur, modsiger samtidig det øvrige samfunds negative fremstillinger af landbruget som *klimaskurk* (jf. Kramer 2022). Med afsæt i deres personlige oplevelser skaber Dan, Peter og Mads således en modfortælling (jf. Andrews 2002; Ochs & Capps 2002), der udfordrer det dominerende narrativ om, at landbruget ødelægger eller står i modsætning til naturen. Ved at fremhæve landbrugsarealernes naturkvalitet giver landmændene således udtryk for en landmandsfrihed (jf. Anneberg & Bubandt 2016; Slicher van Bath i van der Ploeg 2018), idet de forholder sig skeptisk til samfundets narrativ og gerne ser sig fri fra udefrakommende indblanding i deres arbejde med naturen (jf. Stock et al. 2014). Fra at „blive handlet på“ (jf. Jackson 2013) gør landmændene via deres fortællinger om natur og landbrug som sidestillede entiteter sig selv til „handlende“ (jf. Jackson 2013) og aktive medskabere i landskabet. Ved at fremstille landbruget som „en del af dansk natur“ gør landmændene således sig selv til medskabere fremfor modstandere af naturen og forhandler dermed en plads i fremtidens landskab – også under de nye krav til natur og biodiversitet. Ligeledes udfordrer landmændene visionerne bag naturforvaltningsprojektet ved at forholde sig skeptisk til projektets vidensgrundlag, hvilket næste afsnit vil udfolde.

„Hvis man ikke gør noget, så bliver det ét stort krat“

Rundtom på markerne i projektområdet kan man spotte køer, der holder græsset nede på braklagte arealer. Køerne tilhører landmanden Per, der som en af de eneste i området arbejder med naturpleje. På daglig basis tilser han køerne, og på dagens tilsynsrunde peger han på et buskads langs åen, der adskiller markerne: „Hele vejen hen her er jo groet til i pil og krat, og der siger jeg: Der får du sgu ingen biodiversitet. Det er fuldstændig goldt inde under sådan nogle træer.“ Han fortæller os om samarbejdet med myndighederne og siger, at der stadig er uafklaretheder mellem ham og biologerne fra kommunen. Kommunen ønsker mere afgræsning i fremtiden, men vil samtidig sløjfe dræn og grøfter: „Og så bliver markerne altså for våde til, at mine køer kan gå der.“ Han undrer sig over, hvordan naturpleje kan sameksistere med de stadigt vådere marker; for ham kan afgræsning ikke lade sig gøre, hvis markerne bliver vådere. „Man fremskynder det [krattet] ved at hæve

vandstanden. For dyrene kommer ikke ud og afgræsser, [...] og hvis man ikke gør noget, så bliver det ét stort krat om 20-30 år," siger han.

Flere landmænd i projektområdet udtrykker ligesom Per bekymring for krattets fremvækst. Det omdiskuterede pilekrat trives i fugtig jord og vokser især frem på braklagte landbrugsarealer og enge, hvor landbrugsdrift ikke længere bremser pilens vækstbetingelser. Pilekrat er således ofte en konsekvens, når landbrugsdrift ophører i landskaberne, eller når dræn og grøfter sløjfes, så markerne bliver vådere (Naturen i Danmark 2013). Ligesom Per fortæller landmanden John, at han frygter, at tilgroningen af arealerne vil blive værre, hvis myndighederne gennemfører deres planer om at sløjfe områdets dræn:

Hvis vi forsummer det hele og lader det springe op i pil, er det hårdt for haren, agerhønen, bekkasinen og viben. Det vil fremme ænder, gæs, blishøns og råvildt. Vi har masser af jord, vi kan få til at springe op i pil, hvis det er det, vi vil. Det skal ikke tage mange år.

Ifølge John vil forsumpningen fremme arter, der allerede har gode livsbetingelser i området, mens angiveligt mere sjældne arter som bekkasin og vibe vil blive udfordret. Ligesom Per betoner John således en viden om biodiversitet og natur og dermed også en indsigt i konsekvenserne af naturforvaltningsprojektets tiltag. Landmændene udtrykker således både en viden om landskaberne og dyrenes livsbetingelser og en skepsis over for vidensgrundlaget for naturforvaltningsprojektet i området. Myndighedernes ønske om at genetablere områdets naturlige hydrologi⁴ og visionen om øget afgræsning hænger ifølge de to landmænd ikke sammen. Vådere landskaber vil i stedet medføre et krat i hastig vækst til gene for landbruget og naturens trivsel.

Ifølge Anneberg og Bubandt bunder landmænds skepsis over for statens videnskabelige indsigt i et spændingsfelt mellem landmandsfrihed og idealet om at kunne klare sig selv og den samtidige afhængighed af statslige instanser og ekspertsystemer (Anneberg & Bubandt 2016:117-18). I en kontekst af stigende husdyrproduktion, dyrevelfærdsdebatter og frygt for multiresistente bakterier følger forfatterne mødet mellem landmand og myndighed under et kontrolbesøg på en svineproduktion og beretter om den skepsis, som landmanden udtrykker over for statens juridiske ret og kontrollørens faglighed (ibid.). Ligeledes ser vi Pers og Johns skepsis over for vidensgrundlaget i naturforvaltningsprojektet som bundende i en mistro mod statslige instansers faglighed og interventioner. De udtrykker dermed gennem deres udsagn en landmandsfrihed; en stræben efter at kunne klare sig selv og bruge jorden, som de selv finder bedst (jf. Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018). På samme måde som fortællingen om „landbruget som en del af dansk natur“ beskrevet ovenfor kan skepsissen over for

den statslige autoritets viden ses som en modfortælling (jf. Andrews 2002), hvor dominerende viden i samfundet bliver anfægtet af landmændene.

Samtidig udtrykker landmændene en bekymring for de landskabsforandringer, som naturforvaltningsprojektet vil medføre. De frygter, at ophør af dræning vil skabe „et stort krat“, og det strider imod deres idé om, hvad god natur og biodiversitet er. Ved at hævde projektets inkongruens mellem visioner og redskaber forsøger landmændene således at bremse, hvad de ser som en bekymrende fremtid, der truer deres arbejdsgange. På den måde er landmændenes modfortælling et forsøg på at navigere i de forandrede omstændigheder med nye naturkrav og udsigten til en fremtid med substantielle forandringer i landskabet.

Som modvægt til myndighedernes vidensgrundlag for projektet fremhæver landmændene i stedet deres egen viden om effekterne af naturforvaltningsprojektet. Dette kommer eksempelvis til udtryk, når John beretter om, hvilke arter vådlægningen af området og tiltagende krat vil fremme og true. Ligesom Mads' bemærkning i den indledende vignette om, at det er landmændene, „der går og passer på naturen og kender den“, illustrerer Johns beretning en erfaringsbaseret tilgang og viden om landskaberne. Flere af landmændene fortæller desuden om, hvordan deres forældre og bedsteforældre har anlagt dræn i markerne, og hvordan de gennem overleveringer fra de forrige generationer har lært deres arealer at kende – fra far til søn og gennem det daglige arbejde på bedriften. Landmændenes viden reflekterer således en lokalt funderet og *situeret viden* (Haraway 1988; se også Escobar 1998; Gherardi 2008; Pottier 2003); en viden, som de offentlige myndigheder ikke har direkte adgang til.

Mens myndighederne har forsøgt at informere og inddrage landmænd og andre lokale borgere gennem åbne møder og individuelle samtaler, fortæller flere landmænd, at de ikke i tilstrækkelig grad føler sig informeret om, hvad der sker i projektet. Nogle gange oplever de, at „det går for stærkt“, og at myndighederne i projektet træffer beslutninger hen over hovedet på dem. Andre gange mener landmændene, at „det går for langsomt“, og at de ikke kan se fremdrift i projektet. Efterspørgslen efter bedre inddragelse ser vi som udtryk for en forhandling mellem forskellige vidensformer.

Vidensproduktion er ifølge Johan Pottier indlejret i kulturelle og sociale processer, der er gennemsyret af magt, autoritet og legitimitet (Pottier 2003:2). Når en gruppe føler sig underkendt i sit vidensgrundlag, indebærer det social kamp, konflikt og forhandling (ibid.). Myndighedernes viden trækker på etablerede videnskabelige praksisser, men fremstår for landmændene som generaliserede og uden forbindelse til de konkrete landskaber, som myndighederne har i sinde at forvalte. Ved at pege på inkongruensen mellem naturforvaltningsprojektets visioner på den ene side og de effekter, som landmændene forventer at disse vil medføre, på den anden, anfægter landmændene myndighedernes vidensautori-

tet. Med udgangspunkt i konkrete observationer, kendskab til naturen og mulige udfald af projektets interventioner fremhæver landmændene i stedet deres egen erfaringsbaserede viden. Da landmændenes indsigelser i nogen grad bliver taget til efterretning hos myndighederne, bevæger landmændene med deres fortællinger sig igen fra at være „handlet på“ til at være „de handlende“ (jf. Jackson 2013). Samtidig positionerer de sig selv som en del af løsningen, hvilket udfoldes i det følgende.

„Vi vil jo gerne det samme sted hen“

Tilbage i spisestuen fortæller Dan om, hvordan ordninger, krav og kontrol ikke stemmer overens med den måde, han ønsker at drive sin bedrift på. Han føler sig ofte fanget i udefrakommende krav, som ifølge ham ikke er hensigtsmæssige. Derfor har han siden overtagelsen af bedriften fra sine forældre meldt sig ud af samtlige støtteordninger og lever af en indkomst fra et fuldtidsjob i landbrugssektoren. Det giver ham en større grad af frihed og mulighed for at træffe egne beslutninger. Han foretrækker, „at det er vejret og jorden, der bestemmer [hvad, der skal gøres hvornår], og ikke et eller andet skema“. Han ønsker bredere rammer, så han som landmand kan opfylde visionerne om mere natur og biodiversitet på sin bedrift – men på egne betingelser: „Landmanden som naturforvalter ved bedre selv, hvordan han skal drive sin ejendom, end man sidder og ved alle mulige andre steder,“ siger han og henviser til naturforvaltningsprojektet. Dan tager således udgangspunkt i en bredere skepsis mod generelle krav til landbruget og knytter den til det konkrete naturforvaltningsprojekt og hans modvillighed i forhold til at samarbejde med myndighederne lokalt.

Dans udsagn bærer præg af en søgen efter landsmandsfrihed, idet han efterlyser den „frie selvbestemmelse“. Han peger på, at landmanden „selv bedst ved“, hvordan han skal drive sin jord, og kritiserer samtidig de stigende krav, som rammer hans bedrift. Dermed reflekterer Dans udsagn centrale elementer i van der Ploegs karakterisering af landsmandsfrihed – nemlig frihed *fra* statskontrol og regulering samt frihed *til* at organisere sig eget arbejde (van der Ploeg 2018:38; se også Stock et al. 2014:413). Dan anerkender projektets målsætninger, men påpeger, at „der er rigtig mange veje til målet“. Samtidig fremhæver han en lokal viden om landskaberne (jf. Gherardi 2008; Haraway 1988; Pottier 2003) ved at pege på, at det er „vejret og jorden“, der bør bestemme, hvornår man gør hvad. Denne erfaringsbaserede viden indebærer både faglighed og færdigheder om, hvordan og hvornår det er timeligt at arbejde i marken. Dermed åbner Dan for en forhandling ikke blot af vidensgrundlaget for projektet, men også for, *hvem* der skal forvalte fremtidens landskaber.

Denne iscenesættelse af landmændene som relevante aktører i landskabet eksemplificeres, når John fortæller, at han kan stå for afgræsning, hvis bare markerne holdes tørre. Dermed kan han hjælpe med at holde krattet i skak – til gavn for mindre konkurrencedygtige arter og biodiversitet. John fortæller yderligere, hvordan naboerne i landsbyen er glade for at se køerne græsse på engene og roser ham for at bevare det åbne landskab. John, Dan og de andre landmænd fremstiller på den måde landbruget som en del af løsningen på nutidens udfordringer i de danske landskaber. Efter at have sammenstillet landbruget som en del af naturen og udfordret myndighedernes viden placerer landmændene sig selv som oplagte aktører til at forvalte fremtidens landskaber, fordi de „bedst selv ved“, hvordan der skal plejes og produceres i overensstemmelse med natur og miljø. Dermed skaber landmændene et større fortælleplot (jf. Mattingly 1994; Ochs & Capps 1996, 2002), der binder fortid, nutid og mulig fremtid sammen (jf. Bruner 1986). Fortidens produktion og slægtens historie har givet landmændene et indgående kendskab til landskabet og naturen, men nutidens naturforvaltningsprojekter udfordrer denne produktionstankegang. Dog positionerer landmændene med deres situerede viden og erfaring sig som relevante aktører i forvaltningen af fremtidens landskab. Ved at anskue landmændenes udsagn som fortællinger, der binder fortid, nutid og fremtid sammen, argumenterer vi for, at landmændenes fortællinger samlet set fremstår som et fortælleplot, der peger mod et ønsket fremtidsscenario (jf. Mattingly 1994), hvor landbruget bevarer en central position i forvaltningen af landskabet. Dermed ser vi fortællingerne som en måde, hvorpå landmændene kan skabe mening og handlekraft under forandrede omstændigheder i form af øget fokus på natur og klima i landbrugsdriften samt i de landskabsforandringer, som den grønne omstilling foranlediger.

Fortællinger som forhandling af landmandsfrihed

Gennem de seneste 60-70 år har landbruget gennemgået store strukturelle forandringer, som har efterladt mange landbrug med en høj investeringsbyrde, stor gæld og øgede krav fra EU og statslige støtteordninger. Ydermere oplever landmænd i stigende grad at blive udnævnt som klimaskurke og et problem for den danske naturs trivsel. Denne artikel belyser, hvordan landmænd i Himmerland forholder sig til ændrede samfundsvilkår, landskabsforandringer og nye krav om grøn omstilling af deres erhverv. Vi argumenterer for, at fortællinger er en måde, hvorpå landmændene kan finde mening i de forestående forandringer og forhandle en plads i fremtidens landskaber. Artiklen viser, at dette sker på tre måder: For det første fremstiller landmændene landbruget som en del af dansk natur, for det andet anfægter de myndighedernes viden og fremhæver deres

egen, og for det tredje skaber de et samlet fortællerplot, der placerer landbruget som løsning på samfundets udfordringer inden for klima og biodiversitet. På denne måde er landmændenes fortællinger meningskabende redskaber, hvorved de navigerer i de forandrede omstændigheder og forhandler sig en plads i fremtidens landskab. Samtidig er landmændenes ønske om at indgå i projektet, men med øget selvbestemmelse en måde at forhandle sig til mere landmandsfrihed på.

Artiklens indsigter er højaktuelle i kontekst af den presserende klima- og biodiversitetskrisen, der stiller nye krav til landskabet og landbrugets rolle deri. Landbruget har med en politisk målsætning om at sænke sektorens udledninger en nøglerolle i den grønne omstilling. For nuværende beror denne proces på frivillighed – ligesom naturforvaltningsprojektet i Himmerland afhænger af konstruktivt samarbejde mellem landmænd og myndigheder. Derfor er gensidig lydhørhed afgørende, hvis de nationale mål for klima- og biodiversitet skal opnås. Vores undersøgelse viser (i forlængelse af andre studier, fx Anneberg & Bubandt 2016), at mange landmænd har en grundlæggende skepsis over for myndighedernes juridiske ret og videnskabelige autoritet, som er afgørende at have for øje i de forestående forandringer i landskabet. Vi peger på, at fortællinger som teoretisk og metodisk greb kan være med til at skabe bedre dialog mellem myndigheder og landmænd.

Yderligere illustrerer artiklen, at landmænd og myndigheder har forskellige tilgange til og opfattelser af, hvad natur er, og hvordan den bedst kan forvaltes. Dette udfordrer de samarbejdsdrevne naturforvaltningsprojekter og er derfor vigtigt at være opmærksom på, når fremtidens multifunktionelle landskaber skal forhandles, udformes og samskabes. Dette peger på et behov for kontinuerlig dialog mellem landmænd og myndigheder, som kan munde ud i konkrete handlinger, der kan accelerere den grønne omstilling i landbruget. Hermed bidrager artiklen med indsigter i kompleksiteten af forhandlingerne af fremtidens landskaber og viser, hvordan fortællinger er en aktiv del af de sociale og politiske forhandlinger mellem landmænd, myndigheder og det øvrige samfund.

Noter

1. Undervejs i artiklen benyttes betegnelsen „landmand“ fremfor en kønsneutral udgave, da langt størstedelen af vores informanter identificerer sig som mænd og selv bruger betegnelsen „landmand“ om deres profession.
2. Begrebet landmandsfrihed blev første gang fremstillet af Bernard Slicher van Bath i bogen *Geschiedenis van Maatschappij en Cultuur*, der udkom på hollandsk i 1978. Bogen er ikke oversat til engelsk, hvorfor vi løbende henviser til van Bath i van der Ploeg (2018).
3. Humus er en samlebetegnelse for de stoffer, der er tilbage, når bakterier, svampe, regnorme og andre jordbundsdyr har nedbrudt døde dyre- og planterester. Humus indeholder en stor

mængde CO₂ fra de nedbrudte dyre- og planterester, hvilket frigives, når markerne bearbejdes (Den Store Danske 2022).

4. Som en del af den multifunktionelle jordfordeling indgår klimalavbundsprojekter, hvor det planlægges at nedlægge pumpestationer og afbryde dræn og grøfter i området for at skabe en naturlig hydrologi. Dette skal bidrage til reduktion af drivhusgasudledning og renere vandmiljø (Naturstyrelsen 2022).

Litteratur

Andrews, Molly

- 2002 Introduction. Counter-Narratives and the Power to oppose. *Narrative Inquiry* 12(1):1-6. <https://doi.org/10.1075/ni.12.1.02and>.

Anderson, Jon

- 2004 Talking Whilst Walking. A Geographical Archaeology of Knowledge. *Area* 36(3):254-61.

Anneberg, Inger & Nils Bubandt

- 2016 Dyrevelfærdsstaten. Grisens krop, velfærdens historie og selve livets politik i Danmark. *Tidsskriftet Antropologi* 73:111-36. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i73.107079>.

Barthes, Roland

- 1977 *Image-Music-Text*. London: Fontana Press.

Basso, Keith H.

- 1988 "Speaking with Names". *Language and Landscape among the Western Apache*. *Cultural Anthropology* 3(2):99-130.

Bruner, Jerome M.

- 1986 Experience and its Expressions. In: V.W. Turner & J.M. Bruner (eds): *The Anthropology of Experience*. Pp. 3-30. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

Bruun, Maja Hojer, Stine Krøijer & Mikkel Rytter

- 2015 Indledende perspektiver. *Forandringsstaten og selvstændighedssamfundet*. *Tidsskriftet Antropologi* 72:11-37. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i72.104548>.

Bæredygtigt Landbrug

- 2017 *Naturen i landbruget – landbruget i naturen*. <https://baeredygtigtlandbrug.dk/2017/05/naturen-i-landbruget-landbruget-i-naturen-2/>. Tilgået 31.1.2023.

Danmarks Statistik

- 2018 *Landbrugsstøtte svarer til overskuddet i dansk landbrug*. <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/bagtal/2018/2018-05-01-landbrugsstoette-svarer-til-overskuddet-i-dansk-landbrug>. Tilgået 11.2.2023.

- 2020 *Danmarks landbrugsareal er stort internationalt set*. <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=30807>. Tilgået 27.9.2022.

DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

- 2019 *Danmarks nationalregnskabsrapport 2019. Emissionsbeholdninger 1990-2017*. <https://dce.au.dk/udgivelser/vr/nr-301-350/abstracts/nr-318-danmarks-nationalregnskabsrapport-2019-emissionsbeholdninger-1990-2017/>. Tilgået 13.6.2022.

- Den Store Danske
2022 Humus. <https://denstoredanske.lex.dk/humus>. Tilgået 14.6.2022.
- Escobar, Arturo
1998 Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political Ecology* 5:53-82. <https://doi.org/10.2458/v5i1.21397>.
- Europa-Kommissionen
2023 Krydsoverensstemmelse. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/cross-compliance_da. Tilgået 13.2.2023.
- Evans, James & Phil Jones
2011 The Walking Interview. *Methodology, Mobility and Place. Applied Geography* 31:849-58.
- Finansministeriet
2021 Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug. Regeringen 4. oktober 2021. https://fm.dk/media/25302/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf. Tilgået 13.06.2022.
- Fritzbøger, Bo
2009 Det åbne lands kulturhistorie – gennem 300 år. København: Biofolia.
- FVM – Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
2021 Afrapportering. Ekspertgruppe med fokus på landbrugets økonomi. https://fvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/Dokumenter/Landbrug/Afrapportering_fra_ekspertgruppe_med_fokus_paa_landbrugets_oekonomi.pdf. Tilgået 14.6.2022.
- Gherardi, Silvia
2008 Situated Knowledge and Situated Action. What do Practice-Based Studies Promise? In: D. Barry & H. Hansen (eds): *The Sage Handbook of New Approaches to Organization Studies*. Pp. 516-27. London: Sage Publications, Limited. <https://doi.org/10.4135/9781849200394.n89>.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein
2009 *Analysing Narrative Reality*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Haraway, Donna
1988 Situated Knowledges. *The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies* 14(3):575-99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- Hastrup, Kirsten
1992 *Markens grøde*. I: K. Hastrup (red.): *Den nordiske verden*. Side 200-17. København: Gyldendal.
- Ingold, Tim & Jo Lee Vergunst
2016 Introduction. In: T. Ingold & J.L. Vergunst (eds): *Ways of Walking, Ethnography and Practice on Foot*. Pp. 1-19. New York: Routledge.
- Jackson, Michael
2013 *The Politics of Storytelling. Variations on a Theme by Hannah Arendt*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Jenkins, Richard
2014 *At være dansk. Identitet i hverdagslivet*. København: Museum Tusulanums Forlag.

- Klimarådet
2020 Kulstofrige lavbundsjord. https://klimaraadet.dk/en/system/files_force/downloads/kulstofrige_lavbundsjord_-_analyse_af_klimaraadet_0.pdf?download=1. Tilgået 23.6.2022.
- Kramer, Cæcilie Kildahl
2022 Kamp om jorden. Et antropologisk blik på „jordens folk“ i midten af klima- og miljøkampen. *Jordens Folk* 57(1):36-50.
- Krøijer, Stine
2020 *Figurations of the Future. Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe*. New York: Berghahn Books.
- Kærgård, Niels & Tommy Dalgaard
2014 Dansk landbrugs strukturudvikling siden 2. verdenskrig. *Landbohistorisk Tidsskrift* 1-2:9-33.
- Landbrugsavisen
2010 Natur er ikke gratis. <https://landbrugsavisen.dk/avis/natur-er-ikke-gratis>. Tilgået 14.2.2023.
2014 Landbrug er også natur, fastslår landskabseksperter. <https://landbrugsavisen.dk/avis/landbrug-er-ogs%C3%A5-natur-fastsl%C3%A5r-landskabseksperter>. Tilgået 14.2.2023.
- Landbrugsstyrelsen
2023a Grundbetaling og grøn støtte. <https://lbst.dk/tilskud-selvbetjening/tilskudsguide/grundbetaling-og-groen-stoette>. Tilgået 14.2.2023.
2023b Hvilke tilskud kan du søge med landbrugsreformen 2023-2027? <https://lbst.dk/tvaergaaende/eu-reformer/landbrugsreformen-2023-2027/hvilke-tilskud-kan-du-soege>. Tilgået 14.2.2023.
2023c Det skal du vide om landbrugsstøtten fra 2023. <https://lbst.dk/tvaergaaende/eu-reformer/landbrugsreformen-2023-2027/om-landbrugsstoetten-fra-2023#c104585>. Tilgået 14.2.2023.
- Larsen, Rasmus Blædel
2016 *Vilkår, virkeligheder & vanskeligheder i dansk landbrug – en etnologisk undersøgelse*. Ph.d.-afhandling, Saxo Institut, Københavns Universitet.
2017 Nutidige kulturelle repræsentationer af dansk landbrug. *Kulturstudier* 1:101-24. <https://doi.org/10.7146/ks.v8i1.96432>.
- Little, Robert Matthew & Lynn Froggett
2010 *Making Meaning in Muddy Waters. Representing Complexity through Community Based Storytelling*. *Community Development Journal* 45:458-73. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsp017>.
- Mack, Gabriele, Christian Ritzel, Katja Heitkämper & Nadja El Benni
2021 The Effect of Administrative Burden on Farmers' Perceptions of Cross-Compliance-Based Direct Payment Policy. *Public Administration Review* 81(4):664-75. <https://doi.org/10.1111/puar.13335>.
- Mattingly, Cheryl
1994 The Concept of Therapeutic “Emplotment”. *Social Science & Medicine* 38(6):811-22. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(94\)90153-8](https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)90153-8).
- Moezzi, Mithra, Kathryn B. Janda & Sea Rotmann

- 2017 Using Stories, Narratives, and Storytelling in Energy and Climate Change Research. *Energy Research and Social Science* 31:1-10. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.06.034>.
- Mordhorst, Mads
2014 Arla and Danish National Identity. *Business History as Cultural History. Business History* 56(1):116-33. <https://doi.org/10.1080/00076791.2013.818422>.
- Møller, Per Grau, Rasmus Ejrnæs, Andreas Höll, Lars Krogh & Jesper Madsen
2002 Foranderlige Landskaber. Integration af natur og kultur i forvaltning og forskning. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Naturen i Danmark
2013 Pilekrat. *Naturen i Danmark*. 8.8.2013. <https://naturenidanmark.lex.dk/Pilekrat.Tilgaaet.14.6.2022>.
- Naturstyrelsen
2022 Multifunktionel jordfordeling – MUFJO. <https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/multifunktionel-jordfordeling-mufjo/>. Tilgaaet 13.6.2022.
2023 Life Ip Natureman. Landmanden som naturforvalter. <https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/life-ip-natureman/>. Tilgaaet 14.2.2023.
- Ochs, Elinor & Lisa Capps
1996 Narrating the Self. *Annual Review of Anthropology* 25:19-43. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.25.1.19>.
2002 *Living Narrative. Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pascoe, Sophie, Wolfram Dressler & Monica Minnegal
2021 Storytelling Climate Change. Causality and Temporality in the REDD+ regime in Papua New Guinea. *Geoforum* 124:360-70. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.09.014>.
- Peacock, James L. & Dorothy C. Holland
1993 The Narrated Self. *Life Stories in Process. Ethos* 21(4):367-83. <https://doi.org/10.1525/eth.1993.21.4.02a00010>.
- Pottier, Johan
2003 Negotiating Local Knowledge. An Introduction. In: J. Pottier, A. Bicker & P. Sillitoe (eds): *Negotiating Local Knowledge. Power and Identity in Development*. Pp. 1-29. London: Pluto Press.
- Riessman, Catherine K.
2005 Narrative Analysis. In: N. Kelly, C. Horrocks, K. Milnes, B. Roberts & D. Robinson (eds): *Narrative, Memory & Everyday Life*. Pp. 1-7. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Sandercock, Leonie
2003 Out of the Closet. The Importance of Stories and Storytelling in Planning Practice. *Planning Theory & Practice* 4(1):11-28. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsp017>.
- Socialdemokratiet
2023 Landbrug og fødevarer. <https://www.socialdemokratiet.dk/det-vil-vi/landbrug-og-foedevarer>. Tilgaaet 14.2.2023.
- Steffen, Vibeke

- 1997 Life Stories and Shared Experience. *Social Science & Medicine* 45(1):99-111. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(96\)00319-X](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(96)00319-X).
- Stock, Paul V., Jeremie Forney, Steven B. Emery & Hannah Wittman
2014 Neoliberal Natures on the Farm. Farmer Autonomy and Cooperation in Comparative Perspective. *Journal of Rural Studies* 36:411-22. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.06.001>.
- van der Ploeg, Jan Douwe
2018 The New Peasantries. Rural Development in Times of Globalization. New York: Routledge.
- van Hulst, Merlijn
2012 Storytelling. A Model of and a Model for Planning. *Planning Theory* 11(3):299-318. <http://www.jstor.org/stable/26004273>.
- Wolf, Eric R.
1966 Bønder. En socialantropologisk oversigt over bondesamfundets udvikling. København: Hans Reitzels Forlag.

TALE

HVORDAN KAN VI LEVE, SOM OM KLODEN BETØD NOGET?

CECILIE RUBOW

I november 2022 få dage før folketingsvalget samlede Folkets Klimamarch omkring 50.000 deltagere ved Christiansborg Slotsplads. Tre år før havde antropolog Cecilie Rubow været en del af sikkerhedsteamet ved klimamarchen i forbindelse med et feltarbejde, der førte til bogen *Indendørsmenneskets natur*, udgivet ved Aarhus Universitetsforlag i 2022. Vi bringer her hendes tale fra Folkets Klimamarch 2022.

Så står vi her. Og jeg kan se, der kommer flere til. Vi står på en plads under et tårn med kobber, guld og kroner på. Hvor står vi også? Vi står på en plads, hvor der flere meter under vores fødder engang lå en lav holm uden for en lille by. For tusind år siden var øen her en lille, vindomsust strandholm med vilde planter som tiggerranunkel og gåsepotentil. Siden kom der lag af køkkenaffald til, og ovenpå ligger der, kan I forestille jer det, fundamentet til en borg, rester af flere sammenbrudte slotte, lag af brande og af andre tårne, der væltede, lag efter storme og genopbygninger. Under dette tårn, på denne omtumlede plads skal vi spørge: Hvordan vælger vi, hvad der virkelig betyder noget for os? Hvordan kan vi sætte spor, der betyder noget? Vi kan tage det lange lys på historien.

En tiggerranunkel er en halvgiftig plante med små, bleggule blomster. Gåsepotentillen er dybere gul og mere krybende med sine stængler, ligesom jordbær. Det er gamle planter, der kom til, da is og sten holdt op med at vælte rundt med Himmelbjerget og Valby Bakke, og kaskader af vand skar fjorde ud i en varmere verden.

Vi lever på en gammel jord. Nu ser vi igen ind i en *varmere verden*. Nu er vi i planternes situation på den lille holm. Omtumlede. Vi har lagt mange lag til historien. Nu skal vi spørge med store bogstaver: Hvordan lever vi, som om *klo-den betød noget for os*? For vi står her i de nye kaskaders tid. Under en fortættet himmel må vi bygge højere og højere og ved skybrud som her på øen lede det

videre og videre via vejriste og ingeniørkunstens underjordiske render. I 2011 stod seddelpressen, pengemaskinen, under vand i Nationalbanken, og vandet trængte ind på statsministerens kontor.

De skader *er* fikset for længst. Men skulle vi ikke også se til, at vandet ikke bliver *ved* med at stige – og ikke *ved* med at vælte ud af himlen på grund af os? Skulle vi ikke gå den tid i møde med kaskader af nye ideer? Ideer, valg og forestillinger, som har det lange lys på og store bogstaver. Forestillinger og tilvalg af nye fællesskaber, som ikke kun omslutter de nærmeste, men som vi strækker, som potentiller og jordbær, til det yderste.

Hvem kunne komme med i de lange stænglers fællesskaber? Hvad skal vi plante? Der er mange jordboere, vi kan række ud til. Mennesker og de hvirvelløse som sommerfuglene og regnormene. Orkanerne, bjergene og dem, der svømmer, og alle dem med vinger på. Tænker vi: Hvad laver de egentlig her? Hvad betyder de for kloden? Hvad med atmosfæren, hvad skulle den betyde? *Er* der andre svar end „Alt“? Med stort.

Ligesom vandet. Vandet, som engang var *natur*, men så blev til *miljø* og nu er *klima*, hvor det hele er blevet indviklet: Klima, fordi der er for *meget* vand. Holme og byer er oversvømmet på fremtidens kort. Klima, fordi der andre gange er for *lidt* vand. Floder svinder ind, og brande spreder sig. Klima, fordi der er *forkert* vand i hele vores rodede strikketøj af rørledninger, bassiner, dræn og faskiner – under vores fødder, gennem vores hjem. Vand, der løber, bølger, stiger op, som fordamper som flystriber på himlen. Vand, der skyller gennem vores kroppe, som var de enge og øer og planter. Omtumlet vand.

Hvordan kan vi finde ud af, hvad der betyder noget? Jeg vil svare:

Ét: Lad os gå ud til verdenshavet, som har guld på til morgen og aften og sølv til middag. Lad os gå ud på stranden, til kanten af havnekajen, sid ned på en holm eller en bakke. Se horisonten, se det levende lys, mærk vinden, og flyd ud, og sig mig, hvor vi er: Jeg siger: Vi er i ursuppen, ved kanten af universet, i molekylernes dans, i elementernes magiske åndedræt. Hvad betyder det for os?

To: Lad os så kigge ned under overfladen. Og se, at torsken er væk og krabberne kongerne af dyndet. Kronen *smidt* i mudderet. Hvad betyder det?

Tre: Lad os så gå op i tårnet, op under kuglerne af guld, de små sole. Vi kan se dem deroppe. Ser det deroppefra ud, som om kloden betyder andet end alt?

Vi kan se langt, vi kan sætte nye spor. Vi kan: plante ålegræs til nye stimer af torsk, give havet åndedrættet tilbage, vi kan så nye planetære utopier! Vi kan vælge en fremtid, hvor det at gøre grønt gør en forskel.

De gamle slottes kakkellovnene slap brande løs. Slotte sank i det grus, vi står ovenpå. Nu skal vi stoppe andre brande. Vi skal give kloden kronen på. Derfor skal vi gå for en fremtid, hvor vi tager vare på det uerstattelige. Derfor skal vi gå for det, som betyder alt.

I begyndelsen kan man tro, at forandringerne er for små til virkelig at ændre noget. Ligesom da holmen var lille og vindomsust. I begyndelsen kan man tro, at man er for få. Men så kommer der flere under tårnet. Se efter de yderste jordboere, og se langt. Og hils ranunklen, næste gang I ser den. Dens familie er langt ældre end os og holmen, vi står på. Den går over 100 millioner år tilbage. Lav stængler som potentiel og jordbær, vi kan strække os langt, vi kan plante og lade gro. Derfor skal vi gå med de unge mennesker i dag, gå langt, gå længere. Hvis alle bevæger sig, bliver fællesskaberne lange. Vi skal gå, som om det betød noget.

DOBBELTE BINDINGER

En antropologisk analyse af rammerne for erhvervs-ph.d.-forskning

OLIVIA NORMA JØRGENSEN

Det er en mandag morgen i slutningen af maj 2022. Jeg er sammen med omkring 60 andre erhvervs-ph.d.-studerende og deres respektive 120 vejledere fra henholdsvis universiteter og virksomheder ved at indfinde mig i en gigantisk konferencesal i kælderens af hotel Crowne Plaza i Ørestaden i København. Anledningen er opstarten på det et år lange, obligatoriske kursus med fem kursusdage, som Innovationsfonden har givet Copenhagen Business School Executive Fonden (CBS) i opdrag at arrangere for alle erhvervs-ph.d.-studerende. Ligesom på første skoledag er „forældrene“ (aka vejlederne) med, og det skal snart vise sig, at dette er en sigende analogi. Efter en kort introduktion til kursets logik og struktur står formiddagen i rollers og relationers tegn med fokus på forventningsafstemning, magtfordeling, ejerskab og udviklingsprocesser.

Den indledende PowerPoint-præsentation gør udstrakt brug af en ikonografisk illustration, hvor en centralt placeret person hives i armene af to andre personer, som trækker hver sin vej, hvilket underviseren præsenterer som „det samspilsramte barn“.

Dette efterlader mig med en fornemmelse af, at udfordringerne i mit erhvervs-ph.d.-forløb reduceres til et psykologisk anliggende, der sidestilles med de udfordringer, man som barn kan have i konfliktfyldte skilsmissefamilier.

Herefter præsenteres formiddagens længste session: TRILEMMA – brætspillet for erhvervs-ph.d.-studerende. Brætspillet er i al væsentlighed bygget op som et nulsumsspil, hvor man som spiller søger at maksimere sin fordel enten som: a) erhvervs-ph.d.-studerende, b) universitet eller c) virksomhed. Spillerne introduceres til forskellige dilemmaer, hvor de præsenteres for to eller tre løsninger, der som oftest er i modstrid med hinanden i en interessemæssig forstand. Den løsning, der får flest stemmer, bliver valgt. Hvis den løsning, man selv valgte, ikke får flest stemmer, kan man trumfe med et Quid Pro Quo-kort (noget for noget-kort), hvorved spilleren får vetoret over beslutningen. Ved afslutningen af hver runde får den enkelte spiller (ph.d.-studerende/universitet/virksomhed) enten maksimeret eller reduceret antallet af point inden for en række centrale temaer. Ved mit bord bliver pointene mere eller mindre ligeligt fordelt mellem de tre aktører – med det udfald, at ph.d.-afhandlingen kun lige akkurat kom igennem vurderingen, at virksomheden ikke fik noget udbytte af samarbejdet, og at den ph.d.-studerende med nød og næppe ikke gik ned med stress. Opsummeret gav det et middelmådigt resultat for alle parter.

Der er noget genkendeligt over formiddagens budskab, for jeg har også følt mig splittet mellem virksomhed og universitet og følt, at jeg ikke slog til hverken det ene eller det andet sted. Som erhvervs-ph.d.-studerende ved henholdsvis revisionsvirksomheden PricewaterhouseCoopers Statsautoriseret Revisionspartnerselskab (PwC) og Institut for Antropologi på Københavns Universitet (IA)¹ er jeg foruden den akademiske studieordning og det obligatoriske kursusforløb på IA en del af et struktureret karriereforløb i PwC's Graduate Program. Graduateprogrammet er karakteriseret ved obligatoriske kursusdage, ekskursioner, praksisworkshops og caseøvelser med efterfølgende bedømmelse. Min virkelighed som erhvervs-ph.d.-studerende er således at være underlagt tre formelle tilblivelsesforløb med udtalt kursusaktivitet, krav om skriftlige produkter og deltagelse i sociale verdener. Selvom mine vejledere fangede pointen til introduktionen, og de har insisteret på at holde fællesvejledning fire gange årligt, er der alligevel noget ved analogien om det samspilsramte barn, som jeg ønsker at udfordre. Der er flere led i ligningen end den forventningsafstemning, der skal finde sted i projektgruppen, og det forhold, mine to vejledere og jeg har til hinanden, kan ikke isoleres og vurderes uden for kontekst. Uanset hvor godt og konstruktivt vores dialoger og fællesvejledninger forløber, er der i praksis flere interessenter end de to vejledere, som har forventninger til, hvad jeg skal levere som led i mit erhvervs-ph.d.-projekt. Der er flere forskellige ak-

tører internt i virksomheden og på universitetet, der har en holdning til, hvordan projektet kan positionere institutionerne udadtil, og der er kollegaer begge steder, der ønsker, at jeg tilbringer mere tid på deres respektive kontor. Alle disse forskellige interesser gør, at analogien om det samspilsramte barn ikke er dækkende for de udfordringer, en erhvervs-ph.d.-studerende står over for i løbet af sin projektperiode.

For at overskride analogien om det samspilsramte barn vil jeg beskrive og analysere de formelle og uformelle krav, der er til et forløb som erhvervs-ph.d.-studerende, med afsæt i Batesons begreb om dobbelte bindinger (Bateson 1987) og socialantropologisk læringsteori (Lave & Wenger 1991). Erhvervs-ph.d.en som artiklen tager udgangspunkt i, er en del af Innovationsfondens erhvervsforskerprogram, som har til formål at skabe vækst og beskæftigelse i Danmark gennem forretningsorienterede innovationer. Den innovationsfondsstøttede ph.d. er et treårigt erhvervsrettet ph.d.-projekt, hvor den studerende ansættes i en privat virksomhed og samtidig indskrives i en forskerskole på et universitet med vejledere fra begge organisationer. Missionen er at skabe vækst og beskæftigelse i Danmark, og ordningen er dermed en del af universiteternes såkaldte tredje mission (Etzkowitz 2003; Loi & Guardia 2015; Knudsen et al. 2021), hvor de klassiske missioner om forskning og uddannelse suppleres med en mission om innovation og samfundsmæssig forandring.

Som artiklen vil vise, er det imidlertid kompliceret for den ph.d.-studerende på en og samme tid at forholde sig til flere missioner, arbejdspladser og obligatoriske kursusforløb, sådan som det er krævet i erhvervs-ph.d.-ordningen. Artiklen undersøger derfor, hvilken betydning de multiple og samtidige krav har for den ph.d.-studerendes sociale og faglige identitet og for udbyttet af den videnindsamling, som finder sted. Selvom symmetri og ligeværdighed ofte betones som en forudsætning for vellykket erhvervsforskning (Pedersen et al. 2019), ønsker jeg med artiklen at starte en debat om, om det vil være hjælpsomt for den enkelte erhvervs-ph.d.-studerende, hvis det bliver tydeligere, hvor vægningen af det pågældende projekt skal ligge.

En undersøgelse af bæredygtighedsrapportering baseret på aktiv deltagelse

Den 30. oktober 2020 blev det med den forskningspolitiske aftale „Fordeling af forskningsreserven“ besluttet, at Innovationsfonden kun kunne støtte projekter, der faldt inden for temaerne „Ambitiøse og varige grønne forskningsinitiativer“, „Life science, sundhed, velfærdsteknologi og klinisk forskning“ og „Teknologi og innovation, der kan udvikle produktion og sikre arbejdspladser i Danmark“

(Innovationsfonden 2021). Mit ph.d.-stipendium blev bevilget med udgangspunkt i temaet „Ambitiøse og varige grønne forskningsinitiativer“ med fokus på „bæredygtig adfærd og samfundsmæssige konsekvenser af klimaforandringerne“. Jeg søgte midlerne i april 2021, og blot en måned tidligere havde PwC ansat en ny partner til at styrke bæredygtighedsagendaen i den afdeling, hvor jeg var ansat som studentermedhjælper. Da bæredygtighed er et strategisk fokus for PwC, ville det være strategisk relevant at ansætte mig i en stilling som erhvervs-ph.d.-studerende med fokus på den grønne omstilling. I marts 2021 gik jeg derfor i samarbejde med en professor på Institut for Antropologi (IA) og den nyligt ansatte partner i bæredygtighedsafdelingen i PwC i gang med at søge midler til et ph.d.-forløb, der skulle belyse, hvordan rapportering og revision af bæredygtighedstal potentielt kan være en af de måder, hvorpå danske virksomheder kan tilpasse sig til den grønne omstilling.

Bæredygtighedsrapportering er i løbet af de seneste år blevet mere og mere udbredt blandt de største virksomheder i Danmark, og de danske børsnoterede virksomheder bliver allerede fra 2024 underlagt EU-lovgivning, der gør det lovpligtigt for dem ikke blot at rapportere på deres bæredygtighedstal, men ligeledes at få de tal, som de rapporterer, revideret. Bæredygtighedsrevision er derfor et nyt felt i såvel et forretningsmæssigt som et forskningsmæssigt perspektiv. Analytisk tager ph.d.-projektet afsæt i litteratur om revision og tilknyttede vidensformer (se Power 1994, 1996, 1997, 2009, 2015; Star 2010; Strathern 2000; Shore & Wright 2000; Hohnen & Hasle 2011). Litteraturen peger på, at revision spiller en aktiv rolle i måden, hvorpå viden og virksomhedsmiljøer skabes. Ph.d.-projektet er derfor med til at sætte fokus på, hvordan bæredygtighedsrevision ikke blot måler, men også promoverer bæredygtighed og skaber grønnere praksisser i danske virksomheder, hvilket jeg satte mig for at studere gennem antropologisk feltarbejde.

At få adgang til at bedrive et antropologisk feltarbejde kan være svært, når det skal ske i større private virksomheder, der primært udfører kundearbejde (Power 1997). Det skyldes blandt andet „non-disclosure agreements“ og forretningshemmeligheder. For at opnå den bedst mulige adgang til revisorerne med henblik på en forståelse af, hvordan de udarbejder erklæringer, valgte jeg at lave feltarbejde i bæredygtighedsafdelingen i PwC. I udformningen af projektet blev det i fællesskab med begge mine vejledere besluttet, at jeg skulle agere på lige vilkår med de andre nyligt fuldtidsansatte. Jeg fik derfor igennem min formelle ansættelse lov til at sidde med til møder med kunder, fik adgang til interne dokumenter og fik mulighed for at opleve på egen krop, hvad det vil sige at være bæredygtighedsrevisor. Det var et metodisk valg taget ud fra en præmis om, at adgang til en felt, hvor folk arbejder hårdt, og hvor tid er penge, gør det byden-

de nødvendigt at spille efter feltens regler og selv vise en vilje til at arbejde på samme vilkår. Jeg gik derfor ind til feltarbejdet med et ønske om at levere et antropologisk bidrag til forståelsen af, hvilken betydning revision har for den grønne omstilling baseret på studier af bæredygtighedsrevisorers hverdag.

Mit feltarbejde i PwC var således en form for deltagerobservation, hvor feltarbejderen har fokus på at deltage mere end at observere (Moeran 2009). En metode, der i praksis betød, at mit ph.d.-forløb indledningsvis var struktureret omkring arbejdsuger, hvor jeg primært opholdt mig på PwC-kontoret i Hellerup, fordi det var her, jeg udførte mit feltarbejde som en aktivt deltagende medarbejder i bæredygtighedsteamet. Dette er ikke markant anderledes fra andre ph.d.-studerende antropologer, som typisk tilbringer 10-12 måneder i den felt, der udgør det empiriske fokus for afhandlingen. Ved begyndelsen af feltarbejdet var jeg derfor ikke bekymret for min tilknytning (eller distance) til felten, da jeg anså det som et feltophold. Ved at bruge størstedelen af min tid hos PwC valgte jeg dog at se bort fra Innovationsfondens retningslinjer om en ligelig fordeling af tid mellem universitet og virksomhed (Innovationsfonden 2021). Da jeg havde afsluttet mit feltarbejde, aftalte jeg med min PwC-vejleder, at jeg skulle allokere mere tid til universitetet for at sikre projektets akademiske tilknytning, men at jeg skulle fortsætte med at arbejde med de kunder, der var relevante for ph.d.-afhandlingen. Aftalen blev indgået med intentionen om, at jeg skulle bevæge mig mod en 50-50-fordeling af min tid på henholdsvis IA og hos PwC. Den empiri, jeg har indsamlet til min afhandling, er derfor baseret på feltarbejde i en felt, der samtidig er mit ansættelsessted og min arbejds- og opdragsgiver.

Den dobbelte binding

Forskning støttet af Innovationsfonden leder ofte frem mod udviklingen af løsninger eller produkter, der kan patenteres, for eksempel en pille eller en ny form for kræftbehandling. I disse projekter er genstandsfeltet en fælles metode, hvor produktet i sidste ende kommer en virksomhed og forskning til gode. Dette kan ses gennem et fælles mål om for eksempel at udvikle nye former for medicin. Grundlaget for medicinen er forskning, men for at forskerne har råd til at forske med det nyeste udstyr, kræver det ressourcer, som virksomheden har. Med andre ord samarbejder universitet og virksomhed om et produkt. I mit tilfælde forholder det sig sådan, at produktet ikke er noget, der kan patenteres. PwC og dets arbejde med bæredygtighed udgør i sig selv genstandsfeltet for min forskning, og mit endelige produkt bliver en afhandling og løbende analyser leveret til PwC omkring firmaets rolle i den grønne omstilling. Min situation er ikke ualmindelig, og andre eksempler herpå er blandt andet erhvervs-ph.d.-projekter,

der omhandler diversitet i advokatbranchen og grøn omstilling i byggebranchen. De fleste af denne type projekter udføres inden for socialvidenskab og humaniora. Uagtet om det er den ene eller den anden type, skal den ph.d.-studerende leve op til bekendtgørelsen om ph.d.-uddannelsen ved universiteterne, hvor det i § 1, stk. 1, ekspliciteres, at det at være ansat som ph.d.-studerende er en *uddannelse* i at blive forsker (BEK 1039). I betoningen af uddannelsen ligger der både implicit og eksplicit en forventning om, at man skal lære, hvad det vil sige at bedrive forskning af international karakter. Bekendtgørelsen gælder også for erhvervs-ph.d.-studerende.

Efterlevelsen af bekendtgørelsen sikres fra universitetets side ved, at den ph.d.-studerende indskrives i en ph.d.-skole på det universitet, som projektet er tilknyttet. Forløbet er underlagt en detaljeret studieordning med deltagelse i kurser, der udløser ECTS (europæisk standard for studiepoint), og der forventes en målopfyldelse på internationalt niveau. Samtidig skal den erhvervs-ph.d.-studerende sikre, at arbejdsindsatsen lever op til de krav og forventninger, som virksomheden har til projektet. Ydermere forventes projektet at bidrage til missionen defineret af Innovationsfonden. For at sikre, at erhvervs-ph.d.-projekterne lever op til denne mission, har fonden sammen med CBS udviklet det kursus, hvis introduktionsdag blev beskrevet i artiklens indledning. Det er et obligatorisk kursus, hvor den erhvervs-ph.d.-studerende lærer, hvordan forskning formidles til den bredere befolkning, og hvordan forskningen skaber værdi for både universitet og det omkringliggende samfund. CBS-kurset refererer til disse dobbelte målsætninger som „double impact“. Det kan imidlertid være udfordrende for de erhvervs-ph.d.-studerende at navigere i, hvordan denne dobbelte impact skabes. Det forhold var Styrelsen for Forskning og Innovation med til at sætte fokus på tilbage i 2013. Baseret på en spørgeskemaundersøgelse foretaget blandt erhvervs-ph.d.-studerende, der var aktive fra 2008-2012, viser styrelsen, at det kan opleves som en udfordring at fordele tiden mellem virksomhed og universitet ligeligt. Ifølge undersøgelsen nævner flere ph.d.-studerende:

... at det praktisk og logistisk kan være en udfordring at fordele arbejdstiden ligeligt mellem to arbejdspladser, fordi man har to kontorer, to mailadresser og skal slæbe bøger frem og tilbage. Nogle [ph.d.-]studerende nævner også, at de kun har fast kontorplads et af stederne, og at dette begrænser deres mulighed for at være 50 pct. af tiden ved den part, hvor de ikke har en fast kontorplads. Et aspekt, som også spiller ind, er, at det for den studerende kan være svært at integrere sig socialt i begge arbejdsmiljøer (Styrelsen for Forskning og Innovation 2013:5).

Spørgeskemaundersøgelsen er med til at understøtte analogien om det samspilsramte barn og det dobbelte tilhørsforhold den erhvervs-ph.d.-studerende har. Den erhvervs-ph.d.-studerende hører hverken fuldt ud til i virksomheden eller

på universitetet, og dette kan medføre et sammenfald af forventninger, der i Gregory Batesons (1987) termer kan beskrives som en *dobbelt binding*. Bateson udviklede begrebet i sit arbejde med at forstå skizofreni, hvor patienten befinder sig i en situation, hvor det, uanset hvad personen gør, er umuligt at „vinde“ (Bateson 1987:205-06). Bateson beskrev blandt andet dobbelte bindinger som gentagne begivenheder, hvor en person står imellem to andre, som har forskellige krav. Hvis den ene gøres tilfreds, bliver den anden vred (ibid.). Karakteristisk for den dobbelte binding er, at det skal være en situation, der består over tid, og som det ikke er muligt at komme ud af (ibid.). Denne dobbelte binding taler ind i analogien om det samspilsramte barn, der blev præsenteret på CBS' første kursusdag. Ligesom med det samspilsramte barn har den dobbelte binding hos Bateson et individbaseret fokus.

Modellen, der blev præsenteret for de erhvervs-ph.d.-studerende den dag på Crowne Plaza, og Batesons teori om dobbelt binding kan være med til at sætte ord på de udfordringer, en erhvervs-ph.d.-studerende oplever. Men det bliver også ved det, nemlig en italesættelse. En italesættelse af den situation, den erhvervs-ph.d.-studerende ikke kan komme ud af. Men hvis vi skal have en forståelse af uddannelsen og hermed den læring, den erhvervs-ph.d.-studerende skal igennem de tre år, som ph.d.-uddannelsen varer, er vi nødt til at se på det ud fra en forståelse af, at den erhvervs-ph.d.-studerende forventes at blive en del af fællesskabet i såvel virksomheden som på universitetet. For at forstå dybden af erhvervsforskerens dobbelte bindinger må vi have blik for noget større end de tre enkeltindivider – den ph.d.-studerende, virksomhedsvejlederen og universitetsvejlederen. Erhvervsforskerens sociale tilblivelse er nemlig bundet op på tilhørsforhold til to forskellige fællesskaber.

„Du skal være en del af et internationalt forskermiljø“

At læring ikke blot er reserveret til en bestemt begivenhed eller bestemte omgivelser, belyser socialantropolog Jean Lave og uddannelsesteoretiker Étienne Wenger (1991) arbejde med sociale fællesskaber. De ser læring som en indgroet del og et socialt aspekt af vores deltagelse i sociale praksisser, sociale praksisser, der er indlejret i, hvad de betegner som praksisfællesskaber (Lave & Wenger 1991:29). Lave og Wengers arbejde med de sociale praksisser er relevante i beskrivelsen af de fællesskaber, jeg er en del af i kraft af min ansættelse som erhvervs-ph.d.-studerende i PwC og indskrivning på IA.

Gruppen af ph.d.-studerende på IA består i skrivende stund af 10 studerende.² Vi er forskellige steder i processen med det til fælles, at vores forskning er forankret i den samme faglige disciplin. Vi er alle indskrevet i ph.d.-program-

met på IA, som er struktureret efter en ph.d.-studieordning, der indeholder krav om deltagelse på antropologiske generiske og tematiske kurser, og med regler for og forventninger om konferencedeltagelse samt undervisningsforpligtelser og målopfyldelse i forhold til faglige bidrag på internationalt niveau. I programmet er der en række faglige arrangementer, herunder en månedlig ph.d.-frokost, der er arrangeret for at dele erfaringer og give feedback. Hver gang er der en ny ph.d.-studerende, der holder et kort oplæg, hvorefter de andre giver feedback. Som led i opstarten på IA er det forventet, at man præsenterer sit projekt til den førstkommende ph.d.-frokost. Jeg blev sat på programmet en onsdag midt i december, da jeg havde været i gang med mit feltarbejde i omkring seks uger. Min intention med præsentationen var at vise de andre de fremskridt, jeg havde gjort med min metodiske tilgang, idet jeg havde fået lov til at arbejde fuld tid med de andre i bæredygtighedsafdelingen. På den måde havde jeg fået adgang til langt mere empiri, end jeg kunne drømme om. Jeg var bevidst om, at jeg brugte størsteparten af min arbejdstid i virksomheden, men det kom som lidt af en overraskelse, da mine ph.d.-kollegaer problematiserede dette i forbindelse med min præsentation.

Jeg stod foran tavlen og havde netop færdiggjort præsentationen af mit feltarbejde, da det første spørgsmål kom: „Kan jeg spørge om noget?“ „Selvfølgelig.“ Jeg var lidt usikker på, hvem der havde stillet spørgsmålet, så jeg kiggede ud i rummet og smilede. Jeg fangede Amandas blik. „Jeg er ikke sikker på, at jeg ville kalde det et antropologisk feltarbejde. Hvordan adskiller dit arbejde i virksomheden sig fra at være ansat som konsulent? Jeg er bekymret for, at du bruger for meget tid på ikke at lave feltarbejde, hvis du har reelt kundearbejde.“ Amanda klemte sine øjenbryn sammen: „Er du nogensinde med til et møde, hvor du ikke har andre funktioner end at udføre deltagerobservation som dataindsamling til din ph.d.?“ Jeg hev stolen ud foran projektoren og satte mig ned. „Jeg ser det ikke som to adskilte ting. Jeg tager også noter om det, der sker i rummet, når jeg tager noter til et projektmøde. Jeg arbejder ud fra en metodisk tilgang, hvor det er en betingelse at være aktivt deltagende, og jeg tror på, at hvis vi som antropologer bedriver feltarbejde i en privat virksomhed, er dette en måde, hvorpå adgang opnås over en længere periode. Tid er penge. På samme tid som det er stressende, skaber det også et potentiale for at få adgang til møder og samtaler, jeg ellers ikke ville have været en del af. Jeg siger ikke, at jeg sidder som spion, men jeg kan skabe en anden form for respekt og autoritet i felten ved også at lære, hvordan de arbejder, og vise, at jeg kan arbejde med.“ Amanda kiggede ned i sin notesbog, før hun kiggede op på mig igen. „Jeg er bare bekymret for, at du bliver udfordret, når du skal distancere dig fra felten, når nu du deltager så meget. Mit forslag ville være, at du holder helt op med at

sidde hos dem, men i stedet kommer ind og sidder fuld tid på universitetet. På den måde kan du distancere dig fra dine informanter, så de ikke bliver vant til, at du er en del af deres arbejde, men at du kun er der for at udføre forskning. Du bliver nødt til at huske, at der også er noget, du skal levere herinde. Og det er virkelig høje krav, du skal leve op til.“

Behovet for at distancere sig fra felten bliver i eksemplet tydeliggjort af de andre ph.d.-studerende. Der blev argumenteret for, at hvis erhvervs-ph.d.-projektet skal bidrage til akademisk viden fremfor konsulentarbejde, kræver det en distance fra den felt, hvor data bliver indsamlet og mere deltagelse i det akademiske fællesskab. Et socialt fællesskab blandt de ph.d.-studerende på IA, der er karakteriseret ved fokus på forskning af høj kvalitet. Et fokus, der er afspejlet i den anbefaling, Amanda gav mig, som ville gøre mig i stand til at leve op til de krav og retningslinjer, der er udstukket i ph.d.-studieordningen. Der var her en forventning om, at jeg bidrog til fællesskabet med antropologiske analyser af empirisk materiale. Et fællesskab, jeg havde svært ved at se, hvordan jeg passede ind i, når jeg samtidig skulle levere fakturerbare timer hos PwC. Et socialt fællesskab, hvor der fra PwC's side var fokus på kundearbejde af høj kvalitet.

„De betaler os for en bæredygtighedsstrategi“

Fra PwC's side var der en forventning om, at kundearbejdet blev udført med baggrund i ekspertviden om bæredygtighed og det opdrag, vi havde fået fra kunden. Omkring seks måneder inde i min ansættelse var jeg med på et rådgivningsprojekt, og hen imod afslutningen af udarbejdelsen af den endelige rapport gennemgik jeg mit arbejde med min daværende nærmeste leder, Amalie. Her blev det tydeligt for mig, at jeg tog de kompetencer, jeg havde fra forskningens verden, med ind i det arbejde, jeg lavede for PwC, og at det til tider kunne skabe en uoverensstemmelse i forhold til det, der blev forventet af mig.

Der havde netop været et udbrud af corona på kontoret, så vi var alle blevet sendt hjem. Derfor var det ugentlige teammøde på det rådgivningsprojekt, jeg var en del af, online. Dagens agenda var at gennemgå den præsentation, Marie og jeg havde lavet, sammen med vores chef Amalie. Vi startede med at gennemgå det slide, jeg havde udarbejdet på baggrund af interviews med ledelsen. Amalie rømmede sig. „Olivia, jeg kan godt se, hvad du mener her. Det er virkelig nogle spændende ting, du har trukket frem.“ Jeg blev varm i kinderne. „Men når det er sagt, er det ting, der er spændende fra et akademisk perspektiv. Jeg forstår godt dine valg, men de betaler os for en bæredygtighedsstrategi.“ Jeg nikkede: „Okay.“ „Jeg vil bede dig om at omformulere det. Og gerne gøre det lidt mindre kritisk. Gør det kort og mere fokuseret på det element, der er vigtigt

fra et bæredygtighedsperspektiv. Du er på vej, der skal bare lidt mere arbejde til.“ Hun smilede ind i kameraet. „Det er jeg sikker på, du nok skal klare. Det skal bare omskrives lidt.“

Eksemplerne fra ph.d-frokosten og teammødet i PwC er med til belyse, hvordan jeg er en del af to sociale praksisser og to fællesskaber, hvori det bliver forventet, at jeg lærer forskellige ting, og hvor forståelsen af „høj kvalitet“ er forskellig. Læringen blandt de andre ph.d.-studerende på IA blev centreret om at levere forskning af høj kvalitet, hvorfor de anbefalede, at jeg distancerede mig fra felten og fokuserede på forskningen. På IA blev høj kvalitet forbundet med dybdegående analyser baseret på empiriske data. Samtidig blev det hos PwC italesat, at jeg skulle lære at forstå kunden på kundens præmisser og forme mit arbejde derefter, og derfor blev jeg anbefalet at distancere mig fra forskningen. Hos PwC blev høj kvalitet forbundet med analyser, der var skræddersyet til en kunde for at give dem de bedst mulige værktøjer til at excellere på bæredygtighedsområdet.

Forventningerne fra henholdsvis IA og PwC er med til at vise, at det er i kraft af de sociale fællesskaber, at jeg som ph.d-studerende lærer, hvordan man begår sig i de respektive arbejdsmiljøer. Som påpeget af Lave og Wenger er læring ikke afkoblet fra – men i høj grad gjort mulig gennem – deltagelse i sociale fællesskaber. Sociale fællesskaber, der indbyrdes forbinder folks identitetsdannelse, fællesskabsfølelse og deltagelse i sociale sammenhænge, betegnet som *praksisfællesskaber* (Lave & Wenger 1991:29). Den læring, der finder sted her, betegner Lave og Wenger som *situeret læring*; læringen er situeret i et bestemt praksisfællesskab, for eksempel en arbejdsplads hos en virksomhed eller en forskergruppe på et universitet. Det er fællesskabet og den indbyrdes læring, der er med til at sikre tilblivelsen af den enkelte som fuldgældigt medlem. De ovenstående situationer fra IA og PwC er med til at vise, hvordan jeg lærer i de to fællesskaber. I faglige diskussioner til ph.d.-frokosterne bliver jeg forbundet til ph.d.-fællesskabet, hvor jeg lærer, hvordan man begår sig som ph.d.-studerende på IA. Måden, hvorpå jeg lærer, hvad det vil sige at være en bæredygtighedsrevisor i PwC, er derimod gennem kundearbejde.

Lave og Wenger ser praksisfællesskaberne som skabt over tid gennem det, de betegner som en *legitim perifer deltagelse*. En form for deltagelse, hvor et fællesskab altid kræver, at man tillærer sig en bestemt form for viden og kompetencer for at bevæge sig mod fuld deltagelse. Det giver mulighed for at tale om de relationer, der er mellem nye og eksisterende medlemmer, og om den proces, der drejer sig om, hvordan nyttilkomne bliver en del af praksisfællesskabet (Lave & Wenger 1991:29-30). Det perifere element refererer Lave og Wenger til som de varierende og mere eller mindre inkluderende måder, hvorpå et individ

lukkes ind i et fællesskab (op.cit.35-36). I mit tilfælde var de to fællesskaber, jeg var en del af, to arbejdsfællesskaber, der var defineret af IA og PwC.

„Du har spredt dig selv for tyndt“

I det arbejdsfællesskab, jeg blev en del af hos PwC, brugte jeg størstedelen af min tid det første år som erhvervs-ph.d.-studerende. PwC er en global virksomhed, der har klare strukturer og retningslinjer for, hvordan man kan blive ansat, og en præmis for min ansættelse som erhvervs-ph.d. var, at jeg kunne komme igennem en ansættelsessamtale og blive ansat på lige vilkår med alle andre nyuddannede. Jeg blev derfor ansat som *graduate* i august 2021 med et addendum til min kontrakt, der trådte i kraft fra oktober 2021, hvor min bevilling fra Innovationsfonden blev godkendt. Som *graduate* i PwC blev jeg en del af et *graduate*program, der var struktureret omkring en mindre gruppe af nyuddannede, og her skulle jeg lære, hvad det vil sige at være bæredygtighedsrevisor. Programmet udgøres af et etårigt forløb med fokus på faglig og personlig udvikling i overgangen fra studerende til ansat. I løbet af programmet mødtes jeg med de andre *graduates* fem gange på henholdsvis en introtur, til netværksdage og en *graduation*. Derudover bestod min hverdag af „on-the-job-training“, hvor jeg fik tilknyttet en karrierevejleder, der skulle hjælpe mig med at navigere i det at deltage i flere kundeprojekter på samme tid. Forventningen til *graduates* er, at de leverer arbejde af høj kvalitet og opfylder et krav om fakturerbare timer (i skrivende stund³ er dette krav omkring 90 procent af en medarbejders tid), hvorimod virksomheden til gengæld leverer massiv sparring med udvikling som mål. Forløbet er stærkt struktureret, og deltagelse i de planlagte obligatoriske arrangementer er en forudsætning for at kunne dimittere fra programmet.

I kraft af min metodiske tilgang som fuldtidsansat i den afdeling, hvor jeg bedrev feltarbejde, bestod min hverdag i de første mange måneder af erhvervs-ph.d.-ansættelsen af deltagelse i forskelligartede kundeprojekter med fokus på både rådgivning og revision. Jeg havde en enkelt dag om ugen, hvor jeg var på universitetet for at skrive feltnoter, men derudover befandt jeg mig i felten, hvor jeg prøvede at indsamle så meget empiri som muligt. Efter den travle periode hen over vinteren blev det besluttet, at jeg igennem foråret skulle allokere mere tid til universitetet. Jeg begyndte derfor at have to dage om ugen på universitetet og målrette de timer, jeg lagde hos PwC, mod de kunder, der var relevante for min ph.d.-afhandling. I sommeren 2022 skulle min indsats det forgangne år vurderes og sammenholdes med kollegaer på samme niveau. Denne vurdering er en del af det årlige såkaldte *performance review*. Jeg havde lagt mange timer i kraft af mit feltarbejde og havde ydet, hvad jeg kunne, for at blive

den bedste i gruppen af graduates. Da vi nåede til afslutningen af året, havde jeg bedt Anette, min karrierevejleder, om at indstille mig til en forfremmelse. Anette var ansat som manager i PwC og havde ansvaret for min karriereudvikling og skulle derfor give mig min vurdering fra ledelsen. Anette trak mig til side en dag i starten af juli for at fortælle mig, hvordan det var gået.

Uden at jeg havde lagt mærke til det, var Anette kommet hen til mig. „Skal vi gå ind i lokalet ovre i hjørnet? Jeg tror, der er frit nu.“ Jeg nikkede og gik med. Vi satte os ved det runde bord, og Anette fandt sin blok frem med noter fra ledelsens feedback. „Olivia. Jeg skal starte med at fortælle dig, at du desværre ikke er blevet forfremmet i denne omgang.“ Hun kiggede ned i notesbogen og fortsatte så. „Du har arbejdet utrolig meget, og feedbacken fra ledelsen er, at du har spredt dig selv for tyndt. Det har været svært at sætte fingeren på netop dén opgave, som du har skinnet igennem på. Du har været alle steder og derved ingen steder. Folk har svært ved at forstå, hvad du rent faktisk laver, når du ikke er her, og når du er her, er du alle steder. Ved at være med på alt har du haft svært ved at vise, at du er rigtig dygtig til én ting. Du skal fokusere og målrette din indsats.“

Samtalen med Anette sætter ord på, hvordan min indsats i PwC, der blev set som for „spredt ud“ blandt forskellige ting, ligeledes kan sige noget om min position i fællesskabet. I PwC blev det at være ekspert det vigtigste. Og ved at jeg ikke havde vist mig som ekspert, havde jeg ikke mulighed for at avancere på karrierestigen. Jeg havde spredt mig selv ud og dertil begyndt at bruge mere tid på universitetet end på kundearbejde, og det gjorde, at jeg blev distanceret fra de andre ansatte.

Lave og Wenger viser, hvordan praksisfællesskaberne udgøres af tre indbyrdes karakteristika (Wenger 1998): *et bestemt domæne*, udgjort af en fælles interesse, arbejdsplads osv., *et fællesskab* omkring aktiviteten såsom fælles aktiviteter, diskussioner og informationsdeling samt *praksis*, hvor et fælles ressourcerepertoire udvikles. Kort sagt er det denne delte praksis medlemmer imellem, der former praksisfællesskaberne. Den delte praksis bliver her vævet ind i deltagernes læring, samarbejde, identitet og fællesskab. Men for at kunne blive en del af de fælles praksisser og for at være med til at udvikle ressourcerepertoiret og dele informationer kræver det, at man er til stede, og at man gennem den perifere deltagelse lukkes mere og mere ind i fællesskabet (Lave & Wenger 1991:29). Dette beskriver Lave og Wenger med begrebet *empowerment* som, at den deltagende enten kan blive bemyndiget eller ubemyndiget i fællesskabet. Den deltagende bliver enten *empowered* eller *disempowered* alt efter graden af deltagelse og engagement i fællesskabet (op.cit.29-36). Dette begreb har jeg valgt at oversætte til at være *bemyndigende* og *ubemyndigende* for at

beskrive den position, som den deltagende får. Det at have en bemyndigende position stiller den deltagende stærkere i fællesskabet, hvorimod den ubemyndigende position stiller den deltagende svagere. Når den deltagende flytter sig hen imod en mere intens deltagelse, bemyndiges denne, hvorimod positionen bliver ubemyndigende, hvis den deltagende er afholdt fra at deltage (op.cit.36). Min position blev ubemyndigende hos både PwC og på IA. Jeg rykkede ikke ligesom de andre graduates i PwC tættere på de teams, jeg arbejdede sammen med, men rykkede derimod tættere på universitetet. Her rykkede jeg dog heller ikke tættere på de andre, da jeg stadig brugte det meste af min tid hos PwC og prioriterede at fokusere på at skrive feltnoter ud fremfor at deltage i ph.d.-frokoster og arrangementer med peer feedback, når jeg endelig var på universitetet. Den ubemyndigende position, jeg fik i disse fællesskaber, er baseret på den måde, hvorpå jeg levede op til de formelle forventninger, der var til mig. Men eftersom læring ikke forstås som afkoblet fra individet, men opstår gennem deltagelse i sociale fællesskaber, kan Lave og Wengers arbejde ligeledes være med til at vise, hvordan det at indgå i et arbejdsfællesskab ikke kun indebærer at tage del i de formelle opgaver. Der er ligeledes tale om, hvordan individets identitet skabes i den sociale sammenhæng med kollegaerne, som når man går ned og henter en kop kaffe efter et møde, spiser frokost sammen eller drikker fredagsøl. Fællesskaber udgøres af mere end det, at der udvikles en ydelse til en kunde eller sparring omkring en artikel. Og det er derfor vigtigt at forstå alt det, der sker ud over den formelle jobbeskrivelse for at forstå medarbejdernes sociale tilblivelse.

Da det allerede var svært for mig at deltage i de formelle opgaver, som arbejdet indebar, fik jeg ligeledes svært ved at være en del af alt det uformelle, der sker uden for arbejdet, og de sociale praksisser, der skabes her. Det var oftest om fredagen, at jeg oplevede den ubemyndigende position, når jeg sad på PwC-kontoret og havde planlagt en øl i fredagsbaren, og så modtog en besked fra min kontormakker på IA, om jeg ikke kom forbi til en fredagsøl. Og omvendt. Især en enkelt situation i august 2022 står skarpt tegnet i min hukommelse.

På Institut for Antropologi var der få mennesker på gangen, da det meste af afdelingen var på strategiseminar. En del af de ph.d.-studerende, der var ved at være færdige med deres ph.d., var blevet tilbage for at sætte det sidste punktum. Der tikkede en mail ind, det var mail nummer fire fra Andreas, min kollega fra PwC, hvori han beskrev afskedsreceptionen for afdelingslederen, der fandt sted den følgende dag. Jeg havde netop trykket „deltager“ på kalenderinvitationen, da en af de andre ph.d.-studerende bankede på og stak hovedet ind. „Jeg går nu.“ Jeg kiggede op fra skærmen og smilede: „God aften.“ Hun kiggede på mig „Ses vi i morgen?“ Jeg rystede på hovedet. „Nej, jeg kommer først i næste uge.“ Jeg smilede tilbage. „Nå, så du kommer ikke i morgen for at fejre, at der er to,

der har afleveret?“ Jeg fik en knude i maven og kom i tanke om, at jeg måske havde set den mail, der var blevet sendt ud med invitationen til fredagsøl. „Nej, desværre har jeg noget andet ude på arbejdet.“ Hun trak på skuldrene „Nå, men man kan jo ikke være to steder på en gang.“ Jeg smilede og nikkede „Nej. Det kan jeg jo netop ikke.“

Nej. Det er netop det. Man kan ikke være to steder på en gang. Eksemplet viser, hvordan der var en forventning fra begge parter om, at de blev prioriteret, når jeg skulle vælge min fredagsaktivitet. Igen er det en forventning, der hverken er skrevet i min kontrakt eller kommer fra mine vejledere, men blot et ønske fra mine kollegaers side om, at jeg bliver en del af deres fællesskab. Fællesskaber, som jeg med Lave og Wengers teori om praksisfællesskaberne har vist, hiver, slider og trækker i en, fordi det er vigtigt for læringen. En forståelse af læring, der viser hvorfor analogien om det samspilsramte barn og Batesons teori om dobbelte bindinger ikke formår at rumme den tilblivelse, der finder sted i de fællesskaber, den erhvervs-ph.d.-studerende skal navigere i.

Mit performancereview og den feedback, Anette gav mig, viser, at selvom jeg prøvede at være til stede flere steder, endte jeg med kun at være der halvt. Det, at jeg spredte mig selv for tyndt ud, belyser ikke blot mit arbejde som bæredygtighedsrevisor hos PwC, men viser også, hvilken betydning fordringen om ligeværdighed mellem universitet og virksomhed har på den forskning, jeg leverede. Kvaliteten af det arbejde, jeg lavede, endte med at blive halvdelen af, hvad mine kollegaer på både IA og i PwC havde tid til at levere. I og med at jeg prioriterede PwC og IA på lige fod, endte jeg med ikke at kunne levere arbejde af høj kvalitet nogen af stederne. Det er en pointe jeg afslutningsvis vil rejse, med henblik på at starte en videre debat om, om det vil være hjælpsomt for den enkelte erhvervs-ph.d.-studerende, hvis det var tydeligere, hvor vægten af projektet skal ligge – på universitetet eller i virksomheden – fremfor at insistere på symmetrien mellem de to.

Hvem bestemmer i sidste ende?

I et symmetrisk forhold skal begge parter bestemme lige meget. En symmetri, der kan være med til at skabe yderligere dilemma, når den endelig afhandling skal udarbejdes. For hvad må den ph.d.-studerende skrive, når det kommer til stykket? Den forskningsmæssige integritet skal altid være til stede, men når den private samarbejdspartner på papiret har lige så meget at sige som universitetet, bliver præmissen for det akademiske arbejde en anden, end hvis virksomheden havde været en felt, hvor den ph.d.-studerende kom og gik og ikke var en partner med et beslutningsdygtigt mandat. Som antropolog er det altid alfa og

omega at gøre sig etiske overvejelser omkring sin felt og ikke gøre skade på sine informanter. Men ved at have den private virksomhed som forskningspartner skal afhandlingen i sidste ende være et produkt, der skaber lige så meget værdi i virksomheden som på universitetet. Dilemmaet opstår her, når der skal tages forbehold for den fagligt funderede analyse, samtidig med at den også skal skabe værdi for et publikum af forretningsfolk.

Hvis vi vender tilbage til de to vignetter fra ph.d.-frokosten og teammødet, er det de samme kvaliteter, der skinner igennem i det dilemma, man står over for som erhvervsforsker. For skal tyngdepunktet ligge på det teoretiske, og det praksisnære tones ned? Eller skal det praksisnære tones op, og det teoretiske tones ned? Hvis vi bliver ved at insistere på symmetrien, bliver vi fastholdt i den dobbelte binding og troen på, at det at navigere i to sociale miljøer skaber et tredje miljø, hvor den ph.d.-studerende kan spille et plussumsspil i stedet for et nulsumsspil. Jeg siger ikke, det er umuligt, men hvis det skal kunne lade sig gøre, er vi nødt til at starte en bredere debat om, hvad en innovationsfondsstøttet erhvervs-ph.d.-studerende skal kunne, når projektet er afsluttet. Er det en vej ind i akademia? Eller en vej ind i en virksomhed med en længere uddannelse end de andre?

I mit tilfælde har det at være bæredygtighedsrevisor en helt anden rytme med andre arbejdsrutiner end det at være ph.d.-studerende. Når jeg bevæger mig fra det ene til det andet, skal jeg bruge et stykke tid på at komme ind i den rigtige rytme. Og denne splittelse, denne læring i to forskellige sociale fællesskaber, har betydning for, hvor meget tid jeg som ph.d.-studerende kan dedikere til at udforme min afhandling. Den tid, der lægges i afhandlingen, har afgørende betydning for, hvilket produkt der i sidste ende præsenteres. Der ligger et uforløst potentiale i den adgang, det skaber, at få lov til at være en del af en arbejdsplads. Men at forvente, at den erhvervs-ph.d.-studerende kan nå det hele på den halve tid, er en præmis, der ender i et nulsumsspil, medmindre alle parter er enige om rammerne for, hvilket arbejdsfællesskab der skal prioriteres.

Konklusion

Ph.d.-uddannelsen som erhvervsforsker er et redskab til at sikre nyskabende samarbejder mellem erhvervsliv og universiteter. Imidlertid er der en lang række praktiske udfordringer med dobbelt tilknytning, der skaber en kløft, som den enkelte ph.d.-studerende i høj grad overlades til selv at bygge bro hen over. Innovationsfonden tager højde for dette ved at tilbyde det obligatoriske erhvervs-ph.d.-kursus, som denne artikel åbnede med introduktionen af. Her blev erhvervs-ph.d.-studerende og deres vejledere introduceret til erhvervs-ph.d.-for-

løbet som en form for nulsumsspil, hvor det ofte er den ph.d.-studerende, der taber efter et opslidende forløb, hvor virksomheds- og universitetsvejlederne trækker i hver deres retning. Denne situation af at være samspilsramt analyserede jeg med Batesons begreb om den dobbelte binding, som efterlader den samspilsramte i en situation, hvor man ikke kan vinde. I den forstand var der resonans mellem kursets brætspil baseret på dilemmaøvelser og Batesons teoretisering. Selvom jeg godt kunne genkende sådanne situationer af krydspres, demonstrerede jeg med Lave og Wenger, at der ikke bare er tale om tre enkeltindivider, men i langt højere grad er tale om situeret læring i praksisfællesskaber, hvor den nytilkomne tilegner sig viden og ekspertise gennem legitim perifer deltagelse. De dobbelte bindinger i to miljøer fører til et praktisk problem, når den erhvervs-ph.d.-studerende så at sige afkræves deltagelse fra begge praksisfællesskaber på samme tid. Og her tænker jeg ikke alene på overlappende kursusdage og aktiviteter i formelle kursusforløb, men også på hele den uformelle del relateret til sociale begivenheder og arrangementer. Meget kan løses med vilje og godt samarbejde, men for at vise, hvordan det kan gå fra et nulsumsspil til plussumsspil, vil jeg afslutningsvis vende tilbage til TRILEMMA, brætspillet, der blev spillet på CBS' erhvervs-ph.d.-kursus. Det endte i min gruppe som et nulsumsspil. Men hvis man går tilbage til præmissen for spillet, er den, at ikke alle kan vinde. Parterne bliver nødt til at forventningsafstemme og indgå kompromisser, hvis man vil vende det til et plussumsspil. Skal den ph.d.-studerende være mest på universitet eller mest i virksomheden? Og hvad indebærer rollen, som den ph.d.-studerende er blevet hyret til at udfylde? Dette er der lige så mange forskellige løsninger på, som der er projekter, men en ting er sikkert, det er ikke muligt at være to steder samtidig. Der bliver nødt til at være en vægtning.

Noter

1. Forfatteren skiftede i december 2022 forskningsinstitution fra Københavns Universitet til Copenhagen Business School.
2. Oktober 2022.
3. Oktober 2022.

Litteratur

Aftale mellem regeringen og Venstre, Radikale Venstre, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, Det Konservative Folkeparti, Alternativet, Nye Borgerlige, Frie Grønne og Liberal Alliance

2020 Fordeling af forskningsreserven samt midler fra reserven til genstart af dansk økonomi samt særlige udfordringer afledt af COVID-19 i 2021 mv. <https://fm.dk/media/26067/aftale-om-etablering-af-en-groen-fond-a.pdf>.

Bateson, Gregory

1987 Steps to an Ecology of Mind. Northvale, NJ, & London: Jason Aronson Inc.

Gibbons, Michael T., Helga Nowotny & Camille Limoges

1994 The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. London: Sage.

Hohnen, Pernille & Peter Hasle

2011 Making Work Environment Auditable. A “Critical Case” Study of Certified Occupational Health and Safety Management Systems in Denmark. *Safety Science* 49:1022-29. DOI: 10.1016/j.ssci.2010.12.005.

Innovationsfonden

2021 Retningslinjer for erhvervs-ph.d.-projekter. <https://innovationsfonden.dk/sites/default/files/2021-03/Retningslinjer%20Erhvervs-ph.d.%202021-03-03.pdf>.

Knudsen, Mette P., Marianne H. Frederiksen & René C. Goduscheit

2021 New Forms of Engagement in Third Mission Activities. A Multi-Level University-Centric Approach. *Innovation* 23(2):209-40. DOI: 10.1080/14479338.2019.1670666.

Lave, Jean & Etienne Wenger

1991 Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Loi, Michela & Maria C. Di Guardo

2015 The Third Mission of Universities. An Investigation of the Espoused Values. *Science and Public Policy* 42(6):855-70. DOI: 10.1093/scipol/scv012.

Moeran, Brian

2009 From Participant Observation to Observant Participation. In: S. Ybema, D. Yanow, H. Wels & F. Kamsteeg (eds): *Organizational Ethnography. Studying the Complexities of Everyday Life*. Pp. 139-55. London: SAGE Publications. DOI: 10.4135/9781446278925.n8.

Pedersen, David B., Kristian Martiny, Alfred Birkegaard & Jakob Wested

2019 Kollaboration. Vejen til åben forskning og åben innovation. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

PricewaterhouseCoopers

2022 Bæredygtighed. Udfordringer og løsninger. <https://www.pwc.dk/da/services/sustainability.html>. Tilgået 14.10.2022.

Power, Michael

1994 The Audit Explosion. London: Demos.

1996 Making Things Auditable. *Accounting, Organizations and Society* 21:289-315. DOI: 10.1016/0361-3682(95)00004-6.

1997 Expertise and the Construction of Relevance. *Accountants and Environmental Audit. Accounting, Organizations and Society* 22:123-46. DOI: 10.1016/S0361-3682(96)00037-2.

2008 Organized Uncertainty. Designing a World of Risk Management. Oxford University

- Press.
- 2015 How Accounting Begins. Object Formation and the Accretion of Infrastructure. *Accounting, Organizations and Society* 47:43-55. DOI: 10.1016/j.aos.2015.10.00.
- Semper, José Víctor Orón & Maribel Blasco
2018 Revealing the Hidden Curriculum in Higher Education. *Studies in Philosophy and Education* 37(5):481-98. DOI: 10.1007/s11217-018-9608-5.
- Shore, Chris & Susan Wright
2018 How the Big 4 got Big. *Audit Culture and the Metamorphosis of International Accountancy Firms. Critique of Anthropology* 18(3):303-24. DOI: 10.1177/0308275X18775815.
- Star, Susan L.
2010 This is not a Boundary Object. Reflections on the Origin of a Concept. *Science, Technology and Human Values* 35(5):601-17. DOI: 10.1177/0162243910377624.
- Strathern, Marilyn
2000 *Audit Cultures. Anthropological Studies in Accountability, Ethics and the Academy.* London & New York: Routledge.
- Styrelsen for Forskning & Innovation
2013 ErhvervsPhD-ordningen. En videnindsamling – oplevelser og erfaringer med ErhvervsPhD-ordningen. <https://ufm.dk/publikationer/2013/erhvervsphd-ordningen-en-videnindsamling>.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet
2013 Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen ved universiteterne og visse kunstneriske uddannelsesinstitutioner (ph.d.-bekendtgørelsen). BEK nr. 1039. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2013/1039>.
- Wenger, Etienne
1998 *Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity.* Cambridge, England: Cambridge University Press.

INTERVIEWSAMTALE

OM AT BEDRIVE FORSKNING I ET POLITISERET FELT

En interviewsamtale med migration som genstandsfelt med Ninna Nyberg Sørensen og Mikkel Rytter, transskriberet og redigeret af Tina Gudrun Jensen

Hvad er antropologiens bidrag til studier af migration, og hvad er betingelserne for at bedrive forskning på migrationsområdet i Danmark, set i lyset af aktuelle diskussioner om flygtninge, integration – og ikke mindst om forskeres positioner i debatten? Disse spørgsmål har tre antropologer diskuteret i en interviewsamtale til dette temanummer af *Tidsskriftet Antropologi*. De deltagende forskere er seniorforsker Ninna Nyberg Sørensen fra afdelingen for migration og global orden ved Dansk Institut for Internationale Studier, professor Mikkel Rytter fra afdelingen for antropologi ved Aarhus Universitet og seniorforsker Tina Gudrun Jensen fra institut for migration, diversitet og velfærd ved Malmø Universitet. Efter en række indledende mailudvekslinger fandt samtalen sted over Teams en eftermiddag i december 2022. Den bragte forskerne ind på mange forskellige emner – såsom forholdet mellem antropologi og migrationsforskning, politisering af forskningsfeltet og migrationsforskerens rolle i samfundet.

Antropologiens bidrag til forskningen i migration

Undervejs i samtalen kom spørgsmål op om, hvordan de tre forskere identificerer sig i forhold til antropologi og migrationsforskning. For alles vedkommende viste det sig at være situationsbestemt. I nogle situationer identificerer man sig som antropolog, i andre situationer som migrationsforsker og i atter andre som antropolog med fokus på migrations- og flygtningeforskning – eller noget helt andet. For to af forskerne kan den ofte kontroversielle identitet som „migrationsforsker“ føre til, at man af og til identificerer sig med nogle andre felter, for

eksempel urban antropologi eller religion som en måde at sætte parentes om det politiserede migrationsfelt. Mikkell gør opmærksom på, at en sådan form for rammesætning præger den antropologiske fagtradition:

Hvis vi kigger tilbage på faghistorien i antropologien ... nogle af de første, der begynder at arbejde med urbane studier eller bymiljøer historisk, er vel Manchesterskolen, som gør en dyd ud af at studere i minebyer i Afrika, der jo netop var en smeltedigel af folk, der kom fra landsbyerne i oplandet og skulle arbejde i minerne. Mange af de studier fokuserede på etniske former, grupperinger, tribalisme, ritualer – kort sagt, hvordan man lever i det pulserende urbane miljø. Og det er bare sjovt. Jeg tror, vi kan komme på mange kollegaer, der aldrig nogensinde ville kalde sig migrationsforskere, men hvis man ser på, hvad de egentlig arbejder med, for eksempel spørgsmål om grænsestudier, identitet, spontane eller statsregulerede forflytninger på grund af krig, hungersnød eller naturkatastrofer, så kunne de lige såvel springe ud som migrationsforskere. Deres forskning kunne sagtens optræde i migrationstidsskrifter. Så det handler jo også om nogle interne, måske politiske, skillelinjer inden for antropologien, om hvordan vi identificerer og grupperer os i diverse subdiscipliner.

Hvad angår antropologiens specifikke rolle i migrationsforskningen, er de tre forskere enige i, at antropologien har sit eget unikke bidrag til migrationsforskningen, som i høj grad er tværdisciplinær og delt af mange forskellige discipliner som blandt andet politologi, økonomi og sociologi. Meget af den samfundsvidenskabelige forskning er præget af tal og statistikker som blandt andet registerdata, der er baseret på en ophobning af viden om hver enkelt borger i Danmark, hvorfra myndigheder, journalister eller forskere kan „trække viden“ om forskellige grupper i samfundet. Det er ofte denne type tal og statistik, der tegner den politiske debat om migration, flygtninge og indvandrere. Her kan antropologien imidlertid bidrage med en anden type mere erfaringsnær viden, pointerer Mikkell: „Lila Abu-Lughod foreslog i *Writing against Culture* (1990), at vi begynder at skrive ‘etnografier om det partikulære’. Altså, at betone de etnografiske beskrivelser og prøve at vise, hvad det er for nogle virkeligheder, der ligger bag de mange tal og statistikker, som vi alle sammen bliver bombarderet med i det dominerende vidensregime.“

Noget af det særlige ved det antropologiske perspektiv på migration er, at det tager udgangspunkt i migranters egne oplevelser og erfaringer i modsætning til andre discipliner, som først og fremmest ser på migration ud fra „modtagerlandets“ perspektiv.

Ninna: Jeg tror, mange antropologer vil sige, at de forsøger at forstå mobilitetsprocesser fra migrantens perspektiv, at forstå, hvordan øget grænsekontrol, menneskesmugling og trafficking leder mennesker til at leve skyggetilværelser, hvordan det er at vente i lange perioder, i transit, altså, hvordan livet på ‘stand

by' ser ud fra et migrantperspektiv. Eller hvad virkningen af migrationspolitik er på levet liv og omvendt.

Ninna påpeger, at antropologien har spillet en rolle i forhold til at sætte fokus på mobilitet som noget, der på flere planer er et generelt træk ved migration:

Jeg tænker også, at antropologien som disciplin, i hvert fald internationalt set, har spillet en væsentlig rolle i at flytte forskningsdagsordenen fra migration til mobilitetsstudier, flytte forskningsdagsordenen fra at opdele befolkningsbevægelser i enten frivillig eller tvungen migration og forstå, at mange bevæger sig ind og ud af legale kategorier over tid.

Migrationspolitik skaber forskellige typer vilkår for, hvordan forskellige kategorier af migranter kan leve deres liv. Her har antropologiske studier af politikområder stadig meget at bidrage med på dansk grund, mener Tina:

Jeg synes, at der er aspekter af antropologiske perspektiver, der mangler. Det, som Marianne Gullestad har lagt ud med, at for at studere 'minoriteten' må vi tage udgangspunkt i 'majoriteten'. Og blandt andet se på, hvordan politikken formulerer særlige 'problemområder' som for eksempel integration. Jeg synes faktisk, at vi som antropologer kunne lave flere antropologiske policyanalyser, som har fokus på måder, hvorpå politikområder udgør kulturelle klassifikationsredskaber, der konstruerer særlige subjekter, objekter og steder og definerer og former problemer med henvisning til særlige gældende samfundsværdier.

De tre forskere erkender, at de tidlige danske antropologiske studier af migration har haft en tendens til at eksotificere sine forskningsobjekter, blandt andet ved at etnificere forskellige problematikker; en tendens, som de ser positivt på, at antropologien er på vej væk fra.

Ninna: Jeg synes, antropologien har bevæget sig langt væk fra den eksotificerende og nogle gange essentialiserende måde at se verden på. Det synes jeg, at vi er ude over, men vi er stadig ikke særligt komparative i vores tilgang til større samfundsmæssige problemer, som stadig diskuteres specifikt i forhold til minoritetsgrupper, primært etniske, men også andre minoriteter. Mange problemer er ikke bundet til en særlig gruppe eller en særlig kontekst. Det mener jeg, at debatten om vold og mord på kvinder, som endelig er kommet op i en dansk sammenhæng, viser. Efter i en årrække at have talt om 'æresdrab' som noget, særligt muslimske mænd bedriver, ser vi nu, at nej, det er faktisk ret udbredt – også blandt etnisk danske mænd.

Tina: Jeg har også beskæftiget mig med vold mod etniske kvinder herhjemme, hvor det tydeligt fremgik af de forskellige statistikker, at mange af de her kvinder var familiesammenførte, men med danske mænd. Det var jo så ikke de kvinder, man snakkede om, selvom de faktisk fyldte en del af statistikken.

Hvad angår spørgsmålet om, hvor migrationsforskningen er på vej hen, er de tre forskere enige i, at sammenhængen mellem klimaforandring og migration vil dominere det fremtidige migrationsfelt. Dette omfatter ufrivillig immobilitet, sultkatastrofer, fødevareknaphed og potentiel voldelig konflikt samt farlige migrationsruter og ventetider i asylcentre. Det vil givetvis også lede til nye kreative former for sikkerhedsliggørelse af migration i form af mere kontrol, regulering og overvågning samt evt. brug af algoritmer til at forudsige nye trends og migrationsbevægelser – både på regionalt og globalt niveau. Endelig gætter de på, at koblingen mellem udviklingsbistand og hjemsendelsesordninger (deportationer) vil blive et endnu mere centralt antropologisk forskningsfelt, der sigter mod at belyse de sociale, politiske, og økonomiske implikationer og de menneskelige erfaringer knyttet til de nye ordener og relationer mellem det globale syd og nord.

Den antropologiske vidensproduktion og politisering af migrationsforskning

Mikkel gør opmærksom på antropologers forpligtelse på virkeligheden, men at denne kan være svær at stå ved i et forskningsfelt, hvor forskere gang på gang beskyldes for politisering:

En sætning fra Kirsten Hastrup, som jeg altid har med mig, er mantraet om, at antropologer er forpligtede på virkeligheden. Det gælder også inden for migrationsfeltet. Vi er som etnografer nødt til at tale med folk og prøve at forstå folks livssituation. Når man for eksempel i studier med flygtninge i Danmark igen og igen hører, at folk er bange, at de frygter fremtiden, og de er usikre, de er eksistentielt angst og sover ikke om natten, at de er traumatiserede, så er det jo det, studierne kommer til at handle om. Men det gør vel ikke, at flygtningeforskere, der arbejder i Danmark, politiserer? Vores studier kommer imidlertid til at tale imod det flygtningeregime, som eksisterer lige nu. Men 'so be it', forskeren er jo forpligtet på den virkelighed, hun eller han møder. Vi kan ikke bare opfinde en anden virkelighed. Jeg kan jo ikke bare tale med nogle andre flygtninge, der synes, det er dejligt at arbejde for 40 kroner i timen, eller gerne vil tilbage til Syrien. Det er ikke virkeligheden. Og det er der, hvor kritikken af migrationsforskningen, for mig at se, nogle gange rammer helt ved siden af skiven. Migrations- og flygtningestudier er et politiseret felt, men det betyder ikke nødvendigvis, at vi som forskere politiserer.

Forpligtelsen på virkeligheden er ikke nem, når der findes mange forskellige antagelser om virkeligheden og især inden for migrationsfeltet i Danmark, som i flere årtier har været stærkt politiseret. Ikke mindst forekommer medie billedet

og de sociale medier at have deres helt egne dagsordener i forhold til de historier, de bringer. De tre forskere har forskellige erfaringer med både grundforskning og anvendt forskning om migration, og de deler en oplevelse af, at det er vanskeligt at have en forskningsbaseret kritisk position i et stærkt politiseret felt – en diskussion, som har fyldt en del i medierne i de seneste år.

Ninna: Jeg synes, der er et dilemma mellem, at vi på den ene side skal gøre vores forskning relevant for de samfund, vi arbejder i, og på den anden side kritiseres for politiseret forskning, når vi blander os i debatten. Forskningsråd og private fonde beder os i stigende grad om at forholde os til den samfundsmæssige relevans af vores forskning. Der er også en stigende forventning om, at vi skriver kronikker, går på i Deadline, i P1 Morgen osv. og svarer på aktuelle spørgsmål om migrations- eller flygtningerelaterede forhold i Danmark, Europa og resten af verden. Når vi så gør det, er det ikke sjældent at få særdeles kritiske bemærkninger i kommentarsporet om enten helt at have misforstået problematikken eller at levere holdningsbaseret viden. Og selvfølgelig skal vi have styr på vores data. Man må kunne underbygge det, man siger, fint nok, ikke, men det er bare ikke altid tilstrækkeligt, når man siger noget, der er upopulært ... Altså, jeg har i mange år argumenteret for, at en omdirigering af udviklingsbistanden til lande, der sender mange migranter og flygtninge, ikke nødvendigvis har en begrænsende effekt. Det er ikke altid et populært synspunkt, men vi har forsket rigtig meget i det, vi holder øje med, hvad vores kollegaer forsker i, og hvilke resultater de når frem til, og der er bare ikke evidens for, at det skulle hænge sådan sammen – tværtimod.

Tina: Når jeg hører dig tale, så tænker jeg, at det er, som om der ikke rigtig er plads til forskeres kritiske forhold til politikken. Hvilket jo er en funktion, som er vigtig, for eksempel hvis man opdager praksisser, der er direkte diskriminerende i forhold til grupper.

Mikkel: Det, som måske har ændret sig, er, at den autoritet eller i hvert fald den tiltro, der var til universitetsforskere eller seniorforskere ved forskningsinstitutioner, synes at have forskubbet sig. Det omfattende system, hvor vores arbejde hele tiden bliver testet i peer review-processer, for eksempel af tidsskifter og forskningsfonde, er ligesom blevet devalueret. Det er tilsyneladende blevet helt legitimt at gå ud fra, at forskning mere eller mindre baseres på maveførmelser og kaffeslabberas rundtomkring.

Er vi nogle cherry pickers? Den svære forvaltning af positionen som migrationsforsker

Kritik af forskere og deres forskning er et ofte diskuteret emne blandt migrationsforskere, inklusive de tre involverede i samtalen. Samtalen kommer ind på, om migrationsforskere måske er nogle tyndhudede crybabies, der er alt for

usikre på deres egen position, har svært ved at tage imod kritik og hellere vil krybe i et musehul end at give seriøse modsvar. Eller om det handler om, at man som migrationsforsker har større risiko for at blive udsat for en shitstorm på de sociale medier eller i værste fald få trusler på livet af for eksempel xenofobe nationalistiske grupper og derfor er påpasselig med, hvordan man eksponerer sin forskning.

Mikkel: Medielandskabet har jo ændret sig. I de traditionelle medier er der uddannede journalister, der arbejder på historier, og en redaktion, der, i hvert fald i den ideelle verden, vurderer, hvad der er skidt og kanel. Men samtidig har vi fået sociale medier, hvor der virkelig kan komme nogle voldsomme ting op. Det er mit indtryk, at mange forskere, inklusive mig selv, ikke deler faglige observationer eller engagerer sig i diskussioner på sociale medier, fordi det simpelthen bliver for eksplosivt, og man bliver for sårbar [over] for alle mulige former for kritik og anfægtelse, som handler om alt muligt andet end den tekst, man har skrevet, for den er der meget sjældent nogen af kritikerne og SoMe-krigerne, der har læst.

Dette sætter forskerne i en paradoks situation, fordi de på den ene side er forpligtet af deres arbejdspladser til at være synlige, optræde i medierne og promovere deres forskning, og på den anden side er forskerne ikke rigtig trænet i den ofte svære opgave at formidle i et politiseret forskningsfelt.

Ninna: Jeg synes jo, det er en rimelig forventning at have, at når vi arbejder for offentlige midler, så står vi til rådighed med vores viden; vi blander os i debatten og giver et besyv med, og det gælder jo ikke bare for migrationsforskning. Men fordi migrationsforskning eller migrationstemaet har været så politisk sprængfarligt, har det gjort rollen vanskelig, fordi vores resultater ofte viser noget mere komplekst, at der er mange flere niveauer i et givet udsagn. Og allerede der bliver meddelelsen lidt for kompleks, fordi, jamen, hvad så, hvad vil du foreslå? Hvad er løsningen så? Du bliver afkrævet løsningsforslag. Med løsningsforslag bevæger du dig ind i det politiske felt. Jeg forsøger at begrænse mig til at gøre opmærksom på sammenhænge, det måske kunne være en god idé at lægge til grund for politikker, så de kan få den tilsigtede effekt.

Hvad angår migrationsforskerens rolle i samfundet, er den type viden, man leverer som forsker, præget af dybde og kompleksitet. En udfordring kan være at koble denne type viden til virkeligheden og gøre den brugbar, som Ninna beskriver. Men ofte handler det også om, at forskere producerer en type viden, som for eksempel politikere vælger fra, fordi det ikke passer til deres dagsorden. Denne form for bias gør det svært at se, om forskere overhovedet har en rolle i samfundet. Derfor er forskerens rolle måske en helt anden, som Mikkel foreslår:

Mikkel: Jamen, én rolle kunne jo være at træde et skridt tilbage fra hele det scenarie, du præsenterer her. Det minder på mange måder måske lidt om det, som I skriver om, Ninna, du og Thomas Gammeltoft-Hansen i jeres bog *The Migration Industry* (2012), men her taler vi om 'The Integration Industry', altså ikke bare om, hvordan 'integration' forstås og praktiseres i diverse kommunale programmer, men om en mere omfattende problematisering af, hvordan 'integrations-tænkning' former vores forståelser af stat, samfund og befolkning – hvad det er for en type viden, der produceres og cirkuleres, og hvad det er for nogle strukturer og økonomier, der tegner feltet. Man ville givetvis kunne designe nogle forskningsprojekter, der gjorde hele det komplekse 'integrationsfelt' til genstand for analyse ... Så jo, måske er der tendens til, at vi nogle gange, som du nævner, Ninna, er 'cherry pickers', der laver mindre ambitiøse projekter, hvor vi så taler med x antal flygtninge eller kvindelige migranter eller det ene og det andet i stedet for at prøve og forstå og analysere den større politiske økonomi i forhold til nogle af disse spørgsmål. Dette gælder måske særligt for studier, der som mine egne tager udgangspunkt i en dansk kontekst. Vi har risiko for skyklapper og ekstra mange blinde punkter, fordi vi arbejder i eget samfund. Vi skal øve os i at stille os udenfor og kigge på hele det omfattende 'integrationsfelt', som har taget form over de seneste årtier i Danmark.

Antropologer i kritisk dialog

Der har de senere år været forskellige og ofte modsatrettede positioneringer blandt antropologer, der beskæftiger sig med migration. Dette har blandt andet medført en kritik fra „egne rækker“, der har udspillet sig på forskellige måder, blandt andet på medieplatforme.

Ninna: Vores egen kritik og selvkritik er nogle gange også meget virksom i det her felt. Og det er den selvfølgelig, fordi feltet er politiseret, og man sidder måske med nogle data, hvor man tænker, hmm, har jeg lyst til at skrive om det her? Hvad kan det blive taget til indtægt for? Især når man arbejder med blandt mennesker, der måske bevæger sig gennem irregulære kanaler. Men jeg tror, min politik er, at jeg vil egentlig gerne vil skrive det hele, fordi det er vigtigt. Men så må vi også være åbne for hinanden og ikke lukke munden på det måske kontroversielle synspunkt.

Mikkel: Jeg tænker, at alene det, at der i dag er så mange forskere med baggrund i antropologi på universiteter, i sektorforskningsinstitutioner og på professionshøjskoler, er en markant forskel i forhold til, hvordan det var for 10-15 år siden, hvor der var relativt få, og alle dengang havde hver deres egen 'lille ø', dvs. deres egne regionale interesse og tematiske område. I dag kæmper vi om de samme forskningsmidler, vi forsøger at komme i de samme tidsskrifter eller få de samme opgaver, og på den måde kommer der også en helt anden dynamik, som sikkert har bidraget til den politisering, vi talte om tidligere – og den skepsis, der er rettet mod antropologien fra nogle dele af offentligheden.

En afsluttende opfordring fra de tre samtalende forskere er, at de forskellige fagmiljøer sammen med Antropologforeningen og Dansk Etnografisk Forening sætter flere debatarrangementer for antropologer, der har migration som forskningsfelt, så der på den måde kan blive indledt en ordentlig kritisk dialog om antropologiens – herunder migrationsforskningens rolle – i samfundet, i nutid og fremtid.

Deltagerne

Ninna Nyberg Sørensen er seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier, afdelingen for Migration og Global Orden. Hun er aktuelt forskningsleder på forskningsprogrammet Complex Pathways of Climate Mobility for Children and Youth in Ethiopia – PATHWAYS og forsker derudover i forholdet mellem migration, konflikt og udvikling.

Mikkel Rytter er professor ved afdeling for antropologi, Aarhus Universitet. Han er aktuelt forskningsleder på projektet Reorienting Integration, der følger congolesiske kvoteflygtninges ankomst, bosætning og veje ind i danske verdener. Han er del af ledelsen i MIAU – Centre for Migration and Integration Research, Aarhus University.

Tina Gudrun Jensen er seniorforsker ved Malmø Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), Malmø universitet. Hendes forskning har fokus på diversitet og sameksistens i by- og boligområder i Danmark og Sverige. Hun er del af forskningsprojektet ReROOT – Arrival Infrastructures as Sites of Integration for Recent Newcomers.

INTERVIEWSAMTALE

PÆDAGOGISK ANTROPOLOGI

– det er alle de sammenhænge, hvor der er nogen, der vil noget med nogen

Laura Gilliam, Gritt B. Nielsen, Eva Gulløv og Cathrine Hasse i samtale med My Abrahamsen og Lærke Cecilie Anbert (redaktion).

Pædagogisk antropologi på DPU, Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse ved Aarhus Universitet, er både i Danmark og internationalt set en særegen størrelse – ikke mindst fordi den til forskel fra mange andre lande har fået en særegen institutionel forankring, der muliggør en bred vifte af forsknings- og uddannelsesmæssige aktiviteter.

I denne samtale har vi samlet fire antropologer, der alle har arbejdet med pædagogisk antropologi i årevis, for at stille skarpt på, hvad der rører sig inden for feltet, og hvilken aktualitet man kan tale om inden for pædagogisk antropologi. Ifølge de fire antropologer er pædagogisk antropologi på en og samme tid både generel og unik. Generel, fordi den ligesom bredere antropologi spørger ind til grundspørgsmål og levet liv gennem etnografiske metoder, og unik, fordi der er et særligt greb og fokus på særlige problemstillinger om for eksempel (ud) dannelse, civiliseringsprocesser, socialisering, institutionalisering og læringsprocesser, der også ofte har stor politisk interesse. Desuden fordrer den fysiske placering på DPU særlig dialog med andre pædagogiske fagligheder, der skaber nye og uventede vinklinger samt forstærker opmærksomheden på, hvad den antropologiske metodologi og teori kan bidrage med. En solskinsrig og kold februardag mødtes vi på Aarhus Universitet, Campus Emdrup.

I tråd med nummeret af *Tidsskriftet Antropologi*s tema starter vi samtalen med en runde, hvor de fire antropologer fortæller, hvad de aktuelt laver.

Aktuel forskning

My: Hvad arbejder I med aktuelt?

Laura: Aktuelt arbejder jeg med andengenerationsminoritetsdanske forældre. Jeg stiller skarpt på den gruppe, der både har minoritetsetniskbaggrund og har gået i dansk skole. Hvordan bruger de det i forhold til deres opdragelse af deres børn og håndtering af deres skolegang? Og hvilken betydning har det så for den næste generation af minoritetsbørn i Danmark? Og så er Eva og jeg i gang med et projekt med fokus på social og etnisk segregering op gennem uddannelsessystemet.

Eva: Mit aktuelle projekt handler om forskellen mellem provins og by, center-periferi-diskussioner – i en dansk sammenhæng. Det handler om opvækst i provinsen og om, hvad det er for nogle dilemmaer, man står i, når man vokser op i provinsen. Her kigger jeg på de modstridende følelser, som kan være forbundet med en opvækst her, hvis man vil vokse op som et værdigt menneske, der både skal have en uddannelse for at være værdig, og som samtidig må afskrive sig sin hjemegn. Hvordan balancerer man det? Så arbejder jeg også med anvendelse af følelsesprogrammer over for børn og unge, som er manualer for følelshåndtering, der findes i stort set alle daginstitutioner og skoler. Hvad handler det om? Hvorfor og hvornår er det blevet en statsopgave at lære folk at udtrykke noget så intimt som deres følelser?

Cathrine: Jeg arbejder aktuelt videre med min interesse for teknologier og læring og de grundlæggende processer, hvorigennem verden forandrer sig. Jeg er gået mere og mere ind i at se på relationen mellem kulturelle læreprocesser, teknologi kombineret med bæredygtighed og globalisering.

Gritt: Aktuelt arbejder jeg jo på et projekt sammen med dig, Lærke, om sociale bevægelser og studerendes aktivisme for ligebehandling og social retfærdighed ved videregående uddannelser i Danmark, USA, England og Sydafrika. Vi undersøger, hvilke politiske og pædagogiske rum der bliver skabt – både inden for og uden for de formelle uddannelsesinstitutioner, og hvordan der derigennem promoveres eller udvikles særlige normer for adfærd, sprogbrug og ikke mindst for, hvad vigtig eller relevant viden er.

Pædagogisk antropologi - hvad er det for en størrelse?

My: Hvordan relaterer pædagogisk antropologi sig til andre former for antropologi?

Laura: Der er mange versioner og mange dimensioner af det, men ét svar er, at antropologi har et lille hjørne, som handler om læring, om opdragelse, om selv-formationen, borgerdannelse, uddannelse osv. Det har vi taget, blæst op og er gået i dybden med. I den proces kommer der alle mulige andre dimensioner frem, som aldrig nogensinde bliver berørt i den brede antropologi. Plus, at vi lader os inspirere af alle mulige andre felter, forskningsområder og fag. Så det bevæger sig også væk fra antropologien, det bliver noget nyt og noget andet end bare antropologien om uddannelse og pædagogik. Det bliver sit eget fag, pædagogisk antropologi, hvor vi er optaget af alle de processer, alle de sammenhænge, hvor der er nogen, der vil noget med nogen. Alle de sammenhænge, hvor der sker en eller anden forandrings- eller læringsproces. Hvor vi kigger på forholdet mellem samfund og så helt ned i mikroprocesserne. Hvordan vi bliver til som mennesker, og hvordan vi bliver præget følelsesmæssigt. Hvordan bliver vores selvforståelse til? Hvad er det for projekter, det større samfund har med sine borgere? Alle de forskellige lag i det.

My: Er I andre enige?

Gritt: Ja. Pædagogisk antropologi er ikke et felt, som man bare kan gå hen på alle universiteter og finde en afdeling for. På engelsk kaldes området enten „anthropology of education“ (antropologien om uddannelse) eller „educational anthropology“ (uddannelsesantropologi), og det bunder i en diskussion om, hvor det er, vægten skal lægges – er det på uddannelse som noget formelt, altså formel læring og institutioner, eller er det faktisk bredere forstået som spørgsmål, som Laura også siger, om socialisering, opdragelse og læring – altså meget mere bredt? Og det er der, vi lægger os – i den sidste del. Vi har også mere specifik uddannelsesforskning. Det er der flere af os, der laver med mellemrum og har gjort det over tid. Men det bliver altid bragt i spil og sat i relief af nogle bredere analyser og grundantropologiske spørgsmål om, hvad vil det sige at være menneske i en given sammenhæng. Hvordan relaterer vi til hinanden og igennem de relationer, hvordan former vi hinanden? Hvordan lærer vi af hinanden? Hvordan påvirker vi hinanden til at være særlige mennesker, der ser os selv på en særlig måde og ser den verden, vi er en del af, på en særlig måde?

Cathrine: Der er jo nogen, der ville sige – som Tim Ingold, der lige har været på besøg herude – at det her, vi laver, i virkeligheden er grundlaget for antropologien. Han har skrevet den bog, der hedder *Anthropology and/as Education* (antropologi og/som uddannelse), hvor han lige præcis argumenterer for, at det at lære af andre er den grundlæggende proces for antropologer. Det kan man så være uenig i, men jeg tror, vi har fat i noget, som i virkeligheden er basalt

– også for antropologien. Fordi vi jo ser på nogle basale tilblivelsesprocesser. Men det, der karakteriserer os, er trods alt alligevel også vores genstandsfelter, læring og uddannelse. Selvom vi har nogle brede tilgange til det, er forskningen ofte noget, som er fokuseret på nogle bestemte områder, for eksempel børns liv og uddannelsesinstitutioner samt voksenlæring af forskellig art. Også den mere eksplicite institutionelle organisering er noget, vi har fokus på. Det har man også andre steder, men her er det mere samlet. Jeg tror, det er vores grundlag, at vi bestræber os på at forstå det her som et felt. Det er vel egentlig det mest afgørende i forhold til andre miljøer, som arbejder med uddannelsesantropologi. De har nogle gange lidt karakter af „classroom studies“ (klasselokalestudier) i en mere traditionel forstand, hvor man går ind og ser på, om læreren lykkes med sit didaktiske projekt. Eller hvad betyder det i et klasserum, om man opstiller mål eller ikke? Her tror jeg, vi sætter det ind i en bredere ramme, ikke?

Eva: Jo, helt klart. Nu stillede I spørgsmålet, om det adskiller sig fra den større antropologi, og det gør det konkret ved, at vi har taget den her niche. Men grundspørgsmålene er jo meget klassisk antropologiske – altså, det er en måde at forstå, hvordan mennesker former sig selv og hinanden i de sociale samspil, de er i, influeret af den kulturelle viden, som er omkring dem. Og det er vel næsten definitionen på antropologi. Noget af det, der ligger til grund for det, vi undersøger her, er, hvordan mennesker former sig selv og skaber sig på ny i en verden, som jo forandrer sig.

Laura: Og så netop den større samfundsinteresse i pendul mellem mikro og makro, som jeg synes er kendetegnet for os – vi undersøger, hvordan ønsker, idealer og projekter fra et større fællesskabs side sætter sig igennem i uddannelsessystemet og i opdragelsesformer. Det er der selvfølgelig diskussioner og konflikter om, som vi også er interesserede i at belyse. Det er en af årsagerne til, at jeg kigger på etniske minoriteter, for det er virkelig her, vi kan se, hvad Samfundet med stort S ønsker for nye borgere. Her krystalliseres de idealer, vi har, for, hvordan man skal være som dansker – eller nord- eller franskmænd, eller hvad det nu er – i de projekter, man har om integration, om at blive medborgere og i den måde, man gør det i skolen. Der er meget antropologisk forskning i uddannelse, der har beskæftiget sig med skolen. Men den er også, synes jeg, en særlig interessant institution, fordi det er i skolen som grunduddannelse, vi ser, hvilke projekter og hvilke idealer og normer der er for, hvordan børn skal blive til medborgere. Og hvor vi ser alle konflikterne omkring det og alt det, der virker modsat og kontraproduktivt, al modstanden osv.

Gritt: Men jeg tænker, altså, nu spørger I, i forhold til antropologien mere bredt set, hvordan vi kan relatere os til den. Jeg tror, det er vigtigt at fremhæve, at når

man er i et krydsfelt, altså en krydsning mellem noget pædagogisk og noget antropologisk, bliver vi jo formet af nogle samtaler, der forstærker nogle dimensioner, som allerede er i antropologien. Det gør vi, fordi vi hele tiden er i et tværdisciplinært felt, så vi bringer hele tiden de ting ind, som vi synes er forceret i antropologien, og taler dem frem i vores dialog med andre relaterede felter som pædagogik, pædagogisk filosofi, pædagogisk psykologi osv. Så vi er hele tiden i en dialog med os selv, og den forskning, vi producerer, bliver skabt i en dialog mellem os og så den omverden, vi hele tiden relaterer os til – også i den akademiske verden. Og der tror jeg, det egentlig er ret vigtigt – i stedet for at trække en „vi er anderledes end andre antropologer“-linje. Ja, ja,, det er vi nok, fordi vi fremhæver nogle ting mere klart og tydeligt, som du siger det, Laura, krystalliseres noget hos os med et blik, hvor mange af os trækker på teorier, der rammer ind i nogle pædagogiske forhold, læring, socialisering og civilisering. Vi bruger forskellige begreber til at adressere spørgsmål om relationer, som alle antropologer beskæftiger sig med, men vi bruger måske nogle andre begreber til det eller tvister det lidt på en anden måde. Men den dialog, vi har med filosofierne, eller vi har med sociologerne, eller vi har med psykologerne her på DPU, skærper også vores blik på, hvad det er, vi kan. Og det etnografiske er bare anderledes, altså, vi kommer med nogle andre analyser end vores kollegaer herude. Tit er det også et spørgsmål om, i en del af vores felter i hvert fald, et møde med en politisk verden derude, der gerne vil have en særlig type forskning, der giver løsninger, der giver evidens. Og som trækker os ind i nogle politiske arenaer, og der kan den antropologiske forskning faktisk give et lidt andet indspark og kan sige ”hov, vi er ved at lave nogle ting, nogle policies (politikker), nogle indgreb og nogle tiltag, men de er baseret på en særlig type viden, og vi kan se med antropologien og de etnografiske analyser, vi laver, at det måske forholder sig lidt anderledes”. Og dér synes jeg faktisk, at vi ligesom den bredere antropologi har en vigtig rolle at spille i vores samfund.

Eva: Det synes jeg faktisk er en vigtig pointe at få med, at vi ser os ikke som anderledes. Vi har vores niche, men det er ikke, fordi vi er i opposition til andre antropologer. Vi ser os som et antropologisk fagmiljø, som netop bidrager med noget til antropologien og til samfundet. Men i praksis er vi jo meget mere konkret i dialog med alle mulige andre, hvor vi jo netop forfægter det antropologiske vidensbidrag.

Laura: Det er jeg enig i, men jeg tænker også, at faget er blevet noget andet. Pædagogisk antropologi er blevet sin egen faglighed over tid.

Gritt: Måske netop på grund af den tværdisciplinære samtale.

Laura: Ja, der sker noget i den. Plus, at vi i vores fagmiljø om pædagogisk antropologi netop har kollegaer med andre fagligheder, som bringer deres ind, som inspirerer, og som er med til at skabe faget.

Et politiseret felt

Lærke: Måske kan det så bringe os videre til det næste spørgsmål. Nu taler I om den her bevægelse, der er sket hen over de seneste 20 år; hvor pædagogisk antropologi er vokset frem på DPU. Det kan måske bringe os op til aktualiteten. Mener I, at der er noget særligt aktuelt og/eller samfundsrelevant i pædagogisk antropologi?

Gritt: Yeah! [Alle griner].

Laura: Altså, jeg laver noget om en ny generation af minoritetsborgere, der vokser op, og som virkelig kommer til at ændre Danmark og ændre, hvordan vi forstår minoriteter. Du, Eva, har talt om de her følelsesprogrammer, som virkelig er en ny ting i institutioner – at vi importerer følelsesprogrammer og pædagogiske planer og projekter fra andre samfund. Og du, Cathrine, med teknologien, der virkelig er central i forhold til uddannelse i dag, men også i forhold til vores samfund. Og så de her diskussioner og debatter om unge og krænkelse, og hvordan man er aktivistisk, som du, Gritt, arbejder med. Så vi kan jo se, at vi hele tiden er inspireret af, hvad der sker af nye ting i samfundet omkring os. Og så kobler vi det til vores interessefelt på forskellige måder, ikke? Jeg ved ikke, om man kan sige, at der er noget, som er *det* hotte emne.

Gritt: Der er nogle større processer, som har transformeret vores samfund i Danmark og en lang række andre steder, hvor nogle taler om, at det er blevet pædagogiseret. Og det er jo alt fra følelser, terapi, at vi skal arbejde med os selv på forskellige måder – til at vi skal have livslang læring, og at der er så meget fokus på uddannelse og dannelse generelt. I det spænd tapper vi ind på alle mulige forskellige måder. Det er hverken mere eller mindre aktuelt end det, som andre antropologer laver rundt omkring, tænker jeg, for vi laver jo etnografi, og vi er ude i en verden og en virkelighed, hvor der er nogle presserende spørgsmål på alle mulige forskellige niveauer. Vi adresserer måske bare nogle spørgsmål som på nogle måder i hvert fald er kommet ret højt op på en politisk dagsorden de senere år.

Cathrine: Det synes jeg også. Vi bliver jo bombarderet, indimellem tæppebombet, af folk, der gerne vil have, at vi udtaler os om skole og politik og alt muligt andet, som om vi er nogle orakler. Men diskursen er allerede fastsat, når de ringer, for vi har ikke mulighed for at definere spørgsmålene, der stilles. Jeg

synes ikke, vi har fået den markante stemme som antropologer, vi burde have i den offentlige debat. Vi bliver puttet ind i hele den der diskussion om evidens og målstyring, når folk vil høre, hvad vi siger. Og derfor tror jeg, at vi i særlig grad bliver konfronteret med, hvor svært det kan være som antropolog at forklare sin faglighed udadtil. Fordi vi bliver afkrævet de her ting, og fordi vi heller ikke er tilfredse med den måde, spørgsmålene bliver formuleret på; det bliver meget nemt instrumentelt. Hvad er opskriften på en bedre folkeskole? Skal man have teknologiforståelse i folkeskolen? Vi har en meget lang vej, synes jeg, i forhold til at kunne forklare, hvad det er, vi kommer med nogle gange. Hvor stor betydning det har, at vi faktisk udforsker, hvad der sker i folks levede liv – og på den måde kommer bag om skåltalerne og de nemme overskrifter. Jeg synes, at der på indvanderområdet for eksempel, er nogle normsætninger, vi er oppe imod. Og som vi måske i højere grad end mange andre antropologer hele tiden skal forholde os til. Og det gør, at man nogle gange føler sig lidt ...

Laura: Ja, jeg oplever, at man skal kæmpe sig igennem nogle forforståelser og nogle politiske projekter, hvor man i alle samtaler må sige: „Okay, det ved jeg, det prøver vi at sætte lidt til side.“ Men så synes jeg faktisk også, at der er en interesse for den der empiriske etnografiske forskning. Det, at man kan komme og fortælle om nogle virkelige mennesker, som oplever nogle ting, og som forstår og reagerer på de politiske projekter. Det kan noget, det vækker genklang og interesse, synes jeg. Vi har på den måde også nogle fordele. Men jeg tænker, at vi, som du talte om Gritt, fordi vi er så tæt på alle de processer og de politiske projekter, der er om pædagogisering, indvandring, teknologi osv. – og fordi det er uddannelsessystemet og skolesystemet, som bliver pålagt de her projekter, som skal udføre dem, så er det jo vores genstandsfelter, som bliver ramt af dem. Og som vi så derfor hurtigst bliver interesseret i og kan udforske. Så jeg tror, vi har ret kort fra nye, aktuelle strømninger i samfundet, til de sætter sig igennem i vores felter. Og derfor bliver det vel relativt aktuelt, hvad vi forsker i.

Lærke: Er det, fordi det altid er politiseret?

Laura: Ja, i vores genstandsfelt er det lidt sådan. De steder, vi forsker i, er meget politiserede. Der er jo også folk, som laver hverdagsforskning om hverdagslivet, hvor de undersøger nogle ting, som er ret langt uden for det politiske felt. Det har vi jo også nogen, der er rigtig gode til. Men der er mange af os, der netop beskæftiger os med nogle steder, hvor de projekter sætter sig igennem lynhurtigt.

Cathrine: Og som institution bliver vi afkrævet politiske svar. Det at være på pædagogisk antropologi på DPU er at være et sted, hvor man bliver afkrævet politiske svar og løsninger. Løsninger, som vi jo ikke kan formidle, fordi de

diskussioner, vi vil have, er langt fra det, som politikerne lægger op til. De ved simpelthen meget lidt om, hvad der foregår blandt mennesker i et levnet liv, og derfor er det enormt vigtigt, synes jeg, hvad vi bidrager med.

Eva: Vi skal i hvert fald kæmpe for det. Jeg ved ikke, om det er helt så sort-hvidt.

Cathrine: Nej, nu sætter jeg det også på spidsen.

Eva: Som Laura siger, bruger man en del energi, når journalister ringer, og det gør de jævnligt, på at forklare, at præmissen for spørgsmålet ikke nødvendigvis er så entydig eller er så enkel. Det er jo meget baseret på nogle prækonstruktioner om, hvordan verden er, og så må man starte et andet sted. For eksempel når jeg har lavet feltarbejde i Tønder og er optaget af, hvordan uddannelsessystemet opleves, og hvad det er for en klemme mellem uddannelse på den ene side og lokalt tilhørsforhold på den anden side, man oplever, når alle uddannelsesinstitutioner er blevet centraliseret, samtidig med at man vokser op med et mantra om, at man skal have uddannelse. Når jeg bliver ringet op om det, må jeg arbejde med den forforståelse, at uddannelse er vigtig for alle mennesker – men det er uddannelse jo ikke nødvendigvis. Der er mange måder at leve et værdigt liv på, og der er også alternative strategier til at gå ind i uddannelsessystemet, uden at det er en taberposition, men det skal jeg virkelig kæmpe igennem for at forklare. At jeg faktisk er nysgerrig på, hvordan folk lever deres liv, hvilke livsformer der er i spil, men også hvilke dominansrelationer der er. Og uddannelsessystemet er en dominansform.

Lærke: Jeg overvejer, om noget af det, I taler ind i, er, at DPU eller pædagogisk antropologi har ry for ofte at lave forskning i Danmark?

Gritt: Både ja og nej. Der er løbende en del projekter, der tager afsæt i Danmark, fordi der er nogle politiske aktuelle dagsordener, som vi bliver trukket ind i med den ekspertise, vi har. Men det, der så ofte sker, og det vi bestræber os på, er jo at se på det i nogle større sammenhænge. Så for eksempel, når man ser på et eller andet specifikt initiativ om social retfærdighed i uddannelse, om indvandrere, om forestillinger om en god barndom osv., gør det antropologiske blik netop, til forskel fra en del af de andre fagligheder herude, det, at det bliver set igennem en prisme, hvor hele verdens forskellige barndomsopfattelser eller ideer om, hvad god uddannelse er, eller spørgsmål om migrationen eller integrationen osv. kan blive trukket ind og brugt som en prisme til at belyse det på en anden måde. Så jeg vil sige, at der er to ting i det, vi laver, som bidrager på en anderledes måde. Både i analyser og i samfundsdebat i det hele taget. Det er vores etnografi, at vi har nogle andre metoder. Og så har vi jo også nogle teorier og nogle

blikke, som vi kaster på det, og det er jo også det, der karakteriserer det større antropologiske felt. Og de vinkles ud fra en klassisk antropologisk interesse, som udspringer af mangfoldighed og forskellighed i verden. Og det er bare super vigtigt. Så ja, det kan godt være, at vi ofte bliver trukket ind og også tapper ind i nogle politiske dagsordener, og at vi bliver bedt om også at forholde os til nogle dagsaktuelle og højaktuelle problematikker i Danmark. Men den måde, vi gør det på, er netop ved at bringe en større verden ind i debatterne. Og så er der jo en stor del af os, som løbende laver forskning andre steder i verden – i New Zealand, Nepal, Singapore, Zambia, Norge, Grønland osv. – eller arbejder komparativt med etnografiske studier i forskellige nationale og institutionelle sammenhænge, som i det projekt, jeg sidder med nu.

Cathrine: Min pointe var, at både i antropologi generelt og her hos os laver vi grundforskning i menneskelige læreprocesser af forskellig art, som er alt det, vi allerede har sagt, at vi gør. Men det, der er interessant her, er, at politisk er det kun de ting, der foregår i Danmark, som vi bliver afkrævet svar på. Det ved jeg fra min egen forskning, for jeg har lavet forskning i Cameroun og Tanzania, og jeg har været i mange lande i Europa. Men det, som folk hele tiden spørger mig om, er et projekt om teknologiforståelse i skoler og på hospitaler i Danmark. Det er super interessant. Jeg er helt enig med dig, Gritt, for så sætter vi netop den danske forskning ind i et større perspektiv og har hele tiden verden med os. Det er en vigtig del af det, der kvalificerer vores faglighed, men det, jeg studsede over før, var det, at det kan være enormt svært at få den internationale dimension af vores faglighed ud over rampen. Og det er ikke kun os, der har det svært ved det. Det har alle antropologer. Vi bliver måske bare konfronteret ekstra meget med det.

Laura: Nogle af de andre emner, vi arbejder med herude, der ikke er repræsenteret i dag, er jo for eksempel migration, sprog, familieforskning, teknologi, virksomheder, arbejdspladser, mobilitet, internationalisering, policies, universitetspolitik, hverdagslivsforskning og sanseforskning. På den måde kan man sige, at det igen afspejler, at antropologi er det her brede fag, som beskæftiger sig med alle de forskellige menneskelige forhold. Det gør vi også – bare på det pædagogiske område.

Lærke: Måske er det et meget godt sted at runde af?

Cathrine: Ja, jeg vil gerne sige tak for at facilitere den her debat, den burde vi jo have hele tiden i virkeligheden, fordi der ligger noget uudtalt her, vil jeg sige. På den ene side siger vi til jer: „Jamen, vi er alle de her ting, som er alment antropologiske“, og på den anden side er vi noget helt specielt.

Gritt: Ja, der er jo både antropologi som felt og teorier og metoder og alt det her, og så er der vores institutionelle forankring, som også gør noget for det, vi laver, og den undervisning og forskning, vi også bedriver. Mange af os kunne jo i virkeligheden lige så godt have siddet på et antropologiiinstitut et eller andet sted.

Cathrine: Men så havde vi siddet mere alene, ikke?

Gritt: Så havde vi nemlig siddet lidt mere alene.

Vi slukker mikrofonen her til fire smilende antropologer, som tydeligt er glade for at dele gang med cirka 20 andre forskere i pædagogisk antropologi. Sammen udfolder og udfordrer de rammerne for pædagogisk antropologi på DPU.

Deltagerne

Laura Gilliam, lektor i pædagogisk antropologi, uddannet antropolog fra Københavns Universitet. Laura er særligt optaget af skoleforskning, etniske minoritetsbørn og -unge i forbindelse med folkeskolen, samfundsprojekters/kulturelle idealers afspejling i skoleprojekter og etniske minoritetsbørns erfaringer og identitetsforståelser i denne sammenhæng. Geografi: Danmark, Guinea Bissau og Nordirland.

Eva Gulløv, professor MSO i pædagogisk antropologi, uddannet antropolog fra Københavns Universitet. Eva er børneforsker med fokus på barndom og de socialiseringsbestrebelse, som forskellige samfund har i forhold til børn. Geografi: Skandinavien med en global interesse.

Cathrine Hasse, professor i pædagogisk antropologi, uddannet i journalistik fra Danmarks Journalisthøjskole samt antropologi og afrikastudier fra Københavns Universitet. Cathrine er særligt optaget af læreprocesser med fokus på materialitet i naturvidenskaber og i forbindelse med brug af teknologi (iPads, hospitalsudstyr, robotter m.fl.). Geografi: Danmark, Europa og Afrika.

Gritt B. Nielsen, lektor i pædagogisk antropologi, uddannet antropolog fra Københavns Universitet. Gritt er særligt optaget af krydsfeltet mellem pædagogisk og politisk antropologi, hvordan forståelser af uddannelse og viden skabes og forhandles i translokale rum, influeret blandt andet af sociale bevægelser, institutionelle og nationale rammer. Geografi: New Zealand og Danmark.

My Abrahamsen, kandidatstuderende i antropologi på Københavns Universitet. My er særligt optaget af maskulinitet, omsorg og formidling af antropologi gennem film og lyd. Geografi: Danmark.

Lærke Cecilie Anbert, ph.d.-stipendiat i pædagogisk antropologi, uddannet antropolog fra Københavns Universitet og i kønsstudier fra London School of Economics and Political Science. Lærke er særligt optaget af sociale og antiracistiske bevægelser samt forhandlinger af, hvad der anses som legitim viden, på universiteter og i den almene offentlighed. Geografi: USA, Storbritannien og Danmark.

INTERVIEWSAMTALE

LIVET ER EN PROCES AF AT LÆRE, HVORDAN MAN LEVER

– men fremtiden kræver, at vi lytter til andres livslæringsprocesser

Tim Ingold i samtale med Annika Isfeldt (redaktionen).

Tim Ingold har netop lagt sidste hånd på et nyt bogmanuskript, da han besøger København i strid februarregn. Bogen skal hedde *The Rise and Fall of Generation Now*, fordi den antaster nutidens storhedsvanvittige og modernistiske insisteren på sig selv som den eneste gyldige tid. Men uden fortidens livserfaringer kan vi ifølge Ingold kun hjælpeløst se til, at fremtiden nu dratter ned om ørene på os. Derfor opfordrer han os i bogen til at slå følge med vores forfædre, så vi kan skabe håbefulde liv i fremtiden.

Annika: Hvordan startede arbejdet med bogen The Rise and Fall of Generation Now?

Tim: Jeg har længe haft den her nagende følelse af, at vi forstår generationer forkert. Det viser sig i forskellige sammenhænge og discipliner, hvor man fejlagtigt skelner mellem liv, som det leves i generationer, og intergenerational transmission. Vi bliver nødt til at tale om livet som en intergenerational proces snarere end som en evolutionær arvelighed. Jeg skrev på et essay om kurvefletning, da det gik op for mig, at jeg havde brug for en slags metafor, som kunne vise, at generationer er sideløbende snarere end stablet oven på hinanden. Og der var kimen til bogen.

Annika: Hvad betyder „generationer“ for dig?

Tim: Jeg har bevæget mig væk fra at tænke på generationer til at tænke på generation. Det betyder, at jeg ikke længere ser generationer som laginddelte grupper, der eksisterer i separate tidsligheder. Jeg ser på generationer af liv som en kontinuerlig fødsel, der hele tiden byder velkommen til nye mennesker. Efter en

rum tid er der ikke længere flere mennesker, som er født i et bestemt tidsrum, tilbage i livet, men de mennesker er ikke forsvundet på én gang, de er gået bort lidt efter lidt. Derfor er der heller ikke et specifikt punkt, hvor vi kan sige: „Dette er slutningen på én generation og begyndelsen på den næste.“ Relationerne mellem en generation og en anden glider over i hinanden og fortsætter. Vi fortsætter alle i samme spor.

Annika: Hvor er den enkeltes plads i et sådant kollektivt hele af kontinuerlig fødsel?

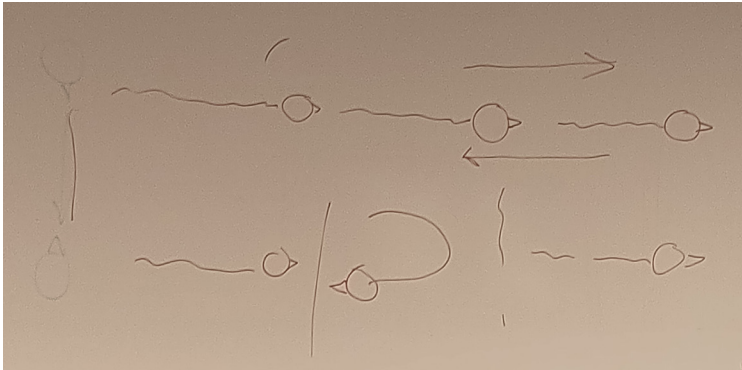
Tim: Den enkelte skal forstå sig selv som én, der går i sine forfædres fodspor, og i hvis fodspor fremtidige generationer kommer til at følge. Det betyder, at man begynder at se dem, der kom før én selv, som fremtiden – i stedet for som fortiden. Oprindelige folk siger ofte ret eksplicit, at de „går i deres forfædres fodspor“. Vi har tendens til at tænke, at de dermed lever og sidder fast i fortiden. Men der har vi misforstået dem, for deres forfædre *er* fremtiden; de leder vejen ind i fremtiden. Jeg læste et rigtig fint eksempel på det i en avisartikel for nylig. Den handlede om Fiji og de lokales problemer med stigende vandstande, som tvinger de lokale til at flytte deres bebyggelser op i højere beliggende terræn. Det åbenbarer et stort problem i forhold til forfædrene: Hvad skal man gøre med deres grave? Man kan ikke bare lade dem ligge der, for så vil de blive taget af havet. Samtidig virker ideen om at grave dem op og bære dem med sig også ret ... traumatiserende. Grunden til, at det er et særlig stort problem, er, at ens forfædre ikke kun udgør ens fortid eller arv; ens forfædre er løftet om fremtiden. Hvis du mister forfædrene, mister du også din egen fremtid.

Annika: Hvori finder vi forandring eller fornyelse, hvis generationerne fortsætter i hinandens fodspor?

Tim: Det handler ikke om forandring, men om fornyelse. I min optik har vi i moderniteten vendt ryggen til det perspektiv. Måske kan man sammenligne det med viserne på et ur. Når et ur går, bevæger viserne sig altid en anelse bagud, før de tager et ryk frem. Det gør de hver gang, og når du lægger alle disse små bagudbevægelser sammen, skaber de tilsammen tiden, der går. Jeg prøver at flytte fokus frem igen, så i stedet for altid at lægge en række af bagudbevægelser sammen ser jeg på, hvordan hver enkelt træder lidt anderledes end den foregående, når bevægelsen fremad fortsætter. Det er meget svært at beskrive dette uden et billede [griner].

Annika: Det er derfor, du altid har brug for en tavle, når du taler.

Tim: Mhm.

Tim Ingold illustrerer, at vores forfædre ikke kun er vores fortid, men at de også er eller bør være vores fremtid.

Annika: Det er en smuk måde at betragte livet på. Samtidig kan jeg ikke lade være med at tænke på, at individer jo altid-allerede er positioneret forskelligt – blandt andet afhængigt af hvilken tid de fødes ind i. Hvad betyder dit syn på generation i en tid, hvor alt er under forandring på måder, der betinger kommende generationers livsmuligheder?

*Tim: Det er rigtigt, at verden lige nu forandrer sig på måder, som ikke nemt lader sig rette op på, og som bliver fremtidige generationers lod at leve med. Det er nok uundgåeligt. Men min forhåbning er, at det generationelle perspektiv, jeg plæderer for, giver os mulighed for at komme ud over ideen om fremtiden som noget, der kommer *imod* os. Jeg tror, at meget af den fremtidsangst, folk har, bundes i et syn på fremtiden som et loft, der vælter ned om ørene på os. Tidligere ville man snarere have været i tiden som i et landskab, der fortsatte vidtstrakt og endeløst ud i horisonten. Jeg tror, vi skal udfordre diktummet om, at den eneste måde, vi kan forholde os til den antropocæne klimabekymring på, er ved at skabe yderligere gennembrud. En anden måde at håndtere det på ville være ved at begynde at kigge i samme retning som dem, der kom før os, og på den måde genvinde en følelse af tradition. Lyder det meget konservativt?*

Annika: Det kommer an på, hvad du mener med „tradition“?

Tim: Hvis vi tænker på tradition i bogstavelig forstand – så det ikke handler om at skulle håndtere arven af en bestemt kanon – som en stafet, hvor din opgave er at følge i dine forfædres spor på din egen måde. Det er både fornyelse, fordi du gør det på ny, og det er kontinuitet, fordi du i samme ombæring viderefører fortidens værdier. Det er ikke givet, at man udelukkende kan skabe forandring ved at bryde med fortiden.

Annika: Jeg kunne dog forestille mig, at en del yngre mennesker – for eksempel dem fra klimabevægelsen, Generation NOW, som deler navn med din bogtitel – ville sige det modsatte: at vi bliver nødt til at bryde med traditionerne og deres logikker, fordi det er dem, der har kastet os ud i krisen.

Tim: Der er givetvis forhold, vi skal bryde med, men jeg tror, det snarere er logikkerne, vi skal bryde med, end det er forfædrene. Det er vanskeligt; jeg er ikke sikker på, at jeg har fundet frem til svaret på det.

Annika: Men du mener ikke, at logikken og traditionen hænger uløseligt sammen? Altså, vi kan godt bryde med den ene af de to uden også uvægerligt at skille os af med den anden?

Tim: Det vil jeg mene. Det er modernitetens logik, den er gal med. Den påbyder os at se fremskridt som den eneste vej frem, og den kaster det, forfædrene har udrettet, bort til fordel for et nyt lag, den erstatter dem med. Den logik bliver vi nødt til at bryde med, hvis vi skal genvinde følelsen af at følge i fodsporene af dem, der kom før os, ud i fremtiden og i retning af en håbefuldst fornyelse.

Annika: Har du afprøvet denne argumentation på nogen fra den yngre generation?

Tim: Nej, nej [begge griner], det har jeg ikke. Gad vide, hvad de ville synes om den. Nogen har sagt til mig, at jeg ikke ville have skrevet dette her, hvis det ikke var, fordi jeg var blevet gammel.

Annika: Det er bestemt en nærliggende tanke [begge griner].

Tim: Når jeg tænker over det, har jeg også eksempler på børn, der har sat sig for at lære et håndværk af deres bedsteforældres generation, og det har været vidunderligt. Altså for begge parter. Børnene har virkelig elsket det. Det havde de måske ikke forventet at gøre, fordi de hele tiden får at vide, at de er den nye generation, at de skal bryde med fortiden. Så det internaliserer de. Men i virkeligheden er de totalt fascinerede af de liv, deres forfædre levede, og de vil gerne være med i det og fortsætte det.

Annika: Hvis vi nu flytter dette blik over på antropologien, hvilken rolle har vi antropologer da som videnskabere, der både trækker på tradition og vækker fornyelse?

Tim: Min fornemmelse er, at ethvert liv er en slags levende eksperiment udi, hvordan man lever. Ingen af os har det præcise svar på spørgsmålet om, hvordan livet skal leves. Vi prøver alle sammen forskellige ting af for at se, hvad der

virker. Antropologi adskiller sig fra alle andre discipliner, der udelukkende behandler andre mennesker som data til analyse, i sin villighed til at tage ved lære af de eksperimenter udi levet liv, som andre har gjort sig alle mulige steder. Den læring kan hjælpe os frem til, hvad livet kan være i fremtiden.

Annika: Man skal som antropolog være villig til at undergå forandring i mødet med det levede liv, verden åbner for én?

Tim: Ja! Og man skal ikke kun være villig til selv at forandre sig, men man skal også tilbyde andre den forandring. Vi er alle i samme båd, når vi forsøger at finde ud af, hvordan vi bebor verden. Det er et kollektivt problem, som vi kun kan løse gennem samtale. Jo flere mennesker der deltager i samtalen, jo flere erfaringer kan du trække på. Jo mere viden du har at dele, jo bedre. Det kan være, at noget er ubrugeligt, og at nogle mennesker er helt galt afmarcheret – der findes virkelig væmmelige mennesker derude – men det kan man måske også lære noget af uden at være tvunget til at være enig i alt, hvad folk siger.

Annika: Du har advokeret for, at antropologien skal genoptage og intensivere sit engagement i den offentlige samtale. Er det i tråd hermed?

Tim: Netop. Der er stadig en forestilling i medierne om, at antropologernes job er at rejse ud i verden, afdække livet, som leves af mennesker mærkelige steder, og så rapportere tilbage om, hvad de har fundet. Dermed ender antropologer i en situation, hvor den eneste offentligt anerkendte stemme, de kan have, er at være talspersoner for dem, de har studeret. Og det skal de ikke være, uanset hvad, for de mennesker, de har studeret, kan fint tale for sig selv. Den slags åbenbar kolonialistisk attitude skal antropologerne ikke reproducere. Vores job er ikke at tale for andre mennesker; vores job er at lære af dem. Derefter skal vi – med vores egen stemme – sige: Efter at have foretaget alle disse studier, talt med alle disse mennesker, læst alle disse bøger, hvad mener vi så? Når andre discipliner tager ordet og kommer med håbløse udsagn, skal antropologien være der til at sætte dem på plads. Derfor skal vi genskabe antropologiens offentlige stemme. Og jeg tror ikke, vi gør det ved bare at indtage en niche som „etnograf af det og det folk“.

Annika: Du har i en anden anledning harceleret over akademikere, som blærer sig med smarte ord, alt imens planeten brænder. Hvordan mener du, at antropologer udtaler sig på en god måde?

Tim: Jeg vil gerne få folk til at tænke sig om en ekstra gang. Få dem til at reflektere over noget, de måske ikke overvejede tidligere. Det er ikke nødvendigvis med henblik på at ændre dem. Den værste skuffe af akademisk arbejde kommer

fra psykologer og økonomer med en ambition om at ændre folks adfærd. Det er en uhyggelig ambition. Men vi har brug for, at folk er lidt mindre tankeløse. Lidt mere eftertænksomme, hensynsfulde og opmærksomme. Jeg vil gerne invitere andre ind i samtalen uden at tale ned til dem. Jeg vil gerne være et modstykke til den der trend med semipopulære akademiske bøger, der har et „hvordan“ i deres titel, og hvor en stor akademiker „skal fortælle dig om, hvordan tingene fungerer“. Forlagene kan godt lide den slags, det sælger åbenbart bøger. Men de reproducerer også en meget patroniserende tilgang til andre mennesker.

Annika: Det får i hvert fald verden til at virke simpel og ligefrem, hvis man bare kan følge en opskrift for succes. Jeg tror, du har ret i, at vi alle sammen snubler os mere gennem livet end som så.

Tim: Ja, der findes ikke en mængde svar derude, som vi bare kan få adgang til for at få det hele til at gå op.

Annika: I samtalen her i dag har du talt om, at vi følger i vores forfædres fodspor, og i din bog, Anthropology and/as Education skitserer du et nærmest sokratiske ideal for den ældre lærers opgave over for den yngre elev som en støtte til at aktualisere den viden, hun har et iboende potentiale for at fremdyrke. Men kan de ældre/lærerne også lære noget af de yngre/eleverne?

Tim: Det håber jeg. Jeg håber, at børn – i hvilken som helst alder – altid vil være en del af mine omgivelser. Sådan er det desværre ikke for mig i øjeblikket, men hvis det havde været tilfældet, tror jeg, at jeg ville få mange flere ideer. Da jeg var yngre, og vores børn var små, plejede jeg at sige til folk, at børn godt nok tager tid fra ens generelle produktivitet og intellektuelle stimuli, men at der samtidig ikke findes noget bedre end børn. Det er jeg ret overbevist om. Vi fik vores datter, 13 år efter vores første tre børn, og på det tidspunkt kunne jeg se kollegaer nogenlunde på min egen alder, som var gået lidt i stå. De mandlige kollegaer tabte deres hår, og vi sad alle sammen i komiteer. Det hele var blevet lidt kedeligt. Jeg følte, at min datter reddede mig ud af det. Hun gjorde mig 10 år yngre, det var vidunderligt. Som om jeg blev fornyet. Derfor håber jeg på en fremtid, hvor generationer lever side om side i hverdagen. Jeg er sikker på, det ville være en meget lykkeligere fremtid for alle.

Deltagerne

Tim Ingold, professor emeritus i socialantropologi ved The University of Aberdeen, uddannet antropolog fra Cambridge University. Tim er især kendt for sin sammenfletning af antropologi og fænomenologi i værker om blandt andet materialitet, miljø, økologi, sprog, teknik, forbindelser, bevægelse, kunst, kreativitet og tidsligheder. Geografi: Norden.

Annika Isfeldt, ph.d.-stipendiat i pædagogisk antropologi ved DPU, Aarhus Universitet, uddannet antropolog og filosof fra Københavns Universitet. Annika studerer teknologiske landvindinger inden for humanitært arbejde, og hun er i øjeblikket især optaget af etik på tværs af grænser og tid. Geografi: Rigsfællesskabet og det globale syd.

DOKTORENS BORD

GENERATION CARBON

Tab, godhed og ungdomsaktivisme i Norges olie hovedstad

ANDY LAUTRUP

Hvordan er det at være klimaaktivist, når ens forældre arbejder i olieindustrien, og når det sted, man er vokset op, er bygget på de muligheder og den velstand, olien har ført med sig? Sådan et sted er Norges olie hovedstad Stavanger. I min ph.d.-afhandling undersøger jeg, hvilke perspektiver og nuancer på klimaaktivisme og udfasning af olie og gas der gemmer sig i Stavangers nærhed til og afhængighed af olien. I denne tekst vil jeg fokusere på klimaaktivisme i konteksten af tab og udelade mine pointer og argumenter om, at udfasning af olie og gas i Norge er præget af godhed som centralt element i selvforståelsen i den nordiske velfærdsstatskontekst.

På baggrund af ni måneders etnografisk feltarbejde gennem både fysisk og online tilstedeværelse argumenterer jeg for, at Stavangers olie gennemsyrede sociale miljø skaber en *impliceret og omsorgsfuld* aktivisme. Denne aktivisme insisterer på at vise omsorg i og bevare relationen til sit lokalmiljø på trods af radikal uenighed om den norske olieindustri's fremtid. Den implicerede og omsorgsfulde aktivisme arbejder ud fra en bestemt idé om, hvordan man skaber forandring: at fremtiden kan tilbagerulles til en mindre katastrofal form, ved at aktivisterne udviser omsorg for deres sociale relationer i nuet. Det kalder jeg, at fremtiden kan blive *refigureret*.

For at mit argument skal give mening, vil jeg fortælle lidt om, hvad Stavanger er for et sted.

Stavangers olie gennemsyrede sociale miljø

„Alle dem, som har forældre, der arbejder med olie, ræk hånden op,“ sagde den unge debattør, mens han kiggede ud over et publikum bestående af gymnasieelever til en skoledebat i Stavanger om olieindustriens fremtid. Omkring to

tredjedele af eleverne rakte en hånd i vejret. „Alle jeres forældre kommer til at miste deres arbejde, hvis vi stopper med olien for hurtigt,“ sagde debattøren til lokalet af løftede hænder.

Flere af de unge norske klimaaktivister, der bidrog til min ph.d.-forskning, var blandt dem, der rakte hånden op. De ønsker ikke, at deres forældre skal miste deres arbejde, men de kæmper for en hastig udfasning af olieindustrien på grund af oliens enorme klimaaftryk. De er drevet af overbevisningen om, at det ikke bare er deres forældres arbejde, men fremtiden i sig selv, der er på spil på grund af klimakrisen. Et godt eksempel er aktivisternes overvejelser om, at det ikke giver mening at få børn, fordi der ikke vil være et ordentligt sted for dem at vokse op.

Stavanger har 145.000 indbyggere og ligger i det sydvestlige Norge. Byen har været Norges olie hovedstad siden olieindustriens begyndelse i Norge for ca. 50 år siden. Olien har øget den sociale mobilitet og har gjort indbyggerne velstående. Stavangers velstand er central for den spænding, der præger de unge klimaaktivister i byen: spændingen mellem det privilegerede liv, som olien muliggør, og deres stræben efter forandring, der kan sikre et beboeligt klima for dem selv og fremtidige generationer.

Generation carbon

Stavangers unge klimaaktivister oplever et behov for at forholde sig på nye måder til olien og den velstand, den bringer deres land og lokalsamfund. For dem er olien ikke længere bare olie, men også den CO₂ og de såkaldte carbonemissioner, den resulterer i. Fordi den generation af unge, jeg arbejder med, ser carbonemissioner som en af deres vigtigste definerende udfordringer, kalder jeg dem „generation carbon“. Ved at sætte „generation“ sammen med „carbon“ skaber jeg et begreb, der beskriver det komplekse i at vokse op i et samfund præget af et dobbelt tab: at det på den ene side er muliggjort af fossile brændstoffer og på den anden side er mærket af klimakrisen.

En impliceret og omsorgsfuld aktivisme

For at forstå aktivisterne i Stavanger bedre sammenligner jeg deres ideer og praksisser med den antropologiske litteratur om aktivisme i det globale nord. I denne litteratur karakteriseres aktivisme ofte ved, at aktivisterne stiller sig uden for og i opposition til det, de vil forandre. Stavangeraktivisternes aktivisme er anderledes. Den udspiller sig fra indersiden, ikke ydersiden, af det, der må forandres, og handler om at navigere i paradokserne ved at være indfiltret i og afhængig af olie. Deres aktivisme anerkender og arbejder med udgangspunkt i,

at de er impliceret i det, de synes er galt med verden. Derfor spiller omsorg for deres forældre og lokalmiljø en stor rolle i deres aktivistiske strategier. For eksempel er der ingen af dem, der bebrejder deres forældre, at de arbejder i olieindustrien. Det springende punkt er her, at for Stavangers unge klimaaktivister er potentialet for forandring bundet op på deres insistens på at forblive i relation til deres olie-gennemsyrede lokalmiljø.

At refigurere fremtiden

Afhandlingen bidrager til akademiske forståelser af aktivisme i det globale nord ved at tilføje „refigurering“ som en ny konceptualisering af forholdet mellem aktivisme og fremtiden. Begrebet refigurering vokser ud af min observation, at i Stavanger oplever aktivisterne information om klimaforandringerne følelsesmæssigt i deres kroppe. For eksempel beskrev flere af aktivisterne det som en „ækel følelse i kroppen“ at læse om smeltende indlandsis. Sådanne kropslige fornemmelser gør en katastrofalt klimaforandret fremtid tilstedeværende som et tab i nuet. Gennem deres omsorgsfulde og implicerede aktivisme forsøger stavangeraktivisterne at agere på dette både foregribende og tilstedeværende tab ud fra et ønske om at bringe fremtiden tilbage til en form, hvor en katastrofe kan blive undgået eller formindsket.

Refigurering er mit bud på en teoretisering over aktivistisk forandringsarbejde i kontekst af klimakrisen, hvor fremtiden ikke kan tages for givet som et bagtæppe for det sociale liv, fordi det er fremtiden i sig selv, der er i fare.

Bybilledet i Stavanger er præget af byens store udvikling siden den norske olieindustri begyndelse for ca. 50 år siden. Nyere bygninger i glas, beton og stål troner bag de gamle, hvide træhuse som et billede på den øgede sociale mobilitet og velstand. (Foto taget af forfatteren).

Note

Forsvar 19. december 2022. Technologies in Practice-forskningsgruppen, IT-Universitetet, København.

DOKTORENS BORD

DET SMARTE HJEMFRA TEKNOLOGISKE VISIONER TIL DEN LEVEDE HVERDAG

LINE KRYGER AAGAARD

Ph.d.-afhandlingen „Resisting or embracing the smart home? From industry visions to everyday life“ (2022) er en undersøgelse af, hvordan hverdagslivet, sociale praksisser og (køns)roller ændrer sig, når taleassistenten, robotstøvsugeren og øvrige „smart home“-teknologier (SHT) flytter ind. SHT er i hastig udbredelse, særligt i danske hjem, som er afhandlingens empiriske fokus. Teknologien skaber imidlertid ikke blot materielle ændringer, men er også med til at omdefinere husarbejde og samværsformer: selve hjemmets praksisser og socialitet.

Afhandlingen præsenterer en empirisk undersøgelse af, hvordan SHT indgår i og påvirker hjemmets univers, og bygger på feltarbejde hos og interviews med 15 husstande. Derudover inkluderer afhandlingen perspektiver fra SHT-industrien baseret på interviews med 11 teknologiudviklere fra forskellige virksomheder. Teknologiudviklernes visioner for det smarte hjem centrerer sig om lettilgængelig automatisering, øget komfort og et minimum af interaktion og færdigheder fra „brugerens“ side. Afhandlingen viser imidlertid, at disse visioner har en række problematiske implikationer, da usynliggjort automatisering kan afkoble mennesker fra deres eget forbrug, og at øgede komfortstandarder kan normalisere stigninger i energi-, strøm- og ressourceanvendelse. Ved at sammenholde det professionelle perspektiv med det levede hverdagsliv viser afhandlingen, hvordan teknologiske visioner om friktionsløs automatisering og universel komfort ligger langt fra det levede liv med SHT. Det kræver arbejde, kompetencer og vilje at opbygge det „smarte hjem“, og medlemmer af den enkelte husstand har oftest vidt forskellige forudsætninger for og interesse i teknologierne.

Med en praksisteoretisk tilgang viser afhandlingen, hvordan teknologierne på forskellig vis indgår i informanternes hverdagspraksis med implikationer for kontrol, kønsroller og magtforhold. Den praksisteoretiske tilgang har fokus på udførelsen af konkrete aktiviteter, herunder hvordan materialiteten indgår i

disse, men også hvilke kompetencer der kræves, og hvilken mening, motivation og interesse der indgår i udførelsen af hverdagspraksisser. Kompetencer og interesse for SHT varierer i høj grad i den enkelte husstand. For nogle er det en stor fornøjelse at styre og kontrollere teknologien (tilfældet blandt mandlige informanter i afhandlingen), mens andre husstandsmedlemmer udviser større skepsis og i visse tilfælde undlader at interagere med de nye teknologier (tilfældet blandt kvindelige informanter). Eksempelvis fortalte parret Nadia og Erik (pseudonymer) om, hvordan Nadia snarere end at styre teknologierne selv foretrak, at Erik stod for det:

N: [...] jeg gør det ikke selv [styrer det smarte lys], så siger jeg, 'Erik, fix lige lyset, eller skift farve på lamperne, eller skru op for', altså på den måde. Hvor at det kunne jeg jo lige så godt selv have gjort, men ... Jeg har et eller andet med, ja, at det er dit [Eriks]. Ligesom med, altså når jeg siger, 'sluk musikken', hvor jeg bare selv kunne have sagt – altså jeg skulle putte ét ord mere på ['Google' for at aktivere stemmestyringen], så havde det gjort det. Der, ja ... lægger jeg det over på dig, alt det der fancy.

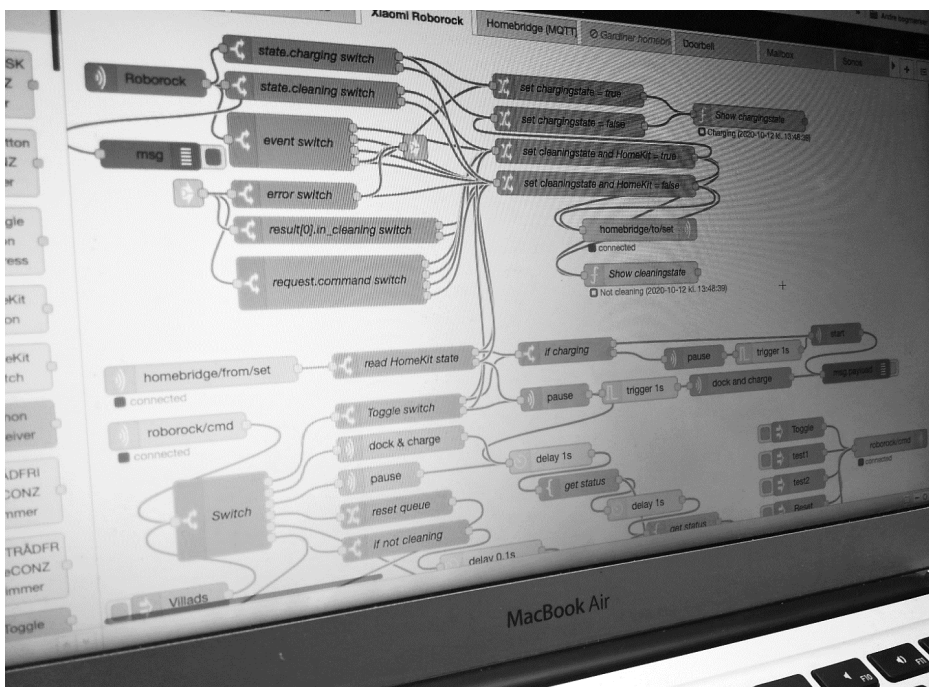
E: Det, jeg har sat i gang, det kan jeg få lov til at styre selv.

N: Ja. lige præcis.

Det at gøre hjemmet „smart“ med SHT indebærer ikke blot at anskaffe sig teknologierne, men også nye opgaver i hjemmet i form af installation, programmering, monitorering og vedligeholdelse. Blandt de undersøgte husstande var SHT oftest flyttet ind på mandens initiativ (hvilket er en generel tendens, også i andre lande, som eksisterende forskning viser), og det „digitale husarbejde“ forekommer i høj grad at være et mandligt felt. En sådan skævhed kan forstærke eksisterende kønsroller og arbejdsdelinger i forhold til en opdeling mellem traditionelt husholdningsarbejde som værende kvinders ansvar og teknisk kontrol som værende mænds. I relation til dette peger tidligere studier på, at det digitale husarbejde kan anskues som et domæne af maskuliniseret techarbejde, som afhandlingen ligeledes bekræfter. Dog nuancerer afhandlingen disse traditionelle kønsroller ved at vise, at SHT og digitalt husarbejde også giver anledning til kreative indretningspraksisser, planlægning og omsorg for øvrige husstandsmedlemmer. Således ses traditionelle kønsroller ikke blot reproduceret, men også ændret, når mænd engagerer sig i hjemlige praksisser, der tidligere har været tilskrevet feminine værdier.

Afhandlingen rejser spørgsmålet om, hvorvidt det digitale husarbejde skal ses som et styrket husholdningsengagement eller snarere som et nyt hobbyfænomen, der udtrykker sig i teknologisk kontrol og øget (digital) ulighed. Digitaliseringen af samfundet er pågået længe, men SHT fremstår ikke desto mindre som et radikalt eksempel ved at omslutte det rum, som af mange opfattes som

det mest private og intime, nemlig hjemmet. SHT og digitalt husarbejde afstedkommer et nyt kapitel i hjemmets univers, dels ved at introducere nye funktioner og praksisser (stemmestyrede apparater, automatisering af varme, lys m.v.), dels ved at fremskynde betydningen af digitale kompetencer og teknologisk engagement i særdeleshed. Digitale kompetencer og engagement er nemlig afgørende i forhold til at kunne kontrollere, mestre og forstå de processer, som teknologien fordrer. Afhandlingen viser, at det særligt er mænd, som praktiserer „digitaliseret hjemlighed“, og i dette reproduceres, men også skabes nye rammer for kønsperformativitet på dynamisk vis. Samtidig kan det, at andre medlemmer af husstanden (ofte kvinder) afholder sig fra eller ikke inddrages i det digitale husarbejde, manifestere sig i øget (digital) ulighed, magtforskydninger og påvirke fordelingen af øvrigt husarbejde i hjemmet. Afhandlingen bidrager således til en aktuell samfundsdebat om betydningen af den stadigt større digitalisering af hverdagen ved at vise, at teknologien langtfra er neutral, men i høj grad påvirker hjemmet, herunder dets praksisser, roller og sociale dynamikker.

Digitalt husarbejde. En informant programmerer „flows“ for sine „smart home“-teknologier. (Foto taget af forfatteren).

Note

Forsvar 29. november 2022. Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet København.

DOKTORENS BORD

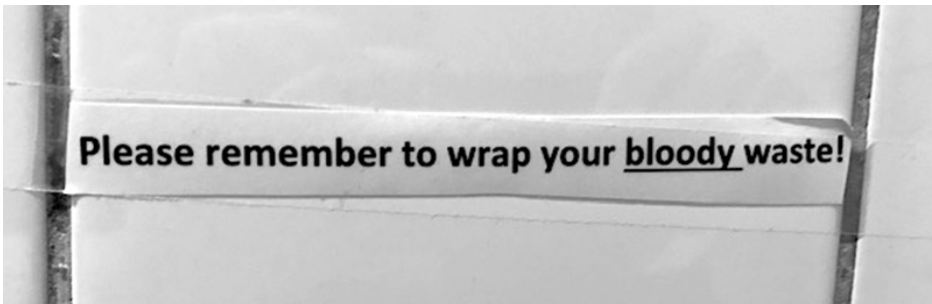
LÆKKENDE KROPPE (U)MULIGHEDER

Om krop, blod, slim og ung tilblivelse

LISE ULRIK ANDREASEN

Ph.d.-afhandlingen „The Possibilities of Leaky Bodies. A Feminist Materialist Ethnography of Menstruating Youth“ (2022) undersøger, hvordan unge i en hovedsageligt hvid øvre middelklasseforstad til København bliver til (Braidotti 2002) med menstruation. Projektet er baseret på et længere feltarbejde i en ungdomsklub, og kernedata stammer fra gruppeinterviews foretaget i klubben og på en skole i nabolaget, hvor 38 unge menstruerende mellem 12 og 16 år deltog.

Som ny ph.d.-studerende på DPU bemærkede jeg en papirlap, der tapet til toiletvæggen råbte: „Please remember to wrap your bloody waste!“. Understregningen og udråbstegnet, der skældte på mig, illustrerer menstruation som et både skjult og højintensivt fænomen. Menstruation som krop-verden-relation har gjort det til et oplagt tema for antropologien (hos fx Mary Douglas og Margaret Mead). Dog er menstruation som mere end medicinsk og biologisk fænomen underbelyst i en dansk kontekst, og afhandlingen er således den første større danske undersøgelse af menstruation som et sociomaterielt fænomen. I mine undersøgelser har jeg insisteret på at åbne op for det blodige og på denne måde bidrage til et felt af menstruationsforskning, der er blevet betegnet som „anæmisk“ (Persdotter 2022) i sit manglende engagement med menstruationens materialiteter.

Med ambition om en tiltrængt transfusion er undersøgelsens synliggørelse af krop, blod, slim, bind og tamponer piblet frem gennem analyse og skrift, der er formet af et feministisk nymaterialistisk blik. Afhandlingen fokuserer på pædagogisk antropologiske temaer som ungdom, fællesskab og identitet med skolen som ramme for hverdagslivet. Den teoretiske ramme tager udgangspunkt i undersøgelsens empiri, og ved at tænke projektet gennem en affirmativ etisk tilgang gør projektet det, som flere af de unge deltagere udtrykte ønske om: Det tænker menstruation og lækkende kroppe ind i forskningsprocessen uden at reproducere stigma og rammesætte menstruation som udelukkende begrænsende. At tænke på menstruation og unges tilblivelse gennem en posthumanistisk feministisk linse er ikke en manglende interesse for unge menstruerende og deres liv. Ej heller er det en fornægtelse af subjektivitet, men er derimod et perspektiv, der ved at tænke tilblivelse som kropslig, relationel og processuel (Braidotti 2002) og dermed tildele opmærksomhed til kroppes, følelsers, blods og slims betydning for unge menstruerendes (u)muligheder for tilblivelse tager de unge menstruerende alvorligt. Afhandlingen bidrager med et bud på, hvordan posthumanistisk feminisme kan arbejde generativt i feltarbejde og analyse. Den posthumanistiske feminisme, her tænkt med den feministiske filosof Rosi Braidotti, insisterer på en relationel værensentologi, der kan favne den tiltagende komplicerede verden, som de unge menstruerende navigerer i. Ved at undersøge et klassisk antropologisk tema som menstruation som kropsligt, relationelt og som situeret i en kompleks samtid bliver det muligt at vide noget nyt om menstruations betydning for unge af i dags tilblivelsesmuligheder.

En central indsigt er, hvordan menstruation kommer til syne som relationelt og situeret i kropslige og sociale vilkår. At undersøge menstruation blandt hvide øvremiddelklassemenstruerende betyder, at undersøgelsen har kunnet sige noget særligt om menstruation i et udsnit af danmarkskortet, hvor for eksempel særlige materielle vilkår og specifikke idealer om krop er på spil. Et eksempel herpå er, hvordan flere af de unge havde en vished om at tilhøre det øverste lag i samfundet og derfor tænkte på sig selv som de „mest normale menstruerende“. Deltagerne var en homogen gruppe af reflekterende unge med travle fritidsliv og en hverdag præget af forældrenes ambitioner for dem. Dette betød blandt andet, at den menstruerende krop med risiko for lækage, smerter og ubehag blev besværliggjort, når den kom i vejen for de idealer om deltagelse og præstation, hverdagen var indrettet efter. De unges privilegerede position til trods manglede flere unge basal viden om egen krop, hvilket medvirkede til at mystificere og besværliggøre menstruation og øge bekymringer om lækage og eksponering. De unges menstruelle virkelighed kom i høj grad til syne gennem krop-menstruation-relationer, hvor kroppe intraagerede med besværligt „menstru-slim“ (Pers-

dotter 2022), der nægtede at lade kroppen adskille sig fra verden, eller blev til forstyrrende kroppe, der afbrød gruppearbejdet i skolen, eller blev til seksuelle kroppe, når mødre nægtede deres børn at anvende tamponer, fordi krop-tampon-relationen kunne forstyrre ideen om en ideelt intakt og ikke-seksuel krop. For de unge er menstruation en sociomateriel virkelighed, der gennemvæver deres liv og kropslige tilbliven. I værste fald som hårdt arbejde for at kunne passere som ikke-menstruerende, som vedvarende ubehag, ængstelse eller som eksklusion fra deltagelse i hverdagen og fællesskabet.

I bedste fald som en mulighed. Afhandlingen viser nemlig også, hvordan menstruation kom til syne som kritik og subversion. I analysen fremstår særligt interviewet som et menstruelt mulighedsrum, hvor sprækker af modstand mod besværliggørelsen af menstruerende kroppe, kom til syne. Både når deltagerne fortalte om modstandshandlinger, når de skabte et menstruelt hverdagsutopia og i al dydmyghed bare ønskede, at menstruation kunne være, som Eva sætter ord på her:

Jeg har menstruation, men jeg kommer til at klare det, men jeg er ikke o.k., og der er ikke noget, du kan gøre ved det, og det er bare en normal ting, og folk ville ikke være sådan: Aaaaad, den person har menstruation [...]

Her fandt de unge styrke gennem sårbare udvekslinger, som lagde grunden for latter og fællesskab. De berettede om hverdagens minirevolter, som da en af deltagerne bad skoleledelsen om at forbedre vilkårene for menstruerende, eller da en anden chokerede en klassekammerat med sit menstruationsblod og dermed vendte ubehag til stolthed. De talte om slim, dårlig lugt og koaguleret blod, og samtalen blev på den måde en tilblivelse med menstruation. Ud fra de lækkende kroppes umuliggjorte vilkår opstod der altså muligheder. På den måde er et af afhandlingens fornemmeste bidrag synliggørelsen af menstruation, at menstruation har betydning for unge, der menstruerer, og at menstruation i højere grad bør indgå i diskussioner af børne- og ungdomsliv, så børn og unges muligheder for deltagelse og glæde i hverdagslivet – og deres tilblivelse med menstruation – kan udvides.

Note

Forsvar 7. november 2022. DPU, Aarhus Universitet..

Litteratur

Braidotti, Rosi
2002 *Metamorphoses Towards a Materialist Theory of Becoming*. Cambridge: Polity.

Persdotter, Josefin
2022 *Menstrual Dirt. An Exploration of Contemporary Menstrual Hygiene Practices in Sweden*. Faculty of Social Sciences, . <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/70567>.

DOKTORENS BORD

FOR THE LOVE OF THE LIVING

A Rubber-Boot Quest for the Biocene in Aarhus, Denmark

MATTI WEISDORF

På baggrund af et lille års feltarbejde i og omkring biologiuddannelsen i Aarhus afleverede og forsvarede jeg i 2022 min ph.d.-afhandling med titlen „For the Love of the Living. A Rubber-Boot Quest for the Biocene in Aarhus, Denmark“ (2022). Afhandlingen skildrer livet og arbejdet med biodiversitet blandt en gruppe toneangivende og rewildingentusiastiske biologer i smilets by i 2018-2020. Den afdækker, hvordan kærlighed til liv – særligt de former for liv, som for mange andre kan virke uanseelige eller uelskelige, og som derfor ofte tilsidesættes – opstår og kultiveres. Og hvordan den kærlighed sættes i spil politisk i en tid præget af enorm biodiversitetsmæssig tilbagegang.

Modsat mange andre antropologiske undersøgelser af videnskabelig praksis tilgodeser afhandlingen det næsten banale forhold, at biologiske videnskabsfolk er meget andet og mere end feltundersøgelser, laboratorier og udgivelser. De er som alle andre hele mennesker, hvis lidenskaber og etiske overbevisninger mange gange skaber krusninger uden for deres professionelle liv. Konkret belyses det, hvordan vigtigheden af biodiversitet for afhandlingens hovedpersoner trængte dybt ind i deres private liv i form af myrefarme, insektsamlinger, rewilded altankasser og naturformidling på personlige Facebook-profiler. Engagementet i biodiversitet lænede sig for mine samtalepartnere således mod en form for økologisk aktivisme, en aktivisme, der dog altid var betinget af deres biologiske (u)følsomheder og kundskaber.

Som del af mit feltarbejde lod jeg mig indskrive i dele af biologiprogrammet på Aarhus Universitet, og jeg deltog således i en mængde undervisning, herunder laboratorieøvelser og længere biologiske feltforløb. Dette hjalp mig ikke alene med at opbygge et emisk vokabularium, men konfronterede mig også med, hvordan fortryllelse af og kærlighed til biodiversitet tager form i bemærkelsesværdige situationer og aktiviteter: i taksonomisk praksis – såkaldt nøgling – hvorved artskenndskab møjsommeligt opøves; gennem forskellige dødelige møder med andre væsener i og uden for laboratorier, som iscenesætter etiske tilblivelser blandt biologerne; ved dybe engagementer med evolutionsteori; gennem et uforudset, men ingenlunde tilfældigt møde med en trehornet skarnbasse. Gennem sådanne beskrivelser fyldes den umiddelbart abstrakte formulering af „kærlighed til liv“ med affektivt og praktisk indhold, og „kærlighed“ kommer til at betyde noget ganske præcist, som inkluderer en subtil blanding af højt udviklede taksonomiske kapaciteter og moralsk kompromitteret engagement.

En af de ting, som i felten overraskede mig mest, var mine biologiske samtalepartnernes uvillighed til at benytte argumenter til fordel for bevaring af biodiversitet, som ellers er frit tilgængelige i den efterhånden levende offentlige debat. De nægtede eksempelvis pure at forankre deres ønske om at beskytte biodiversitet i økonomiserede ideer om økosystemtjenester eller risikoen for økosystemsammenbrud. For dem at se ville en sådan tilgang være både moralsk anfægtelig – bør vi virkelig grunde omsorg for naturen i menneskelig egeninteresse? – og fagligt forkert. For som de ofte påpegede, er langt størstedelen af verdens arter ikke strengt nødvendige for menneskers overlevelse og velstand. *Vi* har ikke brug for kløverhumlen eller den trehornede skarnbasse. Intet menneske kommer til at sulte på grund af tabet af rødlig perlemorsommerfugl.

På samme måde kunne biologerne ikke acceptere forsøget på at forankre omsorg for biodiversitet i æstetik, i ideen om en smuk, farverig, levende verden. De var alle enige i, at biodiversiteten *gør* verden mere farverig og levende, men for

dem at se kan dette ikke udgøre et reelt grundlag for beskyttelse eller omsorg. For hvis æstetiske hensyn skulle være biodiversitetens sidste appelret, ville biodiversitet forblive bundet op på menneskelig opmærksomhed og værdsættelse.

Nej, for mine samtalepartnere er det eneste bæredygtige sted at basere vores omsorg for andre former for liv den grundlæggende påskønnelse. Vi bør, som jeg utrætteligt fik det forklaret, passe på naturen „af kærlighed til det levende“. Og det er den opfattelse, som afhandlingens hovedpersoner forsøger at udbrede. Denne attitude forsøger jeg i afhandlingen at anskueliggøre med det *biocæne*, som er mit forsøg på at få greb om mine samtalepartneres moralske vision, hvor livet i dets forvirrende og ofte ubekvemme mangfoldighed – og ikke bare mennesket – er omdrejningspunktet for alt, hvad vi bør gøre eller ikke gøre.

Selvom argumentet om „kærlighed til det levende“ er besnærende, er netop den kompromisløse tilgang til biodiversitet og andre væseners værdi også noget af det, som bliver ved med at hjemsege mig. For er der ikke en risiko for, at disse biologer i deres insisteren på ikke at værdisætte og dermed vareliggøre dyr og planter mere eller mindre tilsigtet får hævdet, at udryddelsen af andre arter overhovedet ingen indflydelse har på menneskers liv? Og kan vi virkelig vide det med nogen grad af sikkerhed? Jeg spekulerer nogle gange på, om økosystemer – alle økosystemer – er så komplekse, at det er umuligt at fastsætte en entydig værdi af denne myre og eller hin bille. Denne ydmyghed kan – og bør måske – ses som en opfordring til at træde varsomt.

Da jeg startede ph.d.-projektet, havde jeg en klar fornemmelse af, at der var noget spændende, om end stadig perifert, under opsejling blandt biologer i Aarhus. Jeg havde dog aldrig forudset, i hvor høj grad disse biologers ideer ville give genlyd i den danske offentlighed blot få år senere, hvor vildere og mere biodiversitetsvenlige naturnationalparker eksempelvis er på vej landet over. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt vi i disse år er vidne til, at fagbiologisk ekspertise i stigende grad – og ikke uden kontroverser – vinder indpas i dansk naturpolitik. Antropologien egner sig virkelig godt til at forstå sociale fænomener, der er fremspirende og levende, og jeg håber, at jeg med min afhandling har vist, at samfundsvidenskaberne og antropologien i særdeleshed har meget at bidrage med i samtaler, som ifølge en traditionel videnskabelig arbejdsdeling ville falde uden for disse videnskabers kompetenceområde.

Afhandlingens bidrag består dog ikke kun i aktualitet. For mig at se bidrager den til en hel række aktuelle antropologiske samtaler om videnskabelige praksisser og forpligtelser, voldens etik, omsorgspraksisser og -forestillinger samt videnskabeligt funderet, men hjertevarm aktivisme. Alt sammen tænkt med og igennem det biocæne, hvis analytiske og måske komparative potentiale helt sikkert kan udfoldes yderligere. Forhåbentlig kan mit fokus på spændingen mellem

naturvidenskab, lidenskab og aktivisme i disse problematiske tider stimulere nye antropologiske undersøgelser af den deprimerende lange række af aktuelle og kommende økologiske kriser.

Note

Forsvar 28. oktober 2022. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

POSITION

OVERDIAGNOSTIK SOM ANTROPOLOGISK FORSKNINGSFELT

ALEXANDRA BRANDT RYBORG JØNSSON

Overdiagnostik er en anerkendt problemstilling i det medicinske forskningsfelt, hvor epidemiologiske studier viser, at nogle mennesker får diagnoser, som unødvendigt gør dem til patienter. Mit ærinde er her at argumentere for, at overdiagnostik også er et relevant forskningsfelt for den kritiske medicinske antropologi.

Min historie begynder under feltarbejdet til min ph.d., hvor jeg undersøgte, hvad det betyder for livet som gammel, at man har flere kroniske sygdomme på en gang. Jeg sad hjemme hos Kurt, og vi var godt igennem både kaffen og hans sygdomshistorie med diabetes, to blodpropper i hjertet og et tidligere alkoholmisbrug, da han meget bevæget sagde: „Der er også en anden sygdom, men den har jeg ikke fortalt nogle andre om. Men det er den farligste.“ Det viste sig, at 82-årige Kurt i 15 år havde levet med prostatakræft. Han havde været hos lægen og havde fået taget en test, men fordi kræften ikke var så alvorlig, fik han ikke behandling, han kom bare til kontrol hvert halve år. Da jeg spurgte, svarede Kurt, at han ikke som sådan var bange for kræften, men at hvis han havde ondt i ryggen, tænkte han på, om den havde spredt sig, for det havde han læst, det kunne være et tegn på. Kurts situation gjorde stort indtryk på mig. Tanken om at leve med kræft eller truslen om kræft, i 15 år fandt jeg skræmmende. Til et forskningsmøde fortalte jeg om Kurt, og hvor svært det måtte være at svæve mellem liv og død, men til min overraskelse reagerede mine kollegaer, der er praktiserende læger, med et skuldertræk, og en sagde: „Nårh, han er bare overdiagnosticeret.“ Og så fik jeg forklaringen:

Prostatakræft kan være en alvorlig sygdom med en meget høj dødelighed, men i 95 procent af tilfældene er det en uskadelig tilstand. Med alderen vil mænds prostata vokse, og det antages, at i en alder af 100 år vil næsten alle mænd have prostatakræft. Men meget få mænd vil dø af denne sygdom. Problemet opstår, fordi der findes en blodprøve, som kan måle et protein, der kan diag-

nosticere prostatakræft, men denne prøve er så „god“, at den finder langt flere mænd end de mænd, der vil blive syge. Faktisk vil hovedparten af mænd, der er diagnosticeret med prostatakræft via screening, dø af noget andet, og mange af dem vil ikke modtage behandling, men være under observation for, om kræften er vokset i „kontrolprogrammer“ (Jønsson & Brodersen 2022:51, 122-24).

I Kurts tilfælde blev kræften aldrig til noget. Han døde af en blodprop i hjertet et par år efter mit feltarbejde. Men min opmærksomhed på unødvendige diagnoser var blevet skærpet. Samtidig fik jeg i senere forskningsprojekter set, hvordan nogle mennesker får masser af behandling, forebyggelsestilbud osv., mens andre underbehandles og dør af sygdomme, som ellers ville kunne blive behandlet (se fx Rozing et al. 2021). En af flere årsager til dette er overdiagnostik, som skaber en skæv balance i allokeringen af sundhedsvæsenets ressourcer – det, som den britiske læge Julian Tudor Hart i 1971 kaldte „the inverse care law“: en ulige fordeling af sundhedsydelse, således at de, der har mest behov for sundhedsydelse, får mindst – og omvendt (Hart 1971). Derfor kan overdiagnostik skabe ulighed i sundhed, og at forske i overdiagnostik er altså ikke en modsætning til at forske i underdiagnostik, de to hænger ganske ofte sammen (Jønsson & Brodersen 2022:53-54).

Det kan måske hævdes, at fordi overdiagnostik grundlæggende er et medicinsk fænomen, bør det også studeres og tilgås videnskabeligt af de medicinske videnskaber. Men den medicinske videnskab har sjældent de epistemologiske forudsætninger for at kunne kritisere det biomedicinske objekt endsige, forstå hvad overdiagnostik betyder for samfundet og for den enkelte. Der er brug for andre videnskabsteoretiske positioner. Lad mig komme med et eksempel: Et befolkningsstudie fra Norge viser, at 96 procent af alle i området Nord-Trøndelag Fylke igennem 20 år har mindst én risikotilstand for eller diagnose inden for hjerte-kar-sygdomme. Der er altså kun fire procent raske tilbage i en af verdens længstlevende befolkninger (Petursson et al. 2009). På trods af forfatterens kritiske tilgang til netop måling af risikofaktorer mangler der stadig dybere analyser af, hvad den slags tal betyder, for eksempel for vores forståelse af normalitet og risiko. Her har antropologien en rig historie at byde ind med.

Ligeledes er epidemiologiske og statistiske risikoberegninger blevet et legitimt og moralsk anerkendt grundlag for usikkerhedshåndtering og forståelse af årsagssammenhænge. Men antropologer har i mere end 100 år vist, at usikkerhed er en del af menneskelivet, og at mennesket bruger forklaringsmodeller til at søge svar på og måske ligefrem kontrollere denne usikkerhed. Lige fra Evans-Pritchards klassiske eksempel om magi som årsagsforklaringer i azandestammen (Evans-Pritchard 1976 [1937]) til Douglas' argument om, at „risiko“ er blevet et retorisk neutralt koncept, der videnskabeligt kan forklares og forhindre

dres (Douglas 1992). I Danmark har nogle af de toneangivende medicinske antropologer også arbejdet med usikkerhedshåndtering i forskellige kontekster (se fx Whyte 1997; Steffen et al. 2005; Mogensen 2005) og har vist, at den sociale og kulturelle kontekst præger vores handlemuligheder og de løsningsmodeller, som tænkes frem. Og den form for viden er også nødvendig, hvis vi skal forstå de kulturelle, sociale, samfundsmæssige og individuelle aspekter af overdiagnostik og derved kunne bidrage til at mindske problemet. For lad mig slå fast: Overdiagnostik er et alvorligt og stigende problem for både individ og samfund, ikke kun i det globale nord, men også i det globale syd, hvor sundhedssystemerne om muligt er endnu mere pressede (Albarqouni et al. 2022).

Hvad er overdiagnostik?

Overdiagnostik betyder grundlæggende, at mennesker unødvendigt gøres til patienter. Mere præcist er overdiagnostik en betegnelse for den proces, hvor medicinske aktiviteter (det kunne fx være en screeningsundersøgelse) identificerer biologiske ændringer og kategoriserer dem som sygdom, men hvor „patienten“ ellers aldrig ville opleve symptomer fra eller dø af disse ændringer (Jønsson & Brodersen 2022; Brodersen et al. 2018). Der findes også overdiagnostik af psykiatriske lidelser, hvor det ikke er biologiske ændringer, men derimod forskellige afvigelser hos den enkelte, der tolkes som symptomer og derved sygdom (Brinkmann 2010; Paris 2015). Det lyder måske relativt harmløst, men overdiagnostik skader individet med unødvendige behandlinger, medicin og undersøgelser og kan give stress, angst og depressionssymptomer, ligesom indbyggede kulturelle imperativer kan medføre en følelse af skyld og skam (Jønsson & Brodersen 2022:207-23). Samtidig er overdiagnostik et voksende samfundsproblem, der trækker store vekslers på et i forvejen presset sundhedsvæsen. Mit argument er, at det er i den antropologiske forsknings fokus på forholdet mellem individ og samfund og vores analyser af menneskelig erfaring, kulturelle og sociale kontekster, at den afgørende nøgle til at forstå overdiagnostik ligger.

Men overdiagnostik er svært at studere etnografisk, for mens den medicinske evidens på populationsniveau viser, hvor og hvornår der er overdiagnostik, og hvilke skader det medfører, kan man ikke se på individniveau, hvem som er overdiagnosticerede. Derfor oplever patienter heller ikke nødvendigvis, at de bliver overdiagnosticeret eller skadet. Det betyder bare ikke, at de ikke bliver det.

Allerede i 1968 bemærkede Weaver, at medicinske antropologer er i risiko for at havne i en ontologisk isolation ved at reproducere et fokus på specifikke individer eller sygdomme (Weaver 1968:6). En problemstilling, som er blevet diskuteret med jævne mellemrum, og som blev uddybet med Carole Browners

tale på årsmødet i den amerikanske antropologiske forening i 1999. Her fremhævede Browner, at mange medicinske antropologer studerer enheder, som de defineres af medicinsk videnskab: kræft, tuberkulose, gigt, stress, PMS eller efterfødselsreaktioner (Browner 1999:135). Det er ikke i sig selv negativt, for antropologien har meget at tilbyde og tilføje biomedicinen. Men Browner pegede på en række udfordringer i at fokusere eksempelvis på en sygdom, og hvordan denne „opleves“: I tværvideenskabelige samarbejder kan vi risikere, at den antropologiske vinkel reduceres til enkeltstående interviews, og derved ofrer vi den etnografiske indsigt til fordel for førstehåndsperspektivet, som det fortælles af informanten. Og endnu vigtigere: Vi ofrer måske muligheden for at undersøge, hvad sygdommen betyder i et større livsperspektiv og i de fællesskaber og det samfund, individet indgår i (op.cit.138).

Ganske vist dansede jeg til Spice Girls, da Carole Browner holdt sin tale til årsmødet i Society for Medical Anthropology, men her 25 år efter løfter jeg „arven“ og gentager hendes pointer, mens jeg tilføjer mine egne argumenter om overdiagnostik.

Overdiagnostik er ikke kun et spørgsmål om medikalisering

Medikalisering som analytisk objekt begynder at optræde i sociologien i slutningen af 1960'erne, hvor det bruges til at analysere en stigende medicinsk kategorisering af menneskelige oplevelser og udfordringer som sociale konstruktioner (Conrad 1975, 2007, 2013; Clarke et al. 2011; Conrad & Schneider 1992). Men medikalisering er grundlæggende et ikke-normativt begreb, som bruges analytisk til at undersøge et givent fænomen på dets egne præmisser (Conrad & Bergey 2015:105). Medikalisering kan ligefrem have en positiv effekt i form af for eksempel destigmatisering. Tænk bare på „nattevædere“ – børn, der tisser i sengen helt op til teenageårene. Tidligere blev dette anset som et udtryk for dårlig opdragelse, svag karakter eller andre moralske fordømmelser, men efter opdagelsen af, at nattevæderi skyldes mangel på eller nedsat produktion af et specifikt hormon, kan børnene tilbydes en effektiv medicinsk behandling. Modsat er overdiagnostik af fysiske sygdomme¹ per definition kun skadeligt. Hvis patienter får gavn af diagnosen, er det ikke overdiagnostik. Det kræver dog en forståelse af ret komplekse medicinske studier at kunne se, hvorfor sundhedsvæsenet kan „gøre for meget“, en indsigt, som de fleste uden en sundhedsfaglig baggrund mangler. Derfor har jeg sammen med professor i almen medicin John Brodersen skrevet verdens første lærebog om overdiagnostik, som henvender sig både til de sundhedsfaglige og til de samfundsfaglige og humanistiske studerende (Jønsson & Brodersen 2022).

Overdiagnostik kan grundlæggende ske på to forskellige måder: via overdetektion og overdefinition. Overdetektion referer til den føromtalte identifikation af biologiske forandringer. På medicinsk: patologiske forandringer. Disse forandringer findes via teknologi, men havde man ikke fundet dem, ville de aldrig være blevet opdaget, fordi de aldrig ville være vokset, så de ville aldrig have givet symptomer eller have været årsag til personens død. Patologiske forandringer kan også gå i sig selv igen. Her er det vigtigt at forstå, at den menneskelige krop er et reservoir for biologiske forandringer, og den gamle vittighed fra teaterstykket, hvor dr. Knox udtaler, at en rask person blot er en patient, som ikke er undersøgt godt nok, er der faktisk en sandhed i. Lad os tage brystkræft som eksempel: Det anslås, at cirka hver 10. kvinde i Danmark vil få brystkræft i løbet af sit liv. Men i et studie, hvor man obducerede 110 kvinder, der var døde i ulykker, fandt man en form for brystkræft hos hver femte (22 kvinder) – altså dobbelt så mange, som man havde regnet med – men kun én af de 22 kvinder var på dødstidspunktet klar over, at hun havde brystkræft (Nielsen et al. 1987). Dette studie bruges til epidemiologisk at vise, at mange flere, end vi tror, har en form for celleforandringer, der kan tolkes som brystkræft. Forklaringen er, at nogle af disse mikroskopiske „knuder“ aldrig vokser, og at hvis vi skulle finde alle de biologiske forandringer i brystet, som kan tolkes som kræft, ville rigtig mange kvinder blive overdiagnosticeret, netop fordi disse forandringer aldrig ville udvikle sig. Det betyder ikke, at man ikke skal finde og diagnosticere brystkræft hos en kvinde, der har symptomer, tværtimod. Brystkræft kan være en alvorlig og dødelig sygdom, og det er afgørende at finde og behandle de rette. Men fordi teknologien er blevet så god, at vi kan finde stadig mindre biologiske forandringer, skaber vi flere unødvendige patienter. For når først „kræftflaget“ er blevet hejst, skal sundhedsvæsenet naturligvis behandle, ikke mindst fordi vi ikke med sikkerhed kan sige, hvilke biologiske forandringer der udvikler sig, og hvilke der ikke gør.

Den anden type overdiagnostik kaldes overdefinition og er, som navnet antyder, en betegnelse for, at grænserne for, hvornår noget er en sygdom eller en risikotilstand, sænkes uden nogen former for evidens for, at det får diagnosticerede mennesker til at få det bedre eller leve længere. Et glimrende eksempel herpå er forhøjet blodtryk, hvor tallet i 1980'erne var 100 + alder for det øverste blodtryk (det systoliske blodtryk). Var man 73, var grænsen 173/90. Men det tal er gradvist blevet sat længere ned og er nu på 140/90, uanset alder. Forhøjet blodtryk kan godt være en alvorlig risikofaktor, eksempelvis for mennesker, der tidligere har haft en blodprop eller har arvelige risici for blodpropper. Men ved at nedsætte grænsen for blodtrykket inkluderer man også mennesker, der har mindre eller ingen sandsynlighed for at få gavn af behandlingen, fordi de aldrig bliver

syge af eller dør af hjerte-kar-sygdomme (Jønsson & Brodersen 2022:43-45). Behandlingen kan derimod være skadelig og omkostningsfuld for samfundet (kontroller, tilskud til medicin osv.). Derudover finder overdefinition sted, når sygdomskategorierne udvides til at inkludere stadig mildere tilfælde, eller når risiko-for-sygdom bliver til sygdom såsom „prædiabetes“. Og endelig findes sygdomsprangeri (disease mongering) i kulturer med mindre striks lovgivning inden for medicinalindustrien, eksempelvis USA. Her opfindes sygdomme, så der kan sælges medicinsk behandling, for eksempel mod „for korte øjenvipper-syndromet“ eller „vejvrede“ (Moynihan et al. 2002).

Hvordan kan man studere noget, som ikke findes?

Hvordan laver man feltarbejde blandt nogen, som man ikke ved, hvem er? Antropologien viser, at fænomener skal studeres og forstås i deres egen ret, også selvom de ikke nødvendigvis er erkendte eller anerkendte. Adrianna Petryna argumenterer for eksempel for, at efter Tjernobyl-ulykken var biologiske skader som følge af radioaktiv stråling den eneste måde at opnå understøttelse på fra staten i Ukraine, og det blev, hvad Petryna har kaldt biologisk medborgerskab. Her skaber løsrivelsen fra kommunismen sammen med videnskabelig uvidenhed om konsekvenser af radioaktiv stråling over tid nye biologiske usikkerheder, der påvirker medborgerskab, politik og rammerne for agens (Petryna 2004). Petryna bruger ansøgninger om erstatning for stråleskader som analytisk prisme til at forstå livet i det postkommunistiske Ukraine. Så antropologiske aspekter af overdiagnostik kan måske netop tilgås ved i stedet at se på dynamikker relateret til for eksempel sundhedsadfærd. Joe Dumit argumenterer for, at sundhed tidligere blev sidestillet med ikke at skulle tage medicin, ikke at skulle gå til læge eller på hospitalet, men at sundhed i dag er blevet det stik modsatte. I dag tænkes sundhed ifølge Dumit ud fra paradigmet om at holde sig sund ved at bruge betydelige mængder penge, tid og energi på forskellige forebyggende tiltag, ikke mindst farmakologisk forebyggelse (Dumit 2012). En række antropologer har også vist, hvordan sundhedsismen (healthism) ophæver sundhed til en særlig overordnet værdi i samfundet, der vægtes over andet og præges af neoliberalistiske mantraer om „ansvar for egen sundhed“ (se fx Kristensen et al. 2016). Sociologen Susie Scott foreslår, at vi vender analytisk opmærksomhed mod „nothing“ (Scott 2018), her nok bedst oversat til at gøre „ingenting“, for den bevidste handling „ikke at agere“ skal i Scotts optik forstås som en social aktion i webersk forstand. Derved kan „ingenting“ bruges som begreb til at forstå eksempelvis menneskers bevidste ikke-ageren på et handlingsimperativ, der er normativt forventet og ellers kunne være set som „mistænkeligt“ (op.

cit.5). Sådanne analyser kan bruges til at sige noget om drivkræfterne bag overdiagnostik. I et interviewstudie med kvinder, der ikke længere tilbydes brystkræftscreening, fordi de er fyldt 70 år (og efter 70 år er der flere skader end gavn ved brystkræftscreening), fortæller kvinderne, at det at gå til screening er en borgerpligt, og at når det tilbydes af staten, kan det kun være godt. I interviewet bliver de spurgt ind til, hvordan de ville vægte skaderne ved at deltage i screening, og her siger en kvinde for eksempel: ”Jeg vil sige, hellere behandle for meget. Måske er det ikke kræft [...] men hellere en gang for meget end en gang for lidt“ (Gram et al. 2023, oprindeligt citat på dansk).

Har overdiagnostik analytisk relevans for antropologien?

Jeg vil ikke argumentere imod studier af enkeltsygdomme (eller for den sags skyld multisygdom, som jeg selv skrev ph.d. om), men i stedet fremhæve vigtigheden af at bevare den kritiske position. For nylig beskrev Emily Rogers en gruppe patienters kamp for anerkendelse af deres diagnose. Diagnosen (ME/kronisk træthedssyndrom) er omstridt, fordi symptomerne er så varierende, at det er svært for biomedicinske læger at afgøre, om der er tale om en sygdom eller en række symptomer. I artiklen beskrives det, hvordan træthedssyndromet gør det endnu sværere for denne gruppe patienter at kæmpe for at få anerkendelse, men ikke på et eneste tidspunkt stiller Rogers sig kritisk over for diagnosen. Tværtimod diagnosticeres Rogers selv med en lignende sygdom i løbet af feltarbejdet (Rogers 2022:416). Efter repræsentationsdebattens tiltrængte opgør med antropologiens objektivisering af „den anden“ og med de seneste års vigtige postkolonistiske og dekolonialiseringsdebatter er det måske problematisk at hævde, at vi ikke bare skal tage vores informanternes ord for gode varer. Men hvis vi adapterer, som i Rogers eksempel, en fortælling om en sygdom, som et magtfuldt system nægter at anerkende, risikerer vi, præcis hvad Browner advarede imod: at overse de institutionelle, sociale, kulturelle, implicitte og eksplicitte strukturer og individuelle livsvilkår og livsomstændigheder.

Den samme problemstilling findes i overdiagnostik. Når jeg skriver eller taler om skaderne ved screeningsprogrammer, får jeg næsten altid en historie om en, der kender en, der „er blevet reddet af at få diagnosen“. Her kan den videnskabelige viden have svært ved at hamle op med vores personlige forforståelser. Forebyggelse, screening, helbredstjek, testning og „jo før, jo bedre“ er alle indsatser, som, har medier og sundhedskampagner lært os, er den ansvarlige måde at interagere med sundhedsvæsenet på. Men tidlig diagnostik vil ikke nødvendigvis føre til helbredelse. Tværtimod er der risiko for påvisning af harmløse tilstande af for eksempel kræft hos mange screeningsdeltagere, uden at dødeligheden af

kræftsygdommen reduceres, men hvor patienterne, som Kurt fra mit feltarbejde, skal leve med bevidstheden om og måske angsten for alvorlig sygdom.

Hvis vi skal forstå, hvad overdiagnostik er, kræver det altså antropologiske indsigter, fordi den medicinske viden altid skal forstås i den kulturelle kontekst, den udspiller sig i. Når en avis for eksempel skriver, at vi kan redde flere menneskeliv ved at screene, levnes kun meget begrænset plads til et modsvar fra forskningen.

Derfor er den kritiske medicinske antropologi afgørende. Selvom de adskiller sig fra overdiagnostik, har studier af medikalisering været stærkt inspirerende for den kritiske medicinske antropologi. Medikalisering er analyseret som en mekanisme til social kontrol (Illich 1976; Foucault 1965; Szasz 1970; Zola 1970) og som en form for biomedicinsk magtudøvelse (Kleinman 2012; Lock 2001; Lock & Ngyuen 2010: 70). Og heldigvis er der stadig stærke kritiske røster. Et eksempel kunne være Merill Singers artikel i *Lancet* om syndemics, hvor han i et af de højest rangerede medicinske tidsskrifter viser, at ulighed og sygdom ikke er resultatet af individers handlinger eller gener, men i langt højere grad et produkt af samspillet mellem sygdom, miljø og sociale kontekster (Singer et al. 2017). Også den danske medicinske antropologi har skarpe kritiske røster, for eksempel Tine Gammeltofts analyser af, hvordan medicinske teknologier bruges til at fravælge nogle fostre (Gammeltoft 2014).

Overdiagnostik er som empirisk og analytisk objekt et fænomen, der netop kalder på den kritiske antropologi. For patienternes og borgernes perspektiv er en vigtig faktor for at forstå, hvorfor vi har overdiagnostik. I vores velfungerende sundhedssystem kan vi gå til lægen og få at vide med større og større sandsynlighed, om for eksempel en feberepisode skyldes en virusinfektion eller en bakteriel infektion. Det skaber en øget forventning til og dermed et øget behov for lægelig afklaring og eventuel efterfølgende behandling. Dermed stiger befolkningens kontakt til sundhedsvæsenet, og som konsekvens heraf stiger antallet af diagnoser. Men vi er ikke som antropologer sat i verden for at være mikrofonholdere eller reproducere magthavernes dogmer. Tværtimod har vi som medicinske antropologer en unik position at tale fra som oversættere mellem medicin og samfund. Lad os fastholde denne position, uanset om vi forsker i overdiagnostik, fosterdiagnostik, kræftforløb eller andet, og bruge den til at kritisk tilgå de styringsmekanismer, magtforhold, logikker og strukturer, der former vores tilgang til sygdom og sundhed.

Note

1. Psykiske diagnoser kan godt gavne, selvom der er tale om overdiagnostik, fordi diagnosen ofte medfører adgang til støtte og anden hjælp, som kan være nødvendig for individet eller dennes familie.

Litteratur

- Albarqouni, Loai, Morteza Arab-Zozani, Eman Abukmail, Hannah Greenwood, Thanya Pathirana, Justin Clark, Karin Kopitowski, Minna Johansson, Karen Born, Eddy Lang & Ray Moynihan
2022 Overdiagnosis and Overuse of Diagnostic and Screening Tests in Low-Income and Middle-Income Countries. A Scoping Review. *BMJ Global Health* 7(10):e008696. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2022-008696>.
- Brinkmann, Svend
2010 *Det diagnosticerede liv. Sygdom uden grænser*. Aarhus: Klim.
- Brodersen, John, Liza M. Schwartz, Carl Heneghan, Jack O'Sullivan, Jeffrey Aronson & Steven Woloshin
2018 Overdiagnosis. What it is and what it isn't. *BMJ Evidence-Based Medicine* 23:1-3. <http://dx.doi.org/10.1136/ebmed-2017-110886>.
- Browner, Carole H.
1999 On the Medicalization of Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly* 13(2):135-40. <http://www.jstor.org/stable/649641>.
- Clarke, Adele E., Janet K. Shim, Laura Mamo, Jennifer Ruth Fosket & Jennifer Fishman
2010 Biomedicalization. A Theoretical and Substantive Introduction. In: A.E. Clarke, L. Mamo, J.R. Fosket, J.R. Fishman & J.K. Shim (eds): *Biomedicalization. Technoscience, Health, and Illness in the U.S.* Pp. 1-44. New York: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822391258-004>.
- Conrad, Peter
1975 The Discovery of Hyperkinesis. Notes on the Medicalization of Deviant Behavior. *Social Problems* 23(1):12-21. <https://doi.org/10.2307/799624>.
2007 *The Medicalization of Society. On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders* (Vol. 14). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
2013 *Medicalization. Changing Contours, Characteristics, and Contexts*. In: *Medical Sociology on the Move. New Directions in Theory*. Pp. 195-214. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-6193-3>.
- Conrad, Peter & Joseph W. Schneider
1992 *Deviance and Medicalization. From Badness to Sickness*. Pennsylvania: Temple University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt14bt7nw>.
- Conrad, Peter & Meredith Bergey
2015 *Medicalization. Sociological and Anthropological Perspectives*. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Pp. 105-9. Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.64020-5>.
- Douglas, Mary
1992 *Risk and Blame. Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
- Dumit, Joe
2012 *Drugs for Life. How Pharmaceutical Companies Define Our Health*. Durham: Duke University Press.
- Evans-Pritchard, E.E.
1976 [1937] *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*. Oxford: Oxford University Press.
- Foucault, Michel
2003 [1965] *Madness and Civilization*. London: Routledge.

- Gammeltoft, Tine M.
2014 *Haunting Images. A Cultural Account of Selective Reproduction in Vietnam.* California: University of California Press.
- Gram, Emma, Sigrid Knudsen, John Brodersen & Alexandra B. Ryborg Jønsson
2023 Women's Experiences of Age-Related Discontinuation from Mammography Screening. A Qualitative Interview Study. *Health Expect*:1-11. doi:10.1111/hex.13723.
- Hart, Julian Tudor
1971 The Inverse Care Law. *The Lancet* 297(7696):405-12. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(71\)92410-x](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(71)92410-x).
- Illich, Ivan
1975 *Medical Nemesis. The Expropriation of Health.* Sydney: Australian Broadcasting Commission, Science Programmes Unit.
- Jønsson, Alexandra Brandt Ryborg & John Brodersen
2022 Snart er vi alle patienter. Overdiagnostik i medicinske og samfundsfaglige perspektiver. København: Samfundslitteratur.
- Kleinman, Arthur
2012 Culture, Bereavement, and Psychiatry. *The Lancet* 379(9816):608-09. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60258-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60258-X).
- Kristensen, Dorthe Brogaard, Ming Lim & Søren Askegaard
2016 Healthism in Denmark. State, Market, and the Search for a "Moral Compass". *Health* 20(5):485-504. <https://doi.org/10.1177/1363459316638541>.
- Lock, Margaret
2001 Medicalization. Cultural Concerns. In: N.J. Smelser & P.B. Baltes (eds): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences.* Pp. 9534-39. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04619-2>.
- Lock, Margaret & Vihn-Kim Nguyen
2018 [2010] *An Anthropology of Biomedicine.* New Jersey: John Wiley & Sons.
- Mogensen, Hanne Overgaard
2005 Medicalized Experience and the Active Use of Biomedicine. In: V. Steffen, R. Jenkins & H. Jessen (eds): *Managing Uncertainty. Ethnographic Studies of Illness, Risk and the Struggle for Control.* Pp. 225-43. København: Museum Tusulanum.
- Moynihan, Ray, Iona Heath & David Henry
2002 Selling Sickness. *The Pharmaceutical Industry and Disease Mongering.* *BMJ* 324(7342):886-91. <https://doi.org/10.1136%2Fbmj.324.7342.886>.
- Nielsen, M., J.L. Thomsen, S. Primdahl, U. Dyreborg & J.A. Andersen
1987 Breast Cancer and Atypia among Young and Middle-Aged Women. A Study of 110 Medicolegal Autopsies. *British Journal of Cancer* 56(6):814-19. <https://doi.org/10.1038/bjc.1987.296>.
- Paris, Joe
2015 *Overdiagnosis in Psychiatry. How Modern Psychiatry Lost Its Way While Creating a Diagnosis for Almost All of Life's Misfortunes.* London: Oxford University Press.
- Petryna, Adriana
2004 Biological Citizenship. The Science and Politics of Chernobyl-Exposed Populations. *Osiris* 19:250-65. <http://www.jstor.org/stable/3655243>.

- Petursson, Halfdan, Linn Getz, Johann Sigurdsson & Irene Hetlevik
 2009 Can Individuals with a Significant Risk for Cardiovascular Disease be Adequately Identified by Combination of Several Risk Factors? Modelling Study Based on the Norwegian HUNT 2 Population. *J Eval Clin Pract* 15(1):103-9. doi: 10.1111/j.1365-2753.2008.00962.x.
- Rogers, Emily Lim
 2022 Recursive Debility. Symptoms, Patient Activism, and the Incomplete Medicalization of ME/CFS. *Medical Anthropology Quarterly* 36:412-28. <https://doi.org/10.1111/maq.12701>.
- Rozing, Maarten, Alexandra Brandt Ryborg Jønsson, Rasmus Køster-Rasmussen, Tina Due, John Brodersen, Kristine Bissenbakker, Volkert Siersma, Stewart W. Mercer, Ann Dorrit Guassora, Jakob Kjellberg, Pia Kjellberg, Maria H. Nielsen, Iben Christensen, Jacob Bardram, Frederik Martiny, Anne Møller & Susanne Reventlow on behalf of the SOFIA Study Group
 2021 The SOFIA Pilot Trial. A Cluster-Randomized Trial of Coordinated, Co-Produced Care to Reduce Mortality and Improve Quality of Life in People with Severe Mental Illness in the General Practice Setting. *Pilot Feasibility Stud* 7:168. <https://doi.org/10.1186/s40814-021-00906-z>.
- Scott, Susan
 2018 A Sociology of Nothing. Understanding the Unmarked. *Sociology* 52(1):3-19. <https://doi.org/10.1177/0038038517690681>.
- Singer, Merill, Nicola Bulled, Bayla Ostrach & Emily Mendenhall
 2017 Syndemics and the Biosocial Conception of Health. *Lancet (London, England)* 389(10072):941-50. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)30003-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)30003-X).
- Steffen, Vibeke, Richard Jenkins & Hanne Jessen (eds)
 2005 *Managing Uncertainty. Ethnographic Studies of Illness, Risk and the Struggle for Control*. København: Museum Tusulanum.
- Szasz, Thomas
 1997 *The Manufacture of Madness. A Comparative Study of the Inquisition and the Mental Health Movement*. New York: Syracuse University Press.
- Weaver, Thomas
 1968 *Essays on Medical Anthropology*. Georgia: University of Georgia Press.
- Whyte, Susan
 1997 *Questioning Misfortune. The Pragmatics of Uncertainty in Eastern Uganda*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zola, Irving Kenneth
 1972 Medicine as an Institution of Social Control. *Ekistics* 41, 245(1976):210-14. <http://www.jstor.org/stable/43618673>.

ANMELDELSE

CECILIE RUBOW: Indendørsmenneskets natur. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2022. 286 sider. ISBN 9788772194998. Pris: 239,95 kr.

Hvordan er antropologien relevant, når vi leder efter løsninger på klimakrisen? Hvad kan fagets metoder og indsigter bidrage med? Og hvordan kan antropologer formidle dem på måder, som er tilgængelige for en bredere befolkning? Cecilie Rubow giver et godt bud i sin nye monografi *Indendørsmenneskets natur*. Monografien tager udgangspunkt i en multilokaliseret etnografisk undersøgelse af forskellige gruppers forhold til – og praksisser i – den danske udendørsnatur. Vi følger fuglekiggere, mountainbikere, strandfolk og klimaaktivisters færdene i deres naturlige habitater.

At læse Rubows bog er som at bevæge sig gennem de landskaber, hun skriver om. Strande, klitter, skove, fællede. Som læser står du lige dér, midt i blæsten og bølgerne og det flygende sand eller med gummistøvlerne solidt plantet i et mudret vandløb på udkig efter vandsalamandere. Du kan mærke kulden, der river i kinderne, lugte skovbunden og høre fuglene synge og kvitre. Og så kan du fornemme stemninger og sindstilstande, der spejles uden for dig selv, i himlen, i vandet og i lyset, som når hun for eksempel skriver: „Fjorden om morgenen, det stille vand, det flade lys fra solen, der langsomt begynder at varme. De blågrønne flader og levende mønstre, lyden fra de små klukkende søer, det flade land, der forstørrer rummet, og hvis varme gør lyset flimrende i disen.“

Billederne i Rubows monografi er så stærke og sanselige, at man sommetider må genlæse en passage og stille sig selv spørgsmålet: Er det her virkelig akademisk forskning? Ja, det er det, og formidlingen tjener andre formål end blot at være smuk. Som med film, musik eller skønlitteratur får vi lov at erkende og forstå gennem det sanselige. Bogens analytiske indsigter bliver ikke forklaret på klassisk akademisk og redegørende vis, men skrevet sådan frem, at vi kan mærke dem gennem det sansemættede sprog. Det resonerer da også med en af bogens helt centrale pointer: at vi mennesker har brug for at mærke naturen, lytte, lugte og tale med den. Sommetider lade os overvælde og omslutte af den for at erkende det forhold, at vi er den, og den er os.

Rubow skriver sig ind i en populær gren af antropologien, som undersøger mennesket i den såkaldt antropocæne tidsalder – en epoke, der strækker sig over de seneste 200 år, hvor menneskets påvirkning af naturen har været så stor, at

det har ledt os ind i en klimakrise. En af årsagerne til krisen skal findes i moderne menneskers forståelse af naturen som noget adskilt fra dem selv, påpeger Rubow. Derfor kan det være en løsning på krisen at dyrke vores sammenfiltrering med naturen. Inspireret af Bruno Latour undersøger hun udendørsmenneskers måder at økologisere på, altså, hvordan de indgår i mere ligeværdige, venlige og flerartslige praksisser.

Vi starter med at følge strandfolket i Tisvilde. De bruger stranden som et meditativt rum, hvor de kan opnå en næsten religiøs følelse af at være en af del noget større, noget uendeligt. *At strande* kalder hun de ture, strandfolket går for at blive „blæst igennem“ – følelsen af, at skellet mellem vind og krop udviskes. De transcenderende oplevelser går igen, når Rubow tager læseren med på fuglekiggerudflugt. Her beskriver hun, hvordan synet skærpes, når man lærer at observere fugle, hvordan man lærer naturens sprog, tegn og billeder at kende og heri, hvordan man kan lære at dvæle i sammenfiltreringen mellem sig selv, himlen og dyrene. Senere møder vi *artsambassadørerne*, en gruppe klimaaktivister, som holder øje med de dyr og planter, der lever på Amager Fælled. I deres praksis opnår de en så stor identifikation med arterne, at de forstår dem som ligeværdige i et stort fællesskab, én økologi. Heri findes deres motivation for at arbejde for overholdelsen af arternes lovmæssige rettigheder – ambassadens primære formål. Det er i disse beskrivelser, at vi som læsere bliver præsenteret for nye, inspirerende måder at indrette os på, opdyrke tålmodighed og nye natursyn i en ellers „planteblind“ verden. Sideløbende med de fængende etnografiske beskrivelser fører Rubow analytiske samtaler med teoretikere som Eduardo Kohn, John Hartigan og Donna Haraway. Bogen indfører os som læsere i en gren af den naturinteresserede antropologi på en både inspirerende, jordnær og letforståelig måde.

På trods af potentialet i de nære fortællinger og analyser sidder vi alligevel tilbage med følelsen af mangel på en mere strukturel kritik. Som den svenske humanøkonom Andreas Malm har påpeget, er problemet med det *antropocæne* argument, at det er det kapitalistiske økonomiske system og ikke *mennesket*, der udpiner jorden og dens ressourcer. Uden en strukturel analyse mister vi desuden muligheden for at overveje (og udfordre) de politiske og økonomiske forhold, der strukturerer menneskers fritidsengagement. Det er ikke alle mennesker, som har samme mulighed for at dvæle så meget i naturen som det nordsjællandske udsnit af den danske befolkning, der beskrives i bogen. Hvor en borger i Cambodia eller Bangladesh gennemsnitligt må arbejde 47 timer om ugen for at overleve, har bogens personer tilsyneladende meget fritid, som de kan bruge i det fri. Klimakrisen kan altså ikke løses med en opfordring til, at vi alle forbinder os mere med naturen – hvis det skal ske, skal der radikale strukturelle ændringer til.

Bogens styrke er således også dens svaghed: De nære beskrivelser og sansemættede feltbesøg efterlader os med en følelse af, at en del af det store billede mangler.

På trods af dette præsenteres en række skarpe observationer, der viser, hvordan antropologifaget og dets metoder er relevante for videnskaben generelt og for læsere uden for den akademiske verden. God etnografisk formidling sætter gang i fantasien og mulighederne for at forestille os andre måder at leve på. Her er en bog, som vi får lyst til at stikke i hænderne på vores forældre, bedsteforældre, venner og dekanen på det samfundsvidenskabelige fakultet: Læs! Antropologien er bestemt ikke i krise, men det er klimaet. Og her er en bog, der kan hjælpe os til at komme i gang med at handle.

*Hannah Henckel og My Abrahamsen
Kandidatstuderende
Institut for Antropologi, Københavns Universitet*

FORFATTERLISTE

Kristoffer Albris er adjunkt ved Institut for Antropologi og Copenhagen Center for Social Data Science (SODAS), Københavns Universitet.

Samantha Breslin er Tenure Track Adjunkt ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Freja Marie Hegelund er kandidat i antropologi fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Hegelund er specialiseret i grøn omstilling af landbruget i Danmark og er tilknyttet forskningsprojektet Lokale landvindinger, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Inge-Merete Hougaard er postdoc ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og ved Lunds Universitet Centre for Sustainability Studies. Hougaard har en ph.d. i politisk økologi fra Københavns Universitet og arbejder inden for klimapolitik, ressourcerettigheder, landskabsforandringer og borger-stat-forhold.

Olivia Norma Jørgensen er antropolog fra Københavns Universitet. Hun er nuværende erhvervs-ph.d.-studerende i revisionsvirksomheden PricewaterhouseCoopers Statsautoriseret Revisionspartnerselskab, tilknyttet Department of Business, Humanities & Law, Copenhagen Business School.

Katrine Vintov er kandidat i antropologi fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Vintov er specialiseret i grøn omstilling af landbruget i Danmark og er tilknyttet forskningsprojektet Lokale landvindinger, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

DANSKE RESUMEER

Kristoffer Albris og Samantha Breslin: Computerantropologi

Computerantropologi indebærer anvendelsen af teknikker og metoder fra datalogi, datavidenskab og digitale metoder til dataindsamling og analyse. Computerantropologien komplementerer traditionelle antropologiske og etnografiske metoder samt analytisk og teoretisk tænkning inden for disciplinen. Selvom computerantropologi stadig er et gryende felt, rummer den et stort potentiale for at kombinere digital antropologi, digitale metoder og mere kvantitative traditioner i samfundsvidenskaberne. I denne artikel præsenterer vi en række cases, der viser forskellige tilgange til computerantropologi, med fokus på, hvordan datavidenskabelige metoder og teknikker kan kombineres med etnografiske metoder. Vi kommer ind på, hvordan online dataindsamling foregår, hvordan netværksvisualisering kan give overblik over ens felt, samt hvordan automatiseret indholdsanalyse kan udvide spektret for antropologiske analyse. Endelig diskuterer vi en række epistemologiske, metodiske og etiske udfordringer ved computerantropologi.

Søgeord: digitale teknologier, digitale metoder, datavidenskab, netnografi, netværk, indholdsanalyse

Freja Marie Hegelund, Katrine Vintov og Inge-Merete Hougaard: Når forandringens vinde blæser over det åbne land. Fortællinger og landmandsfrihed i den grønne omstilling

I lyset af den globale klima- og biodiversitetskrise er landbrugets rolle i landskabet udfordret. I Danmark er det politisk besluttet, at 100.000 hektar lavbundsjord skal tages ud af landbrugsdrift, og nye naturforvaltningsprojekter er igangsat for at fremme biodiversiteten. Denne artikel undersøger, hvordan lokale landmænd forholder sig til de ændrede vilkår og den grønne omstilling af landbruget. Med udgangspunkt i feltarbejde i Skalsådal i det sydlige Himmerland undersøger artiklen, hvordan begrebet landmandsfrihed kommer til udtryk gennem fortællinger. Gennem en analyse af landmændenes fortællinger om landbrug, natur og landskab argumenterer artiklen for, at landmændene hævder deres berettigelse i det sociale og fysiske landskab gennem fortællinger på tre måder: ved at fremstille landbruget som en del af dansk natur, ved at anfægte myndighederne og naturforvaltningsprojekternes vidensgrundlag og derigennem fremhæve deres

egen viden og ved at iscenesætte landbrugets udfoldelse i landskaberne som en løsning på samfundets udfordringer for klima og biodiversitet. På denne måde hævder landmændene en autonomi og selvbestemmelse gennem fortællinger og bruger fortællinger som en strategi til at vinde indflydelse i forhandlingen af landbrugets plads i fremtidens landskaber. Ved at påvise, hvordan landmændene bruger fortællinger til at navigere i forandringer og udefrakommende krav i konteksten af den grønne omstilling, bidrager artiklen til den antropologiske forståelse af landmandsfrihed. I den aktuelle grønne omstilling af landbruget, der kræver (fri)villighed og samarbejde, afslører fortællingerne, at landmænd og myndigheder har divergerende forståelse af, hvad natur er. Denne divergens bør anerkendes og peger på et behov for yderligere dialog, hvis landskabets aktører skal samarbejde om den grønne omstilling.

Søgeord: landbrug, landmænd, grøn omstilling, fortællinger, landmandsfrihed, naturforvaltning

Olivia Norma Jørgensen: Dobbelte bindinger. En antropologisk analyse af rammerne for erhvervs-ph.d.-forskning

Baseret på forfatterens egen oplevelse som innovationsfundsstøttet erhvervs-ph.d.-studerende stiller artiklen skarpt på de forventninger, en forsker mødes med, når flere interessenter med et beslutningsdygtigt mandat har holdninger til den forskning, der bedrives. Udfordringerne med det dobbelte tilhørsforhold er en allerede kendt faktor i denne form for ph.d.-bevillinger. Artiklens fokus er ikke så meget på den dobbelte binding, som den erhvervs-ph.d.-studerende fanges i, som på hvordan splittelsen skaber et nulsumsspil, hvor læringen i de forskellige fællesskaber kun bliver halv. En splittelse, der i sidste ende får betydning for kvaliteten af den forskning, der leveres. Artiklen kommer ikke med en løsning på, hvordan dette nulsumsspil kan ændres, men argumenterer for, at vi som disciplin bør have en debat om, hvordan erhvervsforskning ændrer spillereglerne for humanistisk og socialvidenskabelig forskning.

Søgeord: erhvervsforskning, dobbelte bindinger, vidensproduktion, social tilblivelse, uddannelse, nulsumsspil

ENGLISH SUMMARIES

Kristoffer Albris & Samantha Breslin: Computational Anthropology

Computational anthropology involves the application of techniques and methods from computer science, data science, and digital methods for data collection and analysis. Computational anthropology complements traditional anthropological and ethnographic methods as well as analytical and theoretical thinking within the discipline. Although computational anthropology is still an emergent and hybrid field, it holds great potential in the way it draws inspiration from both digital anthropology, digital methods, and more quantitative traditions in the social sciences. In this chapter, we present several case studies that showcase different approaches to computer anthropology, with a focus on how computer science methods and techniques can be combined with ethnographic methods. We particularly focus on online data collection, network visualization and automated content analysis. In conclusion, we discuss relevant epistemological, methodological, and ethical challenges facing an emergent computational anthropology.

Keywords: digital technologies, digital methods, data science, netnography, networks, content analysis

Freja Marie Hegelund, Katrine Vintov og Inge-Merete Hougaard: The Wind of Change: Storytelling and Farmers' Freedom in the Green Transition

In light of the global climate and biodiversity crisis, the role of agriculture is challenged. In Denmark, it has been politically agreed to withdraw 100.000 hectares of low-lying organic soils from agricultural production, and new nature management projects arise to address biodiversity decline. This article explores how farmers position themselves in the changing societal conditions and the green transition of the agricultural sector. With point of departure in collaborative fieldwork in Skalsådal in Central Jutland, this article explores how the concept of *farmers' freedom* can be understood through *storytelling*. Through an analysis of farmers' stories about farming, nature and landscape, the article argues that local farmers assert their place in the social and physical landscape through storytelling in three ways: They position agriculture as part of Danish nature; they dispute the scientific base of nature management projects

and highlight their own local knowledge; and they stage their own activities in the landscape as solution to societal challenges of climate and biodiversity. In this way, farmers mobilize a claim of autonomy and self-determination through storytelling, and use storytelling as a strategy to gain influence in the negotiation over their place in the landscape. The article contributes to the anthropological understanding of farmers' freedom, by showing how farmers use storytelling to navigate changes and external demands and position themselves in the landscape. Further, in the current process of green transition in the agricultural sector, which requires willingness and collaboration, storytelling reveals that farmers and public authorities have divergent ideas and understanding of what nature is. This divergence must be recognized and illustrates a need for further dialogue if the actors in the landscape should cooperate in the green transition.

Keywords: agriculture, farmers, green transition, farmers' freedom, storytelling, nature management

Olivia Norma Jørgensen: Double Binds: An Anthropological Analysis of the Framework for Industrial Ph.D.s

Based on the author's own experiences as an Industrial PhD funded by the Danish Innovation Fund, the article centres on the expectations the PhD student is met with from several stakeholders in the research. The difficulties PhD students experience when being part of several workplaces have been known for years. Taking a point of departure in the known challenges, the article broadens our understanding of the zero-sum-game the Industrial PhD is part of, where the dual role can lead to the PhD student not being able to deliver high quality work in any of the two workplaces. The article does not bring answers, but argues that we, as a scientific community, need to have a debate on the changed funding landscape, and how the Industrial funding impacts the rules of the game on how research in the humanities and social sciences are undertaken.

Keywords: industrial research, double bind, situated learning, zero sum games, production of knowledge, education

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE

34. AIDS-forskningen i antropologien har udviklet sig fra en hjælpedisciplin for epidemiologien til kritiske analyser af videnskabelige og politiske „sandheder“ om hiv/aids og konstruktive undersøgelser af lokale forudsætninger for forebyggelse og omsorg.

35-36. FELTER er et festskrift med artikler om sjæleanliggender, etnografer, pornografi, repræsentation, rationalitet, identitet, kunst og verden, rum, metaforik, ceremonielle dialoger, ånder, kroppe og performance, halve mennesker, myter og kosmologi, objekter, totemisme, fysikkens erkendelseslære og menneskekulturerne mv.

37. MELLE MØSTEN Udsolgt.

38. BØRN har kun sjældent været del af det antropologiske genstandsfelt. Her belyses antropologiske perspektiver på børn og unge: Hvordan opfattes børn, hvad indebærer socialisering, og hvilke perspektiver og erfaringer har børn i forhold til deres omgivelser forskellige steder i verden?

39. MAD OG DRIKKE viser nye vinkler på de symbolske betydninger og sociale normer, som regulerer, hvad der indtages, hvornår, hvordan, sammen med hvem og i hvilke mængder.

40. OVERGANG ser på den antropologiske videnskab og den videnskabelige antropologi anno 2000. Hvilke erkendelser har overlevet 1980'ernes faglige selvransagelse, og hvilke epistemer hører fortiden til? Hvilke klassiske antropologiske dyder kan dårligt undværes, og hvad er forholdet mellem anvendt antropologi og grundforskning?

41. ILLUSION har ofte negative konnotationer i retning af indbildning og forvrænget virkelighedsopfattelse. Her fokuseres på illusion som et empirisk forhold, dets kreative element i sociale og kulturelle sammenhænge samt dets virkemidler og konsekvenser.

42. DANSKHED Mens antropologer og andre analytikere dekonstruerer nationale fællesskaber, egenskaber og identiteter, polemiserer dette nummer ved at undersøge, hvordan og hvorvidt danskheden faktisk *er*: danske dufte, toner, omgangsformer, filmskatten og højskolesangbogen med mere. Er der tale om særligt danske forhold eller blot om forhold i Danmark?

43-44. SAMLING undersøger samlinger og samlere og overvejer begrebernes betydning for antropologien. Kategorier bringes sammen i nye konstellationer: museale dyrekategoriseringer, frimærkesamlinger, etnografiske samlinger, komplette samlinger, plane-spottere, klunsere, jæger-samlere og kunstsamlere.

45. KRITIK sætter fokus på den engagerede videnskab og videnskabsmand. Kritisk antropologi er ikke ny, men øget forskning og deltagelse i løsning af samfundsproblemer synes at skærpe den kritiske bevidsthed og kravet om stillingtagen. Hvad betyder det for den videnskabelige erkendelse og metode?

46. VOLD undersøger, hvorledes vold indgår i menneskers forestillinger og dagligliv. Temaet præsenterer et kontinuum af vold – mellem enkelte individer til vold omfattende en hel befolkning og afspejles i artikler om vold mod kvinder, overgreb på indfødte folk, civile lynchninger, borgerkrig, befrielseskrig og statsterror.

47. BYER I undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Abo-mey, Hanoi, Hby, Honolulu, København, København, Marseille, Máskat, Montreal og Mumbai.

48. BYER II undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Nuuk, Paris, Rio de Janeiro, Sarajevo, Shanghai, Skopje, Sun City, Sun City, Teheran og Århus.

49. PENGE handler om fjer, muslingskaller, medaljoner, jetoner, betalingskort, bankoverførsler, mønter, sedler og andre værdier, som vises frem, gemmes væk, øremærkes og udveksles. Penge påvirker relationer og samfund og er derfor anledning til moralske og politiske problemstillinger om fællesskab og individualitet, magt og afmagt, ulighed og hierarki, følelse og marked.

50. SLÆGTSKAB er som antropologisk forskningsfelt i de sidste årtier blevet kraftigt udfordret. Nye betingelser forårsaget af udviklingen inden for den lægevidenskabelige forplantnings- og genteknologi samt presset fra ændrede globale forhold, gamle og nye krige og sygdomsepidemier skaber rum for helt nye kreative tankegange og praksis i slægtssammenhæng.

51. ARBEJDE er et „institutionaliseret“ begreb, i den forstand at betydningen af ordet ikke er noget, vi almindeligvis tænker over, men nærmere noget, vi tænker *med*. Det giver anledning til overvejelser om og perspektiver på, hvordan arbejde skal begribes, samt hvordan begrebet tillægges mening i forskellige

sociale og kulturelle sammenhænge – i en tid, hvor arbejdet synes at fylde stadig mere i vores liv og bevidsthed.

52. HUKOMMELSE er et socialt fænomen med et vigtigt politisk aspekt. Udtrykt i repræsentationer af fortiden danner hukommelse, social og kollektiv, udgangspunktet for et samfunds selvforståelse og legitimering. Et samfunds „hukommelse“ refererer ikke nødvendigvis til et verificerbart fænomen i fortiden. Den kollektive hukommelse er kreativt skabende og udtrykker sig ud over i samfundsformer i materiel kultur og i kroppe.

53. KOGNITION tager bestik af den „kognitive revolutions“ betydning for aktuell antropologisk forskning. Værdien af dette nye teoretiske paradigme demonstreres og diskuteres i antropologiske analyser af religion, sprogtilegnelse, drømme, videnskabelig viden m.m.

54. LYD Udsolgt.

55. PERSON er ikke i sig selv antropologiens centrale omdrejningspunkt, det er derimod *relationen* mellem mennesker. Felten er fuld af mennesker, som vi umiddelbart identificerer som særskilte personer med egne livshistorier og -mål. Men hvad er egentlig en person? Hvordan skal vi forstå forholdet mellem individet og det sociale? Eksisterer der et „vi“ før et „jeg“ – eller forholder det sig omvendt? Hvorledes håndterer antropologien møder mellem forskellige personopfattelser? Nummeret undersøger sådanne spørgsmål og de metodiske, teoretiske og politiske udfordringer, der følger heraf.

56. KULTURMØDE bruges i stigende grad til at beskrive og forklare, hvordan personer med forskellig etnisk, kulturel eller national baggrund bringes sammen og undertiden støder sammen. Begrebet „kulturmøde“ blev fundet analytisk ufrugtbart og derfor opgivet i antropologien i 1960'erne. I de senere år har ikkeantropologiske kulturstudiefag været med til at sætte nye dagsordener for, hvilke temaer og angrebsvinkler der kan være relevante for at forstå det mudrede felt, som man – i mangel af bedre? – på ny betegner kulturmøder.

57. LOV OG RET Krav og ønsker fra individer og hele befolkningsgrupper formuleres i stigende grad inden for rammerne af et rettighedssprog, og en retlig forståelseshorisont spiller en stadig større rolle. Hvordan påvirker denne udvikling antropologiske studier af lov og ret? Dominerer rettighedsdiskursen i lige så høj grad på det empiriske plan som på det ideologiske? Er rettigheder mere tale end handling? Og hvordan spiller andre, ikke-legale forestillinger om retfærdighed sammen med retssamfundets juridiske univers?

58. SYGDOM vil belyse sammenhænge mellem forskellige fællesskabs/kulturers sygdomsopfattelser og håndteringer af sygdomme: Hvilke konflikter og

løsninger opstår i og mellem forskellige fællesskaber, og hvilken placering gives eller tiltager de syge sig? Hvordan medvirker fællesskaberne til produktionen af sygdom, og hvilke muligheder har såvel det samlede fællesskab som de enkelte individer for at forebygge og behandle sygdomme?

59/60. HUS OG HJEM Hjemmet udtrykker et forhold mellem mennesker og mellem mennesker og materialitet, her især huset, som er ladet med betydning i form af bl.a. tilhørsforhold og ejendomsret. Det understøtter identitet og fællesskaber i form af familieliv, men er også platform for differentieringer mellem køn og generationer. Hjemmet er kort sagt et socialt og kulturelt fænomen, som udfoldes i form af forskellige praktikker – det er noget, man gør.

61. MAGI spillede en vigtig rolle i den klassiske antropologi som en indfaldsvinkel til forståelsen af de indfødtes særlige symbolske og rituelle handlinger for at nå ønskede mål. Siden er det blevet almindeligt at betragte magi mere bredt som et af mange forsøg på at håndtere usikkerhed i det moderne samfund. Magi kan således betegnes som en særlig form for menneskelig handling, hvor bestemte ord, genstande eller fænomener tillægges en indflydelse eller kraft, som ligger ud over ordene, genstanden eller fænomenet i sig selv. Magi er det kreative felt, hvor ønsker og håb kan udtrykkes og måske lede til eftertragtede mål.

62. SKOLE Skolen vil altid være et udtryk for et bestemt samfund med dets særlige værdier og strukturer. Den vil have til hensigt at bidrage til formationen af dette samfund ved at søge at skabe gode borgere. Derfor udgør skolen en arena, hvor der dagligt kæmpes om, hvilke kulturelle værdier, hvilken fortolkning af historien og hvilke samfundsmæssige normer der skal være gældende. Skolen bidrager dermed til komplicerede eksklusions- og inklusionsprocesser både i materiel, social og kulturel forstand og dermed til konstruktionen af forskellige former for medborgerskab.

63. FREMTID. Orienteringen mod fremtiden er en orientering mod verden med konkrete udtryk. Forholdet til fremtiden kan ses som et udgangspunkt for handling. Samtidig er uvished og mangel på kontrol over fremtiden en realitet for store dele af verdens befolkning. Ideen om fremtiden kan derfor også være præget af desillusion, magtesløshed og håbløshed.

64. KLIMA Antropologien har gennem tiden beskæftiget sig med økologi som kulturelt og politisk fænomen og i det hele taget stadig afsøgt grænserne eller gensidigheden mellem natur og kultur. Klimaforandringerne tvinger endnu en gang antropologer til at udforske forholdet mellem mennesker og deres omgivelser, når ekstreme vejrbegebenheder, ændringer i årstidsmønstre, udsving i forekomster af naturressourcer og andet er blevet hverdag for mennesker kloden rundt.

65-66. TAVSHED Det kan undertiden være svært at identificere tavsheder i en aktuel, dominerende tradition, fordi vi typisk er en del af den. Men man kan uforvarende komme til at tale om det usigelige, og andres reaktioner vil snart gøre en opmærksom på, at man er ude i noget farligt. Man vil måske blive tiet ihjel eller disciplineret på anden vis. Tavsheder er ofte foruroligende og sigende. Men hvad siger de? Hvad dækker de over?

67. VERDEN(ER) Udsolgt.

68. OVERSKRIDELSER sætter fokus på et af antropologiens klassiske begreber (transgression) og udforsker forholdet mellem grænse og overskridelse og de bevægelser i kategoriseringssystemer og mulighedsrum, det medfører at krydse en grænse eller trodse et forbud. Hvad er overskridelser, og hvad kan begrebet bruges til? Er det grænserne, der fremhæver overskridelserne, eller overskridelserne, der fremhæver grænserne? Hvordan bruges begrebet overskridelse i nutidigt antropologisk arbejde?

69. FÆNOMENOLOGI belyser krops- og hverdagsfænomenologiens rolle i antropologisk teorihistorie og diskuterer og illustrerer traditionens metodiske og analytiske potentiale og begrænsninger. Et centralt mål for den fænomenologisk inspirerede forskning er at redegøre for de kulturelle grundantagelser og kropsliggjorte færdigheder, der organiserer menneskets prærefleksive engagement med omverdenen. Denne ambition rejser vigtige metodologiske spørgsmål omkring produktion og skriftlig formidling af viden om de aspekter af det sociale liv, der normalt undslipper refleksion og fortolkning.

70. OPTIMERING sætter fokus på menneskets stræben efter at selvudvikle, forandre og forbedre ved hjælp af en mangfoldighed af teknologier og medicinske produkter og services, som får afgørende betydning for menneskers selvforståelse og gør kroppen, livet og selvet til et personligt projekt. Tendensen er særligt tydelig inden for sundhed, selvudvikling og kropslig og mental perfektion. Temanummeret går i dybden med eksempler på optimeringspraksisser og de sociale og kulturelle sammenhænge, de eksisterer i, og undersøger, hvordan de forskellige teknikker og praksisser påvirker hverdagsliv og forståelsen af, hvad det vil sige at være menneske.

71. BEHANDLING stiller skarpt på begrebet behandling, som synes at være det umiddelbare og selvfølgelige svar på mange og meget forskelligartede sociale problemer i dagens Danmark. Hvad forventes samfundet at tilbyde som modtræk til eller afhjælpning af problemer som fx alkoholmisbrug, narkomani, ludomani, spiseforstyrrelser, sexafhængighed og vold? Svaret er behandling. Et ansvarligt samfund kan ikke undlade at tilbyde behandling. Men hvad er behandling egent-

lig for en størrelse? Hvad betyder behandling? I hvilken udstrækning giver det mening at tale om behandling af diverse identificerede sociale problemer?

72-73. VELFÆRDSSTATEN præsenterer antropologiske bud på, hvordan velfærdsstaten, dens udvikling og forandringer kan forstås. Med udgangspunkt i Ove Kaj Pedersens bog *Konkurrencestaten* (2011) diskuterer temanummeret konkrete empiriske cases fra de forskellige sektorer af velfærdsstaten og samfundslivet.

74-75. INNOVATION fremlægges og analyseres typisk ud fra et vestligt markedsorienteret perspektiv med fokus på økonomisk værdiskabelse. Dette nummer præsenterer antropologiske perspektiver på innovation og belyser innovative praksisser og forståelser på tværs af etnografiske kontekster. Det byder på 1) kritiske analyser af innovation som begreb i nutidens markedsorienterede samfund, 2) antropologiske bidrag fra vestlige og ikke-vestlige samfund og 3) diskussioner af en tilsyneladende tæt kobling mellem innovation og antropologi, herunder konkrete eksempler på antropologers arbejde med innovation.

76. GENRE udspringer af MEGA-seminaret i 2015, hvor arrangørerne slog et slag for en debat om antropologiske genreeksperimenter under rubrikken „alvorlig leg“. Målet for temanummeret er at fortsætte den „alvorlige leg“ med praksis og fremstilling. Det vil derfor være en platform for forsøg med og refleksioner over nye etnografiske metoder og eksperimenterende fremstillingspraksis.

77. ANTROPOLOGISK ETIK diskuterer vores rolle som forskere og stiller spørgsmålet: Hvem producerer vi egentlig viden for, og hvad er de etiske, sociale og politiske konsekvenser af vores forskningspraksis? Nummeret tager afsæt i nyere debatter om antropologiens relevans. Hvordan udvælger vi bestemte forskningsområder, og hvis interesser reflekterer det? Hvordan navigerer vi mellem forskelligartede krav til vores forskning? Hvad vil det egentlig sige, at antropologi som akademisk disciplin er forpligtet på sine felter?

78. DYSTOPIER Vi lever i en tid, hvor dystopier er blevet en fremherskende politisk teknologi. Dette nummer sætter fokus på dystopierne og særligt brugen af skræmmende skildringer af samfundsformer og scenarier i forskellige sociale og politiske sammenhænge. Det analyserer således dystopier – i politik, i miljø og klima, i religion og teknologi, deres form, iscenesættelse og politiske anvendelse. Hvordan kan vi beskrive og begribe de refleksioner over menneskets, naturens og samfundets skrøbelighed, som dystopierne indebærer? Og hvad er effekten af dystopier som ny politisk teknologi?

79. DATA Hvordan identificeres og indhentes data, og hvordan behandles data implicit og eksplicit analytisk? Og hvad sker der, når data bliver „big“? Temanummeret beskæftiger sig med nye tilgange til og forståelser af videnskabelige

data i antropologien og samfundsvidenskaberne i bredere forstand. I antropologien arbejdes der på forskellige måder med data, og temanummeret vil bringe disse forskellige måder frem i lyset samt diskutere og måske udvide rammerne for, hvad antropologisk viden kan bestå i.

80. UNDSKYLD Undskyldninger har fået stadig mere plads i nationale selvfortællinger. Flere stater er gået ind i arbejdet med at adressere de mere tvivlsomme kapitler i deres historie. Fortidens kolonimagtslande har delvist påtaget sig skyld for tidligere henlagte forbrydelser, for eksempel Frankrigs undskyldning til dets tidligere caribiske kolonier og statsminister Lars Løkke Rasmussens tilnærmelsesvise undskyldning for Danmarks rolle i slavehandlen i Dansk Vestindien. Dette nummer omhandler hele og halve undskyldninger, for eksempel i forbindelse med postkoloniale familiehistorier og repatriering af kulturarv.

81-82. TEKNOLOGI undersøger samspillet mellem mennesker og teknologi. Feltet spænder vidt fra fænomener som robotter, droner, overvågning og bioteknologi til energi, klima, transport, sociale medier og medicinske teknologier. Teknologi har altid været en del af det antropologiske projekt, men i nyere tid har det også givet anledning til faglig specialisering, der optræder under navnet teknoantropologi.

83. ARTER Fokus på (andre) arter inviterer til at kulegrave, hvad vi ved eller påstår at vide om mennesket, dets klassifikationer og relationer – og dets forhold til alt det, som i forskellige perioder har ligget uden for det menneskelige. I dette temanummer vil vi derfor kaste lys over nogle af de måder, hvorpå arter indgår i nye sociale relationer.

84. BØN Hvad vil det sige at bede? Hvilke ideer om virkning og virkelighed er indlejret i forskellige former for bønsspraksis? Og hvordan kan bøn fungere som en komparativ ramme for en antropologisk beskæftigelse med sociale dynamikker? Disse temaer ønsker vi at stille skarpt på i dette temanummer gennem en udforskning af konkrete typer af engagement med bøn.

85. VIRUS „En tsunami af virus truer“, kan man læse i medierne. COVID-19 har ramt os i foråret 2020, og de fleste har fået vendt op og ned på deres liv nærmest fra den ene dag til den anden. Hvad gør coronakrisen ved folk i Danmark og resten af verden? Hvordan reagerer de på smittefare og usikkerhed? Hvad gør den ved folks oplevelse af staten som markant aktør? Sker der en aktualisering af „samfundssind“ og nationalfølelse? Hvordan fungerer balancen mellem tvang og frivillighed? Hvad findes af konspirationsteorier?

86. ALDRING Aldring er et voksende antropologisk forskningsfelt. Dels er aldring ikke en tilstand, men en proces, som erfares hele livet, dels er aldring

et uafværgeligt biologisk fænomen, hvis tolkning afhænger af den kulturelle og sociale kontekst. Hvordan formes aldring og alderdom i forhold til familien eller lokalsamfundet eller i mødet med sundhedssystemet og plejesektoren? Hvordan erfarer de ældre egen aldring? Hvordan rolle spiller faktorer som køn, familieforhold eller social baggrund for den enkeltes håndteringsstrategier?

87. AKTUELT Hvor står den antropologiske forskning lige nu? Hvad er aktuelt og hvorfor? På trods af at antropologien er en bred fagtradition med fokus på menneskers relationer og sociale liv overalt i verden, er det alligevel muligt i fagets udvikling at identificere spørgsmål, som særligt har optaget antropologer, egentlige teoretiske skoler, som har begejstret eller skabt røre, samt metoder og ideer, der har været genstand for udbredt kritik. Dette temanummer samler en række artikler og en serie samtaler med forskere, som belyser nye felter, tanker og tendenser inden for den aktuelle antropologiske forskning, og som adresserer antropologiens betydning for aktuelle samfundsmæssige udfordringer.

88. MYTER Myter er ikke kun fortællinger om fortiden og om verdens tingenes skabelse, men finder også udtryk i nutiden i form af fake news, konspirationsteorier, farlige eller fantastiske historier om madvarer, vacciner, fitness og om fremtiden og jordens endeligt, livets sikre forgængelighed eller om lysere tider, udvikling, „vækst“, innovation og teknologier, der skal føre menneskeheden og klimaet på rette vej. Myten er altså ikke død, selvom antropologien måske har lagt studier af de klassiske myter og de teoriapparater, man brugte til at analysere dem, på hylden. Men hvad kendetegner myten og mytologisering i dag? Temanummeret bidrager med bud på, hvilke antropologiske begreber vi kan bruge til at undersøge forskelle og fællestræk i det mytologiske, og hvordan vi kan forstå mytens position og agens i verden i dag.

89. YTRINGER Spørgsmål om, hvem der kan og må ytre sig – hvor, hvordan, hvornår og hvorfor – har i de senere år fyldt stadigt mere i både offentlige og akademiske debatter. Det diskuteres, hvilke grænser – juridisk, socialt, kulturelt, teknologisk – der er og bør være for aktørers ytringer, hvilke hensyn og forpligtelser i forhold til et større fællesskab der – implicit eller eksplicit – former eller bør forme den enkeltes mulighed for at ytre sig, samt i hvilket omfang der på tværs af nationer, samfund og kulturer kan etableres fælles normer eller praksisser for ytringers form og indhold. Med dette temanummer åbner vi for nuancerede og praksisnære antropologiske analyser af, hvordan ytringer formes, forstås, forhandles og/eller begrænses i forskellige etnografiske kontekster.

Indkaldelse af artikelforslag

KRISER I OG II

Tidsskriftet Antropologi nr. 90 og 91

Krise er et teoretisk og empirisk besværligt fænomen, da det afhænger af, hvem og hvorfra man ser (Koselleck et al. 2006). Hvad der er kritisk for nogen, kan være irrelevant eller direkte opportunt for andre (jf. Klein 2008). Men på trods af de fortolkningsmæssige uenigheder synes det tydeligt, at verden er fanget i en mængde sammenfaldende kriser på ny og foruroligende vis (FN 2023).

Det dobbelte temanummer stiller skarpt på forskellige kriser og deres sammenfald. Det gør det ved at undersøge måden, hvorpå antropologien har arbejdet med kriser, og ved at stille spørgsmål til, hvordan de kritiske aspekter af magt, politik, lokalisering og globalisering af kriser påvirker vores samtidige verden. Eksemplerne kan være mange: Fra COVID til krigen i Ukraine til isen, der smelter i Arktis, synes verden at kæmpe med mange globale problematikker. Krisen er blevet allestedsnærværende som en både multipel og massiv størrelse, der definerer det eksistentielle, sundhedsmæssige, økonomiske og politiske (ibid).

Men kriser er ikke blot etnografisk interessante, da de er ad legio (utallige). De er også antropologisk centrale, da de samler det ideationelle og det konkrete på sigende vis. Hvor moralske kriser tydeliggør ideernes dynamik ved at fremmane et billede af undermineringen af „det rigtige“ og „forkerte“, „det gode“ og „det onde“, står de konkrete grupper og kroppe, som påvirkes af kritiske processer, som tegn på krigens, epidemiens og økonomiens påvirkning af mennesket og samfundet i negativ retning. I den forstand åbner kriser et vindue til nogle af de helt grundlæggende ideer og handlinger, der konstituerer det (a)kulturelle og (a)sociale. De ryster samfundets sammenhængskraft og muliggør nye figurationer.

Temanummeret inviterer forslag til artikler, som tager udgangspunkt i det antropologiske arbejde med kriser, belyser deres påvirkning af det kulturelle og sociale liv eller belyser måden, hvorpå „det kritiske“ kendetegner starten af det nye årtusinde. Vi søger kort sagt indsigter i måden, hvorpå kriser påvirker sociale relationer og formationer, hvordan kriser erfares og rutineres, rejser mellem det globale og lokale eller åbner for nye samfundsmæssige figurationer og muligheder.

Temareaktion: Anja Simonsen, Henrik Vigh, Annika Isfeldt og Stine Krøijer

Forslag til artikler (abstract på maks. 300 ord) sendes til tidsskrift.antropologi@anthro.ku.dk senest den 1. oktober 2023.

Indkaldelse af artikelforslag

SOME

Tidsskriftet Antropologi nr. 92

SoMe-tidsalderen er over os. Vi orienterer os politisk efter tweets og tager del i verdensomspændende aktioner gennem „hashtags“. Vi booster selvtilliden med „likes“, „retweets“, „subscribers“ og „views“, mens „life hacks“ og „tutorials“ på TikTok hjælper os til en lettere hverdag. Medier som LinkedIn, Facebook og Instagram gør det muligt at „connecte“ i interessefællesskaber, holde kontakt med fysiske og virtuelle bekendtskaber. Det er her, vi netværker vores arbejdsliv og holder os opdateret socialt, men det er også her, forskellige verdenssyn kommer til udtryk i form af fake news-fora eller „trolls“, som har til formål at vildlede, manipulere og i værste fald chikanere modtageren. Antropologer og medieforskere vil hævde, at vores sociale liv, hverdagspraksisser og forståelser af os selv er forandret som et resultat af sociale mediers indtog i stort set alle sfærer af vores liv. Den sociale verden formes med andre ord gennem SoMe, og uanset hvilket felt man bevæger sig ind i som antropolog, bliver det vanskeligt at komme uden om sociale medier.

Med temanummeret SoMe ønsker vi derfor at gøre status over, hvordan SoMe som felt har udviklet sig inden for antropologien, og hvordan antropologien har udviklet sig ved at engagere sig i dette felt. Temanummeret inviterer antropologer og forskere forankret i den sociale og samfundsvidenskabelige faglighed til at bidrage, men er også åbent for tværfaglige arbejder. Vi er interesserede i alle aspekter af og perspektiver på SoMe-feltet, men vi opfordrer i særdeleshed til at indsende bidrag, der berører et eller flere af nedenstående tematikker.

Brugere og forbrugere af sociale medier

Med dette tema indbyder vi til forskning om personer og grupper, for hvem sociale medier er en central, integreret del af det sociale liv. Det kan omhandle grupper og personer, der bruger sociale mediefora til at dele og få specifik viden, for eksempel om sygdom, eller til aktivt at fremme mærkesager, politiske dagsordener, personlig karriere eller identitetsskabelse, for eksempel aktivistiske bevægelser eller influencere. Desuden inviterer vi kritiske perspektiver på SoMe som en uomgængelig del af det sociale liv. Det er ligeledes under dette tema, vi opfordrer til bidrag, som omhandler „trolling“, konspirationsnetværker og kriminelle netværk, fora og „dark web“.

Sociale medier som metodisk redskab

Dette tema inviterer til bidrag, der reflekterer over feltarbejde på og/eller gennem sociale medier. Her forstås sociale medier som en felt, der former og transformerer brugen af mere traditionelle etnografiske metoder – for eksempel observationer, interviews eller samtaler – i nye retninger. Sociale medier kan således give mulighed for at gentænke felten og føje til vores forståelser af forholdet mellem fysiske og virtuelle rum. Under dette tema opfordrer vi desuden til bidrag, der fokuserer på, hvordan antropologien har udviklet sig gennem brugen af sociale medier, der for eksempel har givet mulighed for at sammensætte felten uafhængigt af geografi eller opsøge og udforske felten uden at have fysisk adgang.

Bag om og rundt om SoMe

Dette tema udforsker de tekniske, sociale og økonomiske strukturer, der ligger bag sociale medieplatforme. Her er vi særligt interesserede i bidrag, som fokuserer på algoritmer, der faciliterer funktioner og derfor vores medieadfærd, og den „backend“ af professionelle, der koder de digitale landskaber, vi færdes i, når vi bruger SoMe. Vi opfordrer ligeledes til bidrag, der omhandler de ikke-intentionelle sammenhænge, vi indgår i på grund af vores brug og forbrug af SoMe, for eksempel udvinding af data, som bliver købt, solgt og brugt til alt fra forskning til målrettet markedsføring, holdningsmanipulation, terrorbekæmpelse mv.

Temareaktion: My Madsen, Mai Hedegaard Heiselberg, Astrid Boe Hüttel, Emilie Mølholm Kjærulff, Anne Marie Hastrup Kristensen, Lærke Cecilie Anbert og Dorthe Brogård Kristensen

Forslag til artikler (abstract på maks. 300 ord) sendes til tidsskrift.antropologi@anthro.ku.dk senest 1. november 2023.

